

de Rechtspraak

Raad voor de
rechtspraak

Research Memoranda

Nummer 3 / 2012

Jaargang 8

Straffen en minimumstraffen bij recidive in zware zaken

Straffen en minimum- straffen bij recidive in zware zaken

Frank van Tulder en Jacqueline van der Schaaf

Research Memoranda 2012 - nr 3

ISBN 978-90-12-38944-0

9 789012 389440

Sdu UITGEVERS

Colofon

Raad voor de rechtspraak
Postbus 90613
2509 LP Den Haag

Deze publicatie verschijnt in het kader van het wetenschappelijk onderzoeksprogramma van de Raad voor de rechtspraak. Uitgave daarvan betekent niet dat de inhoud het standpunt van de Raad voor de rechtspraak weergeeft.

Voor leden van de rechterlijke organisatie zijn gratis exemplaren beschikbaar.
Deze kunnen worden besteld bij:
Raad voor de rechtspraak
Secretariaat Directie Strategie & Ontwikkeling
Postbus 90613
2509 LP Den Haag
Tel. (070) 361 97 05
E-mail: researchmemoranda@rechtspraak.nl

De integrale tekst van dit rapport is gratis te downloaden van:
www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak
Rubriek: wetenschappelijk onderzoek

Uitgever
Sdu Uitgevers BV, Den Haag

Vormgeving
Corps, Den Haag

Opmaak binnenwerk
Studio Typeface, Lelystad

Oplage
400 stuks

September 2012

© Staat der Nederlanden (Raad voor de rechtspraak)
Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, in een voor anderen toegankelijk gegevensbestand worden opgeslagen of worden openbaar gemaakt zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Raad voor de rechtspraak. De toestemming wordt hierbij verleend voor het verveelvoudigen, in een gegevensbestand toegankelijk maken of openbaar maken waarvoor geen geldelijke of andere tegenprestatie wordt gevraagd en ontvangen en waarbij deze uitgave als bron wordt vermeld.

Frank van Tulder en Jacqueline van der Schaaf

m.m.v. Nicole Emmerik, Aniek Verwest en Bram Vlaanderen

Straffen en minimumstraffen bij recidive in zware zaken

Inhoud

1	Achtergrond en vraagstelling onderzoek	5
1.1	Achtergrond	5
1.2	Vraagstelling onderzoek	6
1.3	Het wetsvoorstel in grote lijnen	7
1.4	Twee criteria nader bezien	7
1.5	Onderzoeksmethode	11
1.6	Verdere inhoudsopgave rapport	12
2	De huidige straftoemeting door de rechter	14
2.1	Eerder onderzoek naar straftoemeting	15
2.2	Resultaten uit het onderzoek	20
2.2.1	De opgelegde straf en het strafmaximum per delict	20
2.2.2	De invloed van dader- en delictkenmerken op de strafmaat	22
2.2.3	De samenhang tussen strafeis en strafmaat	27
2.2.4	Motivering van de strafmaat	29
3	Verskil tussen huidige straf en minimumstraf	36
3.1	Minimumstraf versus huidige opgelegde straf	37
3.2	Eis OM versus minimumstraf en huidige opgelegde straf	38
3.3	Kenmerken van delicten, dader en straf	39
3.4	De motivering van de opgelegde straf	41
4	Gevolgen van invoering van het wetsvoorstel	45
4.1	Minimumstraffen in ons omringende landen	46
4.2	Gevolgen voor straffen en kosten gevangeniswezen	49
4.3	Gevolgen van scherpere invulling criteria wetsvoorstel	51
4.4	Afschrikkingseffecten	52
4.5	Insluitingseffecten	55
5	Samenvatting en conclusies	63
5.1	Samenvatting	63
5.2	Conclusies	67
	Literatuur	69

Bijlage I	74
Bijlage II	76
Bijlage III	77
Bijlage IV	80
Over de auteurs	85

Achtergrond en vraagstelling onderzoek

Samenvatting

Het door het kabinet-Rutte ingediende wetsvoorstel minimumstraffen vormde de aanleiding voor dit onderzoek. Dit wetsvoorstel introduceert minimumstraffen voor recidive bij juridisch zwaar gekwalificeerde delicten, waarin sprake is van een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit'. Via een analyse van zaken met recidive van juridisch zwaar gekwalificeerde delicten gaat het onderzoek in op de huidige straf-toemeting en de veranderingen die het wetsvoorstel daarin zou kunnen gaan brengen. Tevens besteedt het onderzoek aandacht aan de gevolgen voor de criminaliteit en de kosten van het justitieel systeem wat betreft extra benodigde celcapaciteit.

Rutte om minimumstraffen in te voeren voor recidive bij zware delicten. In januari 2012 werd een wetsvoorstel met die strekking naar de Tweede Kamer gestuurd.² Dit wetsvoorstel introduceerde een nieuw element in de Nederlandse strafwetgeving: een minimumstraf in specifieke gevallen. Het wetsvoorstel kon dan ook worden gezien als een 'systeembreuk'.³ Hoewel de actuele aanleiding met de val van het kabinet-Rutte is verdwenen, zal de maatschappelijke discussie over de wenselijkheid van invoering van minimumstraffen vermoedelijk niet verstommen. Daarmee blijven de resultaten van dit onderzoek van belang.

De memorie van toelichting bij het voorstel stelt dat de straftoemtingsvrijheid van de rechter een wezenlijk element van ons strafrechtelijk stelsel vormt, maar ook dat het de taak van de wetgever is om in de wet te bepalen welke straffen de rechter kan opleggen en onder welke omstandigheden deze kunnen worden opgelegd. Die taak omvat, naar de mening van het kabinet, een nadere normering van de strafoplegging in zware gevallen van recidive. Een eerdere

1.1 Achtergrond

Aanleiding voor dit onderzoek¹ was het voeren van het eind 2010 aangetreden kabinet-

- 1 Wij bedanken de volgende personen voor hun ingebrachte ideeën dan wel commentaar op eerdere versies van dit rapport: Henk Abbink, Karin van Blijswijk, Peter van Dam, Bart Diephuis, Frans van Dijk, Albert Klijn, Rutger Kroon, Hans Lensing, Gerard Paulides, Sander Ruys, Suzan Verberk.
- 2 *Kamerstukken II* 2011/12 nr. 33 151 (voor de memorie van toelichting 25-1-2012 zie: <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/dossier/33151/kst-33151-3>). Een eerdere versie van het wetsvoorstel was in het voorjaar van 2011 ter consultatie aan de Raad voor de rechtspraak voorgelegd. Te vinden op: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/regelingen/2011/03/23/wetsvoorstel-invoering-van-minimumstraffen.html (minimumstraffen voor recidive bij zware misdrijven). Samen met het advies van de Raad voor de rechtspraak (zie: www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak/Wetgevingsadvisering/Adviezen%202011/Advies-minimumstraffen-15-06-2011.pdf) is medio 2011 een rapportage van de eerste fase van het onderhavige onderzoek verschenen. Het onderzoek sloot in die rapportage aan op het toenmalige wetsontwerp, dat zich beperkte tot delicten waar een strafmaximum van 12 (i.p.v. 8) jaar op stond (zie: www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak/Wetgevingsadvisering/Adviezen%202011/rapport-minimumstraf-def%2009%2006%202011.pdf).
- 3 Zo stelde de Raad van State in zijn advies over het wetsvoorstel (zie: www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/brieven/2012/01/24/advies-raad-van-state-minimumstraffen.html).

veroordeling heeft het plegen van een nieuw ernstig misdrijf niet kunnen voorkomen. Het kabinet ziet dit als een belangrijke aanwijzing dat een minimale strafwaarde aangewezen is voor het opnieuw begaan van zo'n feit.

Dit onderzoek gaat in op de vraag welke effecten het wetsvoorstel zal hebben. Het directe effect van deze 'normering van de strafoplegging' zal mogelijk bestaan uit een verandering in de straftoemeting en -motivering in de zaken die onder het wetsvoorstel gaan vallen. De grootte van dit effect hangt af van het verschil dat er is tussen de in het wetsvoorstel geformuleerde minimumstraffen en de huidige straf. Dit rapport beoogt een beeld van dit verschil en de achtergronden daarvan te geven.

Verder zijn de mogelijke indirecte, maatschappelijke effecten van invoering van het wetsvoorstel van belang. Het kabinet beoogt met het wetsvoorstel de veiligheid voor samenleving en individu te verhogen. In hoeverre is te verwachten dat dit doel wordt bereikt en tegen welke kosten gebeurt dit? Ook dit is onderwerp van het onderzoek.

1.2 Vraagstelling onderzoek

De uit deze algemene vraagstelling afgeleide onderzoeksvragen zijn:

- Wat is de huidige straftoemeting in gevallen van recidive van juridisch zwaar gekwalificeerde delicten? In hoeverre is er variatie in vrijheidsstraffen bij dergelijke

zaken en waar is deze aan toe te schrijven? Welke relatie is te leggen met kenmerken van delict en dader en met de door de rechter gehanteerde motiveringsgronden? Welke rol speelt de eis van het OM?

- In hoeverre wijken de minimumstraffen, die zijn voorzien in het wetsvoorstel, af van die straftoemeting en bij welke zaken zijn deze verschillen het sterkst? Wat zijn de te verwachten gevolgen van invoering van het wetsvoorstel voor de straftoemeting?
- In hoeverre is te verwachten dat invoering van het wetsvoorstel effecten op de criminaliteit heeft, via afschrikking dan wel insluiting? En wat zijn de extra kosten van het justitiële systeem als gevolg daarvan?

In hoeverre geeft de memorie van toelichting zelf al een antwoord op deze vragen? Wat betreft de straftoemeting: er wordt een aantal belangrijke typen misdrijven waarop het wetsvoorstel betrekking heeft, behandeld en de straftoemeting in enkele zaken wordt daarbij genoemd. Van een representatief beeld is echter geen sprake.⁴ Het hier gepresenteerde onderzoek beoogt in een dergelijk beeld te voorzien. De memorie van toelichting volstaat met de conclusie dat de invoering van het wetsvoorstel tot strafverhogingen zal leiden.

De maatschappelijke effecten van deze verhoging van straffen op de criminaliteit of veiligheid komen beperkt aan de orde. 'Voor het terugdringen van recidive is de vrijheidsstraf dan ook in dat opzicht uitermate effectief', zo

4 Daarbij is niet duidelijk in hoeverre de genoemde zaken verder aan de in het wetsvoorstel gehanteerde criteria voldoen.

stelt de memorie van toelichting (p. 11).⁵ Daarnaast geeft de memorie van toelichting, zonder bronvermelding, een inschatting van het aantal extra benodigde cellen bij de verwachte verhoging van de straffen en de daarmee gemoeide kosten. Het zou structureel op termijn gaan om 700 extra cellen en 42 miljoen euro extra per jaar (p. 37).

1.3 Het wetsvoorstel in grote lijnen

Het wetsvoorstel heeft betrekking op de straf voor daders die eerder zijn veroordeeld tot een voorwaardelijke of onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor een misdrijf waarop een strafmaximum van 12 jaar of meer staat en die binnen een periode van 10 jaar in vrijheid opnieuw een misdrijf begaan waarop een strafmaximum staat van 8 jaar of meer. Aanvullende eis is dat dit laatste misdrijf een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer' met zich mee heeft gebracht. Volgens het wetsvoorstel tellen eerdere misdrijven niet mee als de dader minderjarig was tijdens het plegen daarvan.⁶ Genoemde daders dienen een straf te krijgen die minimaal de helft bedraagt van het wettelijk strafmaximum. Bij varianten als 'poging tot', 'medeplichtigheid aan', 'poging om anderen te bewegen tot' en 'voorbereiding tot' gelden verminderingsregels (een derde minder of de helft) voor het strafmaximum.

Alleen in individuele, zeer specifieke omstandigheden mag de rechter lager straffen dan de minimumstraf. In die gevallen moet de rechter motiveren waarom en in welke mate de afwijking van het minimum gerechtvaardigd is.

1.4 Twee criteria nader bezien

Of in een bepaalde zaak de minimumstraf moet worden toegepast, hangt volgens het wetsvoorstel mede af van twee criteria, waarvan de invulling nog tamelijk 'open' is. De rechter zal deze criteria in de praktijk via jurisprudentie verder moeten invullen. Daarmee zijn deze criteria in dit onderzoek moeilijk te operationaliseren. Dit bemoeilijkt een exacte afbakening van de zaken die onder het wetsvoorstel vallen.

De eerste moeilijkheid betreft de bepaling van het criterium 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer', die het misdrijf volgens het wetsvoorstel met zich mee moet brengen. De memorie van toelichting stelt (p. 21):

'Daarbij geldt dat een dergelijke ernstige inbreuk niet gelijk te stellen is met lichamelijk letsel. Van een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit kan ook sprake zijn zonder dat er lichamelijk letsel is opgelopen. Te denken valt

5 Daarbij wordt enig onderzoek naar de effecten van straffen of maatregelen via afschrikking en insluiting genoemd (p. 11 en p. 17). Daarnaast stelt de memorie van toelichting in reactie op de twijfels die diverse adviesorganen op dit punt uiten (p. 6): 'Dat over de effectiviteit van dit stelsel nu nog geen empirisch gefundeerde informatie kan worden gegeven, vindt zijn oorzaak in het feit dat die effectiviteit pas gemeten kan worden nadat het stelsel in werking is'.

6 Het eerdere wetsontwerp en de toelichting wekten de indruk dat ook eerdere delicten begaan bij minderjarigheid meetellen.

allereerst aan ernstige zedendelicten, maar ook kan worden gedacht aan een gijzeling die een enorme heftige impact kan hebben op het slachtoffer. Anderzijds is er bij lichamelijk letsel wel altijd sprake van een inbreuk op de lichamelijke integriteit. Bij de zware zeden- en geweldsdelicten die onder dit wetsvoorstel vallen, is in beginsel steeds sprake van een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit, zij het dat dit bij bepaalde zedendelicten soms anders kan liggen.'

geval, onder het criterium vallen. En in die mate zouden ook de poging tot uitlokking en het plegen van strafbare handelingen ter voorbereiding van het recidivedelict een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer kunnen opleveren. Uit het voorgaande blijkt dat de wetgever er veel aan gelegen is om duidelijk tot uitdrukking te brengen dat de belangen van het slachtoffer nadrukkelijker dan tot dusver worden meegewogen.'

In de memorie wordt verder gesteld dat de afgedwongen tongzoen niet als een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' moet worden beschouwd (p. 28). Elders heet het (p. 22):

'Die situatie [van een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit, FT/JS] doet zich bijvoorbeeld wel voor wanneer de aanslag op de innerlijke gezondheid van het slachtoffer van dien aard is dat daarvan een ernstig trauma of een (blijvend) psychisch deficit het gevolg is. Een en ander kan blijken uit rapportages die bij de processtukken zijn gevoegd. Niet ondenkbaar is overigens dat deze ernstige psychische schade voortvloeit uit een misdrijf dat levensgevaar heeft doen ontstaan terwijl geen sprake is van letsel. In zoverre kunnen ook deze misdrijven, afhankelijk van de concrete feiten en omstandigheden van het

Volgens de memorie van toelichting blijken ook de gevolgen voor anderen dan directe slachtoffers te moeten worden meegewogen. Zo wordt het voorbeeld genoemd van een 'brandstichting met gemeen gevaar voor goederen'. Als het misdrijf leidt tot schade bij derden en ernstige overlast van omwonenden, dan is volgens de memorie van toelichting sprake van een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' (p. 22). Ongetwijfeld zullen verschillen in toepassing van dit criterium gaan optreden. De memorie van toelichting beaamt in een reactie op het advies van de Nederlandse Vereniging voor Rechtspraak dat dit criterium in het algemeen tot een aanzienlijke hoeveelheid jurisprudentie zal leiden: 'Discussies over de toepasselijkheid van dit criterium zullen zeker plaatsvinden' (p. 22). Tot voor kort had het begrip 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer' geen juridische status⁷ en het was dan ook voor rechters niet noodzakelijk de aan- of

7 Zoals in de memorie van toelichting signaleerd (p. 22), is het begrip onlangs voor het eerst gehanteerd in het wetsvoorstel voor het beperken van de mogelijkheden om een taakstraf op te leggen voor ernstige zeden- en geweldsmisdrijven en bij recidive van misdrijven (*Kamerstukken II* 2010/11, 32 169, nr. 1-3).

afwezigheid van een 'inbreuk op de lichamelijke integriteit' in hun vonnis te signaleren. De manier waarop dit begrip door de rechter precies zal worden ingevuld, blijft dan ook onduidelijk, zolang de jurisprudentie op dit gebied nog niet is uitgekristalliseerd.

De operationalisering van het begrip 'ernstige inbreuk' is dus voor het onderzoek problematisch. Dit neemt niet weg dat in de analyse enigszins met het criterium rekening kan worden gehouden, namelijk via uitsluiting van een aantal delicten op grond van de juridische kwalificatie. Het gaat dan om delicttypen, waarop weliswaar een strafmaximum van ten minste 8 jaar gevangenisstraf staat, maar waarbij waarschijnlijk geen sprake is van een inbreuk op de lichamelijke integriteit. Op deze manier uitgesloten delicten zijn bijvoorbeeld: 'in/uitvoer harddrugs' (art. 2. lid 1 onder A Opiumwet), 'brandstichting met gemeen gevaar voor goederen' (art. 157 onder 1 Sr), 'het dragen van wapens' (art. 27 lid 1 WWM) of 'zwaar gekwalificeerde braak' (art. 311 lid 2 Sr).⁸ De eerder geciteerde passages uit de memorie van toelichting sluiten overigens niet uit dat ook bij deze delicten in sommige gevallen wel sprake kan zijn van een 'ernstige inbreuk'. Daar staat tegenover dat ook bij de wel geselecteerde typen delicten, zoals diefstal met geweld, wellicht niet altijd sprake is van een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit'. Deze delicttypen worden wel volledig in de analyse meegenomen. Bij de analyse zelf zal nog nader worden ingegaan op de

vraag of er sprake is van 'ernstige inbreuk' in die zaken.

Het tweede probleem betreft de vraag hoe de rechter om zal gaan met de toepassing van het wetsartikel dat gemotiveerde benedenwaartse afwijking van de minimumstraf mogelijk maakt. Volgens de formulering in het wetsvoorstel (art. 43d Sr) kan dit alleen als die minimumstraf, 'wegens uitzonderlijke omstandigheden die zich ten tijde of na het begaan van het misdrijf hebben voorgedaan, dan wel die de persoon van de dader betreffen, zou leiden tot een onbillijkheid van zwaarwegende aard'.

Afwijking van die minimumstraf behoeft volgens de memorie van toelichting nadere motivering. Die motivering heeft volgens de memorie (p. 7) een belangrijke maatschappelijke functie. Aan de samenleving maakt de rechter duidelijk waarom hij in het zeer specifieke geval lager straft dan in de wet minimaal passend wordt geacht. Het zijn juist de zeer specifieke omstandigheden in het individuele geval die dan een afwijking van de algemene regeling mogelijk maken.

De uitzonderingsclausule is nieuw en is alleen 'in uitzonderlijke omstandigheden' toepasbaar. De vraag is in hoeverre rechters in de praktijk de clausule zullen toepassen wanneer zij de minimumstraf in bepaalde gevallen niet de juiste achten. Onderdeel van het onderzoek is een analyse van de wijze waarop rechters op dit moment straffen motiveren. Maar daarmee wordt nog niet duidelijk wanneer zij die 'uit-

8 Zie bijlage III voor een volledige weergave van de uitgesloten delicten.

zonderlijke omstandigheden' na invoering van het wetsvoorstel aanwezig achten. Ook in dit opzicht bestaat dus onzekerheid over de praktische invulling.

Bij deze uitzonderingsclausule speelt de meer specifieke vraag in hoeverre de rechter deze zal gaan aanroepen, wanneer hij/zij de dader (gedeeltelijk) ontoerekeningsvatbaar verklaart en tbs of een andere bijzondere maatregel, zoals plaatsing in een psychiatrisch ziekenhuis, oplegt. Onderzoek, waaronder het hier gepresenteerde, laat zien dat in de huidige straftoemeting bij de oplegging van tbs in het algemeen een verlaagde of geen vrijheidsstraf wordt gegeven.

De memorie van toelichting zegt over toepassing van de minimumstraf in deze gevallen (p. 31):

'Omdat het voorstel betrekking heeft op strafminima, behoeft het geen betoog dat indien uit de forensische rapportages over de persoon van de dader blijkt dat bij hem tijdens het plegen van het feit sprake was van een (enigszins) verminderde toerekeningsvatbaarheid de toepassing van artikel 43d Sr [dat benedenwaartse afwijking mogelijk maakt – FT/JS] niet in aanmerking komt. Het moet gaan om een ernstige psychische afwijking of geestelijke stoornis die in het individuele, zeer specifieke geval bestraffing met een minimumstraf onrechtvaardig zou maken: het zou leiden tot een onbillijkheid van zwaarwegende aard.'

Hoe de rechter hier bij invoering van de wet mee om zal gaan, is onduidelijk. Vanwege de in de memorie van toelichting uitgesproken intentie om de minimumstraf ook toe te passen in zaken waarin de dader tbs krijgt opgelegd, zijn deze zaken wel in de analyse betrokken. Ook hier zullen de gevolgen van een andere invulling, waarbij de minimumstraf bij deze zaken niet wordt toegepast, in beeld komen.

Die zaken die in dit onderzoek onder het wetsontwerp vallen, voldoen in ieder geval aan drie voorwaarden: (1) er is sprake van een veroordeling voor een misdrijf waarop een strafmaximum van 8 jaar of meer staat, exclusief die typen misdrijven waarbij in het algemeen geen sprake zal zijn van een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit', (2) de veroordeelde heeft eerder een veroordeling gehad voor een misdrijf waarop een strafmaximum van 12 jaar of meer stond, en (3) tussen beide misdrijven was de veroordeelde minder dan 10 jaar in vrijheid.

Dit zijn dus zaken waarvoor volgens het wetsvoorstel minimumstraffen zouden gaan gelden, tenzij de rechter de uitzonderingsclausule zou aanroepen dan wel het misdrijf niet als een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit beschouwt. In het volgende laten we gemakshalve de laatste toevoegingen weg en spreken we over 'zaken, waarop het wetsvoorstel betrekking heeft'.

1.5 Onderzoeksmethode

De bij de Rechtspraak aanwezige primaire procesbestanden en daarvan afgeleide bestanden geven onvoldoende informatie voor dit onderzoek. Gegevens over recidive ontbreken daarin namelijk geheel. Het WODC, het onderzoekscentrum van het ministerie van Veiligheid en Justitie, beschikt wel over een gegevensbestand van rechtszaken met daaraan gekoppelde informatie over recidive uit de Justitiële Documentatie.⁹ Voor een nadere analyse van zaken, met aandacht voor de motivering door de rechter, levert dit bestand echter onvoldoende informatie. Ook was het bestand op korte termijn niet bruikbaar om relevante zaken te selecteren en de door ons verzamelde informatie te koppelen.¹⁰

Gezien de doorlooptijd van dit onderzoek was ook dossieronderzoek bij de rechtbanken niet haalbaar.¹¹ Daarom is een andere weg gekozen, namelijk via analyse van informatie uit de sinds enige jaren bij de gerechten in opbouw zijnde *E(lektronische)-archieven*. In deze E-archieven wordt van (een deel van de) strafzaken de tenlastelegging en het vonnis digitaal opgeslagen. Met toestemming van de betrokken gerechten is informatie uit deze archieven betrokken.¹²

Omdat de informatie over de veroordeelde in de E-archieven in het algemeen te summier is om goed te kunnen beoordelen of aan de voorwaarde van recidive is voldaan, is de informatie uit de E-archieven bij de potentieel in aanmerking komende zaken verrijkt met informatie uit de Justitiële Documentatie. Op basis daarvan is een scherpere selectie van zaken gemaakt.¹³

Verder is bekend welk deel van de door de gerechten in de meervoudige kamer (MK) behandelde zaken in de E-archieven is opgenomen. Combinatie van dit gegeven met het op bovenstaande wijze in de E-archieven getraceerde aantal zaken maakt een *landelijke* schatting mogelijk van het aantal zaken dat onder het wetsvoorstel zal vallen (zie bijlage III). Ook de gevolgen voor de celcapaciteit zijn hiermee te schatten.

De E-archieven zijn als basis voor de steekproef overigens niet vlekkeloos. Weliswaar zijn er geen duidelijke aanwijzingen dat er, binnen de groep MK-zaken, bewuste beleidsmatige selectie bij de vulling van deze E-archieven plaatsvindt,¹⁴ maar van een gecontroleerde aselechte vulling is evenmin sprake. Daarom is over de betrouwbaarheid van de schatting van de landelijke aantallen moeilijk een uitspraak

9 Zie voor uitkomsten over recidive bijvoorbeeld Wartna e.a. 2011.

10 De zaken in het betreffende WODC-bestand (OBJD) zijn niet identificeerbaar via een parketnummer o.i.d.

11 De eerste uitkomsten van het onderzoek moesten binnen enkele maanden worden opgeleverd, ten behoeve van het wetgevingsadvies. De aanvullende gegevensverzameling moest daarna ook binnen enkele maanden zijn voltooid.

12 Hiervoor gaat onze dank uit aan Marc van Opijnen, Charlotte van Lijnden en Jeroen Kluin (Spir-it). Onze dank gaat ook uit naar Margriet de Boer (Spir-it) voor het faciliteren van de toegang tot de E-archieven.

13 De in deze alinea genoemde selectie is grotendeels uitgevoerd door studenten criminologie/recht: Nicole Emmerik, Aniek Verwest en Bram Vlaanderen.

14 Er was één rechtbank die stelde PROMIS-vonnissen voorrang te geven bij opname van zaken in de E-archieven.

te doen. Daarnaast is niet geheel uit te sluiten dat, ondanks ruim gekozen elektronische zoekcriteria, sommige onder het wetsvoorstel vallende zaken buiten beeld zijn gebleven. Dit laatste zou tot enige onderschatting van het aantal onder het wetsvoorstel vallende zaken kunnen leiden.

Door wijzigingen in het wetsvoorstel heeft de gegevensverzameling in fasen plaatsgevonden. Dit betekent dat uiteindelijk gegevens zijn verzameld over 425 zware recidivedelicten, terwijl slechts 177 daarvan uiteindelijk onder de in het wetsvoorstel genoemde criteria blijken te vallen.

Zo zijn, op basis van een tussentijds persbericht van het ministerie van Justitie en Veiligheid¹⁵ over een aanpassing van het wetsvoorstel, ook gegevens verzameld over zaken waarbij het eerste delict een strafmaximum tussen 8 en 12 jaar kende. Tevens is informatie verzameld over zaken waarbij de dader minderjarig was bij het begaan van het eerste delict. Pas bij de laatste versie van het wetsvoorstel werd duidelijk dat deze zaken worden uitgesloten.¹⁶

De verzamelde gegevens hebben steeds betrekking op door rechtbanken en gerechtshoven in 2008, 2009 of 2010 afgehandelde zaken. De meer algemene analyse van de huidige straftoemeting in hoofdstuk 2 vindt plaats op basis van het uitgebreidere gegevensbestand. De analyses in hoofdstuk 3 en 4 hebben specifiek betrekking op het wetsvoor-

stel en zijn dan ook alleen gebaseerd op die zaken die daar onder vallen.

1.6 Verdere inhoudsopgave rapport

De verdere inhoud van dit rapport is als volgt. Hoofdstuk 2 bevat een analyse van de straftoemeting door de rechter in zaken waarbij sprake is van recidive van zware delicten. Dit gebeurt via literatuuronderzoek en een analyse van de verzamelde gegevens. Deze analyse omvat de invloed van kenmerken van delict en dader, de eis van het OM, en de rol van verschillende door de rechter gehanteerde motiveringen.

Hoofdstuk 3 gaat specifiek in op de straftoemeting bij de zaken waarvoor volgens het wetsvoorstel minimumstraffen zouden gaan gelden. In hoeverre zouden minimumstraffen tot verhoging van straffen leiden en om wat voor soort zaken gaat het daarbij vooral? En wat zijn nu de motiveringsgronden van de rechter bij de straftoemeting in deze zaken? Ook de eis van het OM in deze zaken komt in beeld.

Hoofdstuk 4 geeft, op basis van de resultaten van hoofdstuk 3, een inschatting van de landelijke effecten van de invoering van het wetsvoorstel. Het gaat dan om het aantal zaken waarop het wetsvoorstel betrekking heeft en de gevolgen voor de straftoemeting daarin. Daaraan gekoppeld worden schattingen van extra behoefte aan cellen en de daarmee gemoeide kosten gepresenteerd. Daarnaast

15 www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/persberichten/2011/09/16/minimumstraf-voor-recidive-bij-zware-misdrijven.html.

16 Met name deze laatste inperking brengt met zich mee dat de schatting van het aantal zaken onder het wetsvoorstel lager is dan het in de rapportage van de eerste fase van het onderzoek (bij het wetgevingsadvies) vermelde aantal. Dit ondanks de verruiming van het strafmaximum van de recidivedelicten van 12+ naar 8+.

wordt via een gevoeligheidsanalyse geïllustreerd welke effecten de toepassing van de criteria 'ernstig inbreuk op de lichamelijke integriteit' en de uitzonderingsclausule op het bereik van het wetsvoorstel zou kunnen hebben.

Tevens gaat hoofdstuk 4 in op de vraag welke effecten op de criminaliteit zijn te verwachten. Speciale aandacht gaat daarbij uit naar de mogelijke effecten van het wetsvoorstel op de criminaliteit via insluiting, in relatie tot de daarmee gemoeide kosten.

Hoofdstuk 5 geeft ten slotte de conclusies.

De huidige straftoemeting door de rechter

Samenvatting

Uit de huidige straftoemeting bij recidivisten van zware delicten blijkt het volgende.

- Bij voltooide moorden en doodslagen wordt het hoogste percentage van het strafmaximum aan onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd, bij mishandeling is dit het laagste.
- De straftoemeting van de rechter hangt niet alleen af van het wettelijk strafmaximum dat aan het delict is gekoppeld. Specifieke kenmerken van delicten en daders zijn duidelijk ook van belang.
- Er wordt een hogere onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd bij meerdere zware feiten in een zaak en bij daders die eerder een gevangenisstraf kregen opgelegd. Een hogere leeftijd van de dader gaat gepaard met een lagere onvoorwaardelijke vrijheidsstraf.
- Bij het opleggen van een tbs-maatregel is de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf lager. Een maand *voorwaardelijke* vrijheidsstraf leidt tot een maand minder onvoorwaardelijke vrijheidsstraf.
- De *voorwaardelijke* vrijheidsstraf wordt het meest opgelegd bij mishandeling, en het minst bij voltooide moorden.
- De tbs-maatregel wordt het meest opgelegd in voltooide moordzaken en zedenzaken. Er wordt vaker een tbs-maatregel opgelegd als een dader eerder een soortgelijk delict heeft gepleegd, en bij oudere daders.
- De door de rechter opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf bedraagt gemiddeld 86% van de eis van het OM (in zaken waar bewezenverklaring gelijk is aan tenlastelegging). Bij voltooide moorden en zaken met meerdere zware feiten, zit de rechter dicht bij de strafeis van het OM.
- Strafverzwarende motiveringen hebben een groter effect op de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf dan strafverlichtende. Motiveringen gericht op voorwaardelijke straf of tbs leiden sterker tot vermindering van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf dan strafverlichtende motiveringen.
- Bij de volgende motiveringsgronden: 'omstandigheden van het delict', 'houding dader na delict', 'kans op recidive', 'advies of voorlichting door experts' en 'de rol van de dader' is de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf hoger. Deze straf is lager wanneer de rechter in zijn vonnis benoemt dat experts adviseren tot een voorwaardelijke straf.

- Het opleggen van een *voorwaardelijke* vrijheidsstraf heeft, zo blijkt uit de motiveringsgronden, twee kanten: enerzijds beloning voor goed gedrag, anderzijds 'een stok achter de deur' om toekomstig slecht gedrag te voorkomen.
- De op tbs gerichte motiveringsgronden 'toerekeningsvatbaarheid van de dader', 'kans op recidive' en 'advies door experts', sluiten volledig op elkaar en het opleggen van een tbs-maatregel aan.
- *Voorwaardelijke* vrijheidsstraffen worden enerzijds uitgebreider gemotiveerd dan onvoorwaardelijke vrijheidsstraffen maar zijn anderzijds minder goed te verklaren uit objectieve dader- en delictkenmerken.

Dit hoofdstuk richt zich op de vraag welke kenmerken van een zaak in de huidige straftoemeting door de rechter een rol spelen. Startpunt vormt een beschrijving van de bevindingen uit eerdere studies naar straftoemeting. De hieruit gedistilleerde veronderstellingen worden vervolgens getoetst op het door ons verzamelde gegevensbestand. Aan bod komen de (objectieve) kenmerken van delict en dader, de rol van de eis van het OM en de (subjectieve) motiveringsgronden van de rechter.

2.1 Eerder onderzoek naar straftoemeting

Hier volgt allereerst een overzicht van de empirische kennis die inmiddels over de Nederlandse straftoemeting beschikbaar is. De uit deze studies afgeleide veronderstellingen voor het huidige onderzoek komen in paragraaf 2.2 aan de orde.

Het onderzoek naar de rechterlijke straftoemeting berust op ruwweg twee typen *empirische* analyses. De eerste heeft betrekking op de straftoemeting bij *groepen* van misdrijven.

Zoomer (1981) ging in op de hoogte van de strafforderung en straftoemeting bij zware criminaliteit. De ernst van het delict bleek een belangrijke verklarende variabele voor de hoogte van de (gevangenis)straf (p. 89). Die ernst werd daarbij afgemeten aan het door het slachtoffer opgelopen letsel, de waarde van het gestolene en de materiële schade (p. 33). Afhankelijk van het delict bleken ook andere factoren van belang. Bij diefstal met geweld en afpersing speelde wapenbezit een rol, bij diefstal in vereniging met braak waren twee kenmerken van de dader van belang: de leeftijd en het al dan niet recidivist zijn (p. 89). Een globale vergelijking tussen rechtbanken liet soms aanzienlijke variatie zien in type en hoogte van de straf (p. 30-31). De oorzaak daarvan bleef onduidelijk.

Een aantal latere studies richtte zich specifiek op verschillen in straftoemeting tussen arrondissementen. Fiselier (1985) constateerde over de periode 1963-1979 verschillen in de strafvervolgning en de straftoemeting tussen arrondissementen. Bij de straftoemeting waren deze verschillen over het algemeen consistent, dat wil zeggen dat het beeld bij verschillende typen delicten vergelijkbaar is. De auteur wijst hier op de samenhang met het vervolgingsbeleid in de arrondissementen. Als de zaken die voor de rechter komen relatief zwaarder zijn, ligt het voor de hand dat de straffen zwaarder zijn.

Ook Berghuis (1992) constateerde behoorlijke verschillen in de toepassing van sancties tussen rechtbanken. De verschillen bleken het grootst in de hoogte van de opgelegde sancties, vooral bij de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Hij stelde dat de gevonden variatie in straftoemeting niet volledig het gevolg van verschillen in sanctiebeleid hoeft te zijn, maar ook kan samenhangen met verschillen in achterliggende feit- en persoonskenmerken, waar niet of slechts gedeeltelijk rekening mee kon worden gehouden (Berghuis 1992, p. 85). Grapendaal e.a. (1997, p. 31 e.v.) vonden eveneens forse verschillen tussen arrondissementen in gemiddelde straffen. Deze verschillen werden toegerekend aan verschillen in 'strengheid' tussen arrondissementen.

Andere analyses gaan specifiek in op de ontwikkeling van de straftoemeting in de tijd.

Deze analyses geven een gemengd beeld, maar hebben dan ook niet op dezelfde periodes betrekking (Berghuis & Mak 2002; Van Tulder 2005; Van Tulder 2011). Zo vinden de eerste auteurs over de periode 1995-2001 geen noemenswaardige verandering in de straftoemeting. Daarentegen toont Van Tulder aan dat de rechter in 2010 zwaarder straft dan in 2000. Dat geldt vooral bij geweldscriminaliteit, waarbij de gemiddelde straf in die 10 jaar met ruim 20% is toegenomen.

Voorgaande empirische analyses richtten zich steeds op het vergelijken van gemiddelde straffen of ernst bij *groepen* delicten. Analyses op het niveau van *individuele* zaken maken een ontrafeling van de invloed van diverse kenmerken op de straf mogelijk. Kenmerken van die individuele zaken kunnen dan immers gelijktijdig in de analyse worden betrokken en met de straftoemeting in verband worden gebracht.

Van Tulder en Diephuis (2007) analyseerden de straftoemeting in hoger beroep in zware strafzaken waarbij ten minste 4 jaar gevangenisstraf is opgelegd. Zij concluderen dat ondanks veranderingen in de loop van de tijd en verschillen tussen gerechtshoven een duidelijke lijn in de straftoemeting is waar te nemen. Dit bleek in de eerste plaats uit de rol van de volgens wettelijke strafmaxima benaderde zwaarte van de in de zaak spelende delicten. Daaraan kon ongeveer een derde van de verschillen in straftoemeting worden toe-

gerekend. Daarnaast bleken objectieve kenmerken van de dader (minder-/meerderjarig; geslacht) en het delict (ernst lichamenlijk letsel) een rol te spelen. Er blijkt bij de straftoemeting dus meer te spelen dan alleen de via het wettelijk strafmaximum benaderde zwaarte van het delict.

Deze studie liet ook zien dat niet alleen objectieve, maar ook de door de raadsheer gepercipieerde kenmerken van delict of dader invloed hebben op de straf. Als de raadsheer van oordeel is dat de zaak een ernstige verstoring van de rechtsorde heeft betekend, dan brengt dit gemiddeld een 11% (gewelddelicten) tot 18% (overige delicten) hogere straf met zich mee. Een ernstig verminderde toerekeningsvatbaarheid betekent bij gewelddelicten gemiddeld een 40% lagere straf, verminderde toerekeningsvatbaarheid een 19% lagere. In dergelijke gevallen is vaak sprake van oplegging van tbs, gepaard aan de oplegging van geen of een lagere gevangenisstraf. Ook de houding van de dader zoals die door de raadsheer wordt gekarakteriseerd, heeft invloed op de straf. Bij een strafverlichtende houding van de dader wordt een 34% lagere straf opgelegd, bij een strafverzwarende houding een 16% hogere. Als de raadsheer recidive als specifieke reden in het vonnis heeft vermeld, leidt dit gemiddeld tot een 7% hogere straf.

Klijn e.a. (2008) laten zien dat er een aanzienlijke variatie bestaat in de aard van de delicten en de rol van de dader bij juridisch zwaar

gekwalficeerde delicten als moord en doodslag, zware mishandeling, verkrachting, aanranding en ontucht. Daarom is het niet verwonderlijk dat er ook een aanzienlijke variatie in straftoemeting bestaat en dat in sommige zaken geen onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, maar een taakstraf wordt opgelegd. Uit de analyse bleek dat bij zaken waarvoor de rechter een taakstraf oplegt, de eigenschappen van de dader (jonge dader, gering strafrechtelijk verleden, inzet dader voor verbetering) vaak de 'strafwaardigheid' verminderen. Advies van reclassering en de eis van het OM bleken in deze gevallen vaak eveneens in de richting van een taakstraf te wijzen.

Van Wingerden en Nieuwbeerta (2006; 2010) analyseerden de straftoemeting in gevallen van moord en doodslag vanaf 1993. Daarbij namen zij verschillende factoren gelijktijdig ('multivariaat') in beschouwing. Relevante factoren voor de hoogte van de door de rechter opgelegde vrijheidsstraf bleken: (1) juridische en delictkenmerken als de grondslag van de berechting (moord of doodslag), het aantal delicten, het aantal slachtoffers, het type, de plaats en de manier van de moord/doodslag, en het al dan niet opleggen van een alternatieve sanctie of maatregel, zoals een tbs-maatregel, (2) daderkenmerken als leeftijd, geslacht, afkomst en strafrechtelijk verleden, en (3) slachtofferkenmerken als leeftijd, geslacht en afkomst. De onderzoekers vonden onder andere een duidelijk effect van het strafrechtelijk verleden van de dader op de

straftoemeting: naarmate de dader langer voor eerdere delicten had vastgezeten, was de uitgesproken straf hoger. De onderzoekers vonden tevens aanwijzingen dat de straffen in de loop van de tijd hoger werden.

In een daaropvolgende studie analyseerden Van Wingerden e.a. (2011) de inschatting door de rechter van het risico dat de veroordeelde opnieuw in de fout gaat (het 'recidiverisico') en de rol daarvan bij de straftoemeting. De inschatting van dat risico blijkt slechts een bescheiden rol te spelen bij de verklaring van de verschillen in de straftoemeting. Het zijn vooral de ook in de analyse opgenomen delict- en proceskenmerken die bijdragen aan de verklaringskracht van de modellen. De in het onderzoek geïnterviewde rechters stellen dat daders met een hoog recidiverisico wel een zwaardere straf krijgen dan daders met een laag recidiverisico. De reden voor deze zwaardere straf lijkt echter niet het recidiverisico te zijn, maar het feit dat eerder opgelegde sancties niet bleken te werken. Daders met een hoog recidiverisico, zo stellen de onderzoekers, worden dan niet zwaarder bestraft vanwege het recidiverisico, maar vanwege hun eerdere recidive en de bijbehorende 'sanctielijn': de sancties die zij hebben gekregen bij eerdere veroordelingen. Verder blijkt ook in deze studie opnieuw dat er verschillen in strafhoogte tussen rechtbanken optreden.

Wermink e.a. (2012) tonen aan dat naast de vaak gemeten dader-, delict- en proceskenmerken ook de etnische afkomst van de dader en zijn beheersing van de Nederlandse taal verband houdt met de kans op een vrijheidsstraf. Overigens kan dit mede het gevolg zijn van niet expliciet meegenomen kenmerken, zoals het niet hebben van een vaste woon- of verblijfplaats in Nederland of het niet hebben van een baan. Ook constateerden de onderzoekers dat daders tussen de 31 en 40 jaar oud zwaarder worden bestraft.

Dergelijke verschillen in straftoemeting blijken ook uit onderzoek dat zich richt op *onder-vraging* van individuele rechters over de straf die ze in aan hen, via casusbeschrijvingen, voorgelegde zaken zouden geven. De Keijser (2000), De Keijser en Van Koppen (2004) en Van Tulder en Diephuis (2009) lieten via dit type onderzoek zien dat de straftoemeting van rechters onderling duidelijk kan verschillen. Corstens (1998) en De Roos en Schoep (2001) constateerden hetzelfde. De laatsten signaleerden dat maatschappelijke onrust en een geschokte rechtsorde door de ene rechter wel en door de andere rechter niet relevant worden geacht bij de straftoemeting (p. 47-48). Van Tulder en Diephuis (2007) vonden een groot verschil in de mate waarin in verschillende ressorten het criterium 'verminderde toerekeningsvatbaarheid' toepasten.

Relatief weinig aandacht is er in deze empirische onderzoeken voor het opleggen van een voorwaardelijke vrijheidsstraf. Toch kan deze straf respectievelijk maatregel geheel of gedeeltelijk een substituuut zijn voor een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf en daarmee van invloed zijn op de hoogte van de opgelegde onvoorwaardelijke straf. Een onderzoek op het gebied van de praktijk van de voorwaardelijke vrijheidsstraf laat zien dat deze straf in Nederland, in vergelijking met omringende landen, weinig wordt opgelegd (Jacobs e.a. 2006, p. 6). Wel blijkt uit recente cijfers dat de toepassing van de voorwaardelijke straf na 2002 is toegenomen. Werd in 2002 nog bij 46% van het totaal aantal vrijheidsstraffen in eerste aanleg een geheel of gedeeltelijk voorwaardelijke vrijheidsstraf opgelegd, in 2010 is dit in 55% van de zaken het geval (Kalidien e.a. 2011, tabel 6.7). In de door Jacobs e.a. (2006) onderzochte landen valt een ontwikkeling waar te nemen naar meer controle bij de naleving van de voorwaarden bij de voorwaardelijke straf, waarbij ook het belang wordt onderkend van begeleiding en ondersteuning. Opvallend is dat het niet meer alleen de lichte vergrijpen zijn die zich voor toepassing van een voorwaardelijke straf lenen. In verschillende landen komen ook zware misdrijven voor een voorwaardelijke straf in aanmerking. In Nederland blijft een geheel voorwaardelijke straf beperkt tot maximaal twee jaar en kan slechts (mede) opgelegd worden bij een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf onder de vier jaar. Sommige

andere landen kennen daarentegen een veel ruimer toepassingsgebied, waarvan in de praktijk ook frequent gebruik wordt gemaakt (Jacobs e.a. 2006, p. 7).

Conclusies literatuur

De volgende conclusies uit deze studies kunnen richting geven aan het huidige onderzoek naar de gevolgen van de invoering van minimumstraffen.

Variatie in straftoemeting bij juridisch gelijkwaardig gekwalificeerde zaken heeft voor een deel te maken met verschillen in achterliggende factoren: de concrete aard van het delict, de karakteristieken en de rol of houding van de dader tijdens en na het delict, het type slachtoffer en de eventuele rol daarvan bij het delict.

De hoogte van de straf hangt ook bij de huidige straftoemeting al duidelijk samen met recidive, ofwel met het strafrechtelijk verleden van de dader. Het aantal jaren vrijheidsstraf dat de dader al eerder heeft gehad, blijkt duidelijke invloed te hebben. Door de eerder genoemde variatie in karakteristieken van delicten en dader zal er echter ook bij recidivedelicten een aanzienlijke variatie in straftoemeting bestaan. Deze variatie en de daardoor mogelijk optredende spanning met louter op een juridische kwalificatie gebaseerde minimumstraffen komen in dit onderzoek aan de orde.

Daarnaast zijn er ook aanwijzingen voor verschillen in straftoemeting naar tijd en plaats: er blijken verschillen in perceptie tussen rechters over begrippen als 'geschokte rechtsorde' of 'ontoerekeningsvatbaarheid'. Het wetsvoorstel minimumstraffen brengt daar op zich geen verandering in. Maar zeker bij criteria in de wet die nog door rechtsontwikkeling ingevuld moeten worden, is veel ruimte voor verschillen in interpretatie tussen rechters. Zo kunnen verschillen ontstaan tussen rechters in de invulling van het criterium 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' en het beroep op de uitzonderingsclausule.

2.2 Resultaten uit het onderzoek

De hier gepresenteerde analyse berust op de gegevens van 425 strafzaken, zowel hogerberoep- als eersteaanlegzaken, die in dit onderzoek zijn verzameld. Dit zijn niet alleen zaken waarvoor de minimumstraf volgens het wetsvoorstel zou gaan gelden, maar het betreft een ruimer bestand van zware recidivezaken.¹⁷ De analyse geeft dus een beeld van de huidige straftoemeting bij juridisch zwaar gekwalificeerde recidive *in het algemeen*.

Een aantal in ander onderzoek relevant gebleken kenmerken, is niet meegenomen tijdens

de dataverzameling.¹⁸ Zo is bijvoorbeeld geen informatie verzameld over de objectieve kenmerken van en de gevolgen voor het slachtoffer. Wél is informatie verzameld over de motiveringsgronden van de rechter. In hoeverre de rechter bepaalde kenmerken van delict, dader of slachtoffer meeweegt in zijn beslissing over de straf, is dus wel op indirecte wijze af te leiden.

2.2.1 De opgelegde straf en het strafmaximum per delict

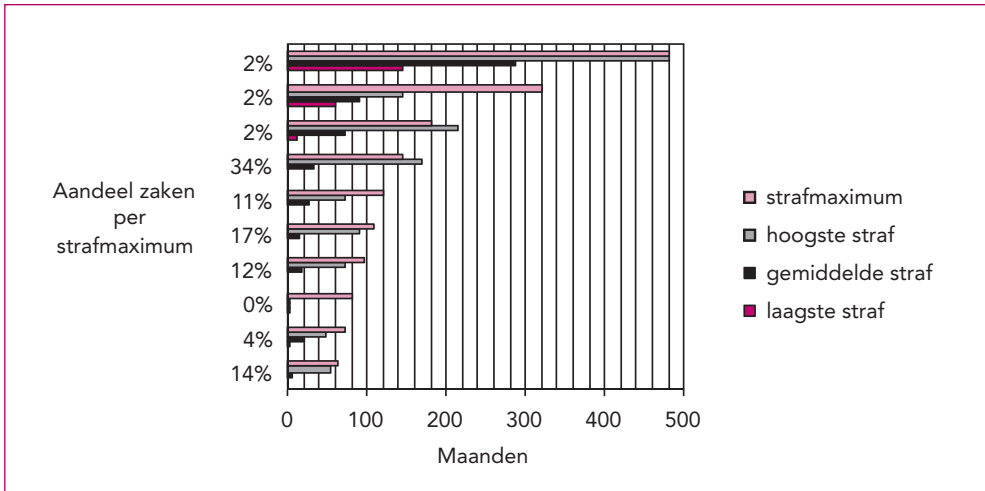
Voordat de effecten van verschillende kenmerken op de strafmaat worden geanalyseerd, bekijken we hier allereerst die strafmaat zelf. Figuur 1 en 2 geven de hoogte van de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf weer. Die straf is weergegeven ten opzichte van het voor dat delict geldende wettelijk strafmaximum.¹⁹ In dat strafmaximum is verwerkt of er sprake is van een poging tot of medeplichtigheid aan een delict; in dat geval mag namelijk slechts twee derde van het strafmaximum worden opgelegd. Het strafmaximum van het betreffende delict dient in de verdere analyses als een globaal ijkpunt voor de ernst van een delict. Daarnaast wordt in figuur 2 het gemiddelde strafmaximum en de straf per type delict weergegeven.

17 Zaken waarop een strafmaximum van 8 jaar of meer staat, waarbij tevens sprake is van recidive en waarbij ook het eerdere delict een strafmaximum van 8 jaar of meer kende. Daarnaast kan de dader tijdens het eerdere delict minderjarig zijn geweest (zie paragraaf 1.5 Onderzoeksmethode).

18 Dit is het geval doordat de voor dit gegevensbestand vergaarde informatie zich primair op het wetsvoorstel minimumstraffen en de daarin gehanteerde criteria richtte.

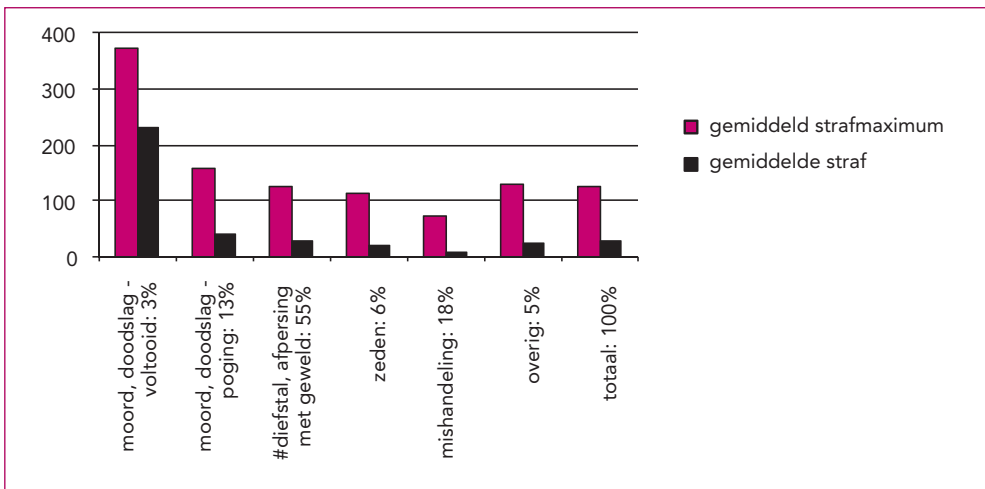
19 De wettelijke strafmaxima zijn op verfijnder niveau aan een delict toegekend dan de weergegeven ruimere delictcategorieën in figuur 2, namelijk aan de hand van het artikelnummer (Wetboek van Strafrecht) van het betreffende feit. Overigens is bij meerdere feiten in een zaak, het strafmaximum van het zwaarste feit in een zaak als uitgangspunt genomen.

Figuur 1 Strafmaximum en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf^a

a Wanneer het strafmaximum levenslang is, is dit in de analyse op 40 jaar gesteld.

Figuur 2 Gemiddeld strafmaximum en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf per type delict^a

a Wanneer het strafmaximum levenslang is, is dit in de analyse op 40 jaar gesteld.

Figuur 1 laat ten eerste zien dat de *gemiddelde* opgelegde straf (zwarte staven) nooit gelijk is aan het strafmaximum (roze staven). De hoogste opgelegde straf (grijze staven) is alleen bij een strafmaximum van 480, van 180 en van 144 maanden in enkele zaken gelijk aan het strafmaximum.²⁰ Het strafmaximum varieert van 64 tot 480 maanden en de *gemiddelde* opgelegde straf van 0 tot 286 maanden. Binnen een strafmaximum varieert de opgelegde straf zeer sterk, het verschil tussen de hoogste en de laagste (paarse staven) straf is het meest extreem bij een strafmaximum van 180 en van 480 maanden. Uit figuur 2 blijkt dat bij voltooide moord en doodslagen gemiddeld de hoogste straf wordt opgelegd, bij mishandeling gemiddeld de laagste. Het gemiddelde strafmaximum van deze twee typen delicten laat hetzelfde patroon zien: dat is bij mishandeling het laagst en bij voltooide moord en doodslagen het hoogst.

2.2.2 De invloed van dader- en delictkenmerken op de strafmaat

Allereerst komt hier de invloed van dader- en delictkenmerken op de straftoemeting aan de orde. De in deze analyse gehanteerde verwachtingen, afgeleid uit de eerdere bevindingen in de voorgaande paragraaf, staan in kader 1. In de eerste kolom staat het kenmerk weergegeven, in de tweede kolom de veronderstelde richting van het effect op de vrijheidsstraf; een plus staat voor een langere straf, een min voor een kortere. De opname van sommige ken-

merken in de analyse werd niet door eerdere bevindingen ingegeven maar door 'juridische logica'. Hierbij wordt in plaats van een literatuurverwijzing 'onbekend' weergegeven (derde kolom). Een overzicht van de frequenties van de kenmerken in het gegevensbestand staat in bijlage I.

Tabel 1 geeft weer in hoeverre kenmerken van dader en delict volgens ons onderzoek daadwerkelijk invloed hebben op de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Begrip daarvan vereist enige toelichting.

De verschillende kenmerken worden gerelateerd aan het wettelijk strafmaximum voor het delict in kwestie, dat als een ijkpunt voor de ernst van een delict kan worden gezien. Een percentage bij een delicttype in tabel 1 staat voor het percentage van het strafmaximum dat wordt opgelegd. De percentages bij de andere in tabel 1 vermelde kenmerken geven aan wat dat kenmerk voor effect heeft op straftoemeting in vergelijking met zaken waarbij dit kenmerk *niet* aanwezig is. Ook dit percentage heeft steeds betrekking op het strafmaximum voor het betreffende delict. Een voorbeeld van zo'n kenmerk is 'meerdere zware feiten in een zaak': wanneer een zaak bestaat uit meerder zware feiten legt de rechter gemiddeld 12% meer van het strafmaximum op dan in een zaak met een enkel feit van acht jaar of meer.

20 Bij een strafmaximum van 144 en 180 maanden wordt in enkele gevallen zelfs hoger gestraft dan het strafmaximum, zo blijkt uit figuur 1. Dit is te wijten aan een samenloop van meerdere feiten in een zaak waardoor de rechter een derde van het strafmaximum van dat extra feit hoger mag straffen boven op het zwaarst geldende strafmaximum.

Kader 1 Gehanteerde veronderstellingen over het effect van objectieve kenmerken dader/delict op de straftoemeting

<i>Kenmerk</i>	<i>Effect op onvoorwaardelijke vrijheidsstraf</i>	<i>Bevindingen uit eerder onderzoek</i>
<i>Delict:</i>		
Zwaarte – strafmaximum ²¹	+	Van Tulder en Diephuis 2007 Van Wingerden e.a. 2011
Meerdere feiten in een zaak	+	Van Wingerden en Nieuwbeerta 2010
<i>Proces:</i>		
Tijdsverloop tussen delict en vonnis	–	onbekend
Gerechtshoven (t.o.v. rechtbanken)	–	Van Tulder en Diephuis 2007
<i>Dader:</i>		
Leeftijd dader		
jong	–	Van Wingerden en Nieuwbeerta 2010 Van Tulder en Diephuis 2007 Klijn e.a. 2008
oud	–	Van Wingerden en Nieuwbeerta 2010
31 – 40 jaar	+	Wermink e.a. 2012
<i>Recidive:</i>		
Eerdere gevangenisstraf	+	Van Wingerden en Nieuwbeerta 2010 Van Wingerden e.a. 2011
Tijd tussen eerder delict en recidivedelict	–	onbekend
Eerder delict gelijk aan recidivedelict ²²	+	onbekend
<i>Bijkomende straf/maatregel:</i>		
Tbs	–	Van Wingerden en Nieuwbeerta 2010 Van Tulder en Diephuis 2007
Voorwaardelijke vrijheidsstraf	–	onbekend

21 In het strafmaximum is verwerkt of er sprake is van een poging tot of medeplichtigheid aan een delict; in dat geval mag namelijk slechts twee derde van het strafmaximum worden opgelegd.

22 Of een delict soortgelijk is aan een eerder delict is niet bepaald op het niveau van artikelnummers (Wetboek van Strafrecht) maar op grovere wijze aan de hand van de delicttype-indeling zoals weergegeven in tabel 1.

Tabel 1 Invloed kenmerken van delict en dader op de strafbetoelating van de rechter (N=425)

Kenmerken	I Onvoorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^a	II Onvoorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^a	Voorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^a	Tbs (Exp B) ^b
<i>Delict:</i>				
Moord en doodslag – voltooid	56*	58*	1	0,10*
Moord en doodslag – poging	23*	26*	3*	0,05*
Diefstal en afpersing met geweld	18*	20*	2*	0,01*
Zeden	15*	19*	2*	0,07*
Mishandeling	11*	15*	4*	0,01*
Overig	15*	18*	1*	0,05*
Meerdere zware feiten van 8 jaar of meer	12*	12*	-0,3	1,28
Aantal maanden tussen recidivedelict en vonnis	0,0	0,0	0,0	1,00
Gerechtshof	-2	-3	-0,7	0,46
<i>Dader:</i>				
Aantal maanden onvoorw. vrijheidsstraf eerdere delict van 8 jaar of meer	0,2*	0,1*	0,0	0,98
Aantal maanden tussen eerdere delict en recidivedelict	0,1	0,1	0,0	1,01
Eerdere delict gelijk aan recidivedelict	0,5	1	0,0	3,04*
Leeftijd dader in jaren	-0,2*	-0,2*	0,0	1,04*
<i>Bijkomende straf:</i>				
Tbs		-7*		
Voorwaardelijke vrijheidsstraf in maanden (in % van het strafmaximum)		-103*		
Verklaringsgraad R2	32%	36%	6%	9% - 22% ^c

^a Lineaire regressie

^b Logistische regressie

^c Pseudo R2 Cox & Snell en Nagelkerke

* Schatting is significant op 5%-niveau

Door optelling van de diverse effecten van de kenmerken in een specifieke zaak, is te schatten welk percentage van het strafmaximum de rechter gemiddeld in zo'n zaak geeft. Een voorbeeld: een diefstal of afpersing met geweld (18%), met meerdere zware feiten (+12%), waarbij de dader eerder 10 maanden heeft gezeten ($10 * 0,2 = +2\%$) en de dader 22 jaar oud is ($-0,2 * 22 = -4\%$), leidt gemiddeld tot het opleggen van 28% van het strafmaximum voor diefstal en afpersing met geweld (72 tot 144 maanden, zie bijlage I, tabel 13); dit komt neer op een straf tussen de 20 en de 40 maanden.

De resultaten zoals gepresenteerd in tabel 1 (eerste kolom, variant I) laten zien dat bij voltooide moorden en doodslagen gemiddeld het hoogste percentage van het strafmaximum wordt opgelegd, 56%. Bij pogingen tot moord en doodslag wordt 23% van het strafmaximum opgelegd, gevolgd door diefstal of afpersing met geweld met 18%, zeden en overige zaken²³ met 15%, en mishandeling met 11%. Naarmate het delict een hoger strafmaximum kent is het percentage straf dat van dat strafmaximum wordt opgelegd hoger. Indien het strafmaximum volledig de ernst en de straf van een zaak zou bepalen en dader- en delictkenmerken evenmin van invloed zijn op de straf, zouden we bij elk type delict een gelijk percentage straf terugzien. Dit is duidelijk niet het geval. Het strafmaximum bepaalt dus slechts een deel van de ernst van het delict. Deze bevinding is in lijn met resultaten uit

eerder onderzoek (zie kader 1 en paragraaf 2.1).

Het is dus duidelijk dat naast het type delict, ook andere kenmerken ertoe doen. De kenmerken die statistisch aantoonbaar van belang zijn worden eerst besproken.

Of de dader wordt veroordeeld voor één of meerdere zware feiten, is duidelijk van invloed op de straftoemeting. Bij meerdere zware feiten wordt gemiddeld 12% van het strafmaximum extra opgelegd. Ook maakt het uit hoeveel onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd voor het eerdere delict: per maand opgelegde straf voor het eerdere delict neemt het percentage van de maximumstraf met 0,2% toe. Dit betekent bijvoorbeeld dat een voorgaande onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van 4 jaar gemiddeld leidt tot een 10 maanden langere vrijheidsstraf voor het recidivedelict. Beide bevindingen zijn in lijn met de veronderstellingen zoals beschreven in kader 1. Daarnaast zien we een statistisch aantoonbaar effect bij leeftijd. Een hogere leeftijd van de dader gaat gepaard met een lagere straf. Dit is wel in lijn met eerdere bevindingen, maar de eveneens in de literatuur vermelde lagere straf voor jonge daders blijkt hier niet. Overigens zijn jonge daders in deze zware recidivezaken geringer in aantal, slechts 20% is tussen de 18 en 21 jaar oud (bijlage I).

De andere in de analyse betrokken kenmerken laten geen aantoonbaar effect op de strafmaat zien. Zo heeft de verstreken tijd tussen het

23 De categorie 'overige delicten' bevat delicten als brandstichting, gijzeling, mensenhandel, onttrekking minderjarige aan het wettelijk gezag en vrijheidsberoving.

plegen van een delict en het uiteindelijke vonnis geen aantoonbaar effect op de straf. Daarnaast is er geen aantoonbaar verschil in straftoemeting tussen zaken in hoger beroep en die in eerste aanleg. In eerder onderzoek werden wel lagere straffen bij de gerechtshoven geconstateerd dan in eerste aanleg (zie kader 1). Het betrof hier echter dezelfde zaken bij zowel hof als rechtbank. In de hier gepresenteerde analyse is dit niet het geval. Door selectie-effecten van hoger beroep zijn de hier geanalyseerde gerechtshofzaken mogelijk gemiddeld ernstiger dan de zaken in eerste aanleg. Daardoor kan het zijn dat het verschil in straftoemeting niet zichtbaar is. Immers, zoals eerder bleek, slechts een deel van de ernst van de zaak komt in de strafmaxima tot uiting.

De twee extra kenmerken die, buiten eerdere gevangenisstraf, kenmerken van recidive meten, en daarmee mogelijk ook te maken hebben met de kans op nieuwe recidive, laten ook geen aantoonbaar effect op de straftoemeting zien. Het gaat om de vraag of het recidivedelict vergelijkbaar is met het eerdere delict en binnen welke tijd de dader opnieuw in de fout is gegaan. Alleen de eerder gegeven straf blijkt dus een duidelijk statistisch aantoonbare rol te spelen. Dit sluit aan bij eerdere onderzoeksbevindingen, dat rechters niet zozeer de kans op recidive in de straftoemeting meenemen, maar zich meer laten leiden door het strafrechtelijk verleden en de zogenoemde 'sanctielijn' (paragraaf 2.1).

De rechter kan besluiten, naast of (gedeeltelijk) in plaats van een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, een voorwaardelijke vrijheidsstraf te geven, dan wel tbs op te leggen. Welke gevolgen heeft een dergelijke keuze voor de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf? De tweede kolom van tabel 1 (variant II) brengt dit in beeld door voorwaardelijke straf en tbs toe te voegen aan de overige kenmerken. Bij het opleggen van een tbs-maatregel wordt inderdaad 7% minder van het strafmaximum opgelegd. Bij een voorwaardelijke vrijheidsstraf wordt een percentage van ongeveer 100% gevonden, wat in dit geval betekent dat een maand voorwaardelijke straf samengaat met een maand minder onvoorwaardelijke straf.

In hoeverre zijn kenmerken van dader en delict nu van belang in het opleggen van een voorwaardelijke straf of een tbs-maatregel? In de laatste twee kolommen van tabel 1 staat het effect van dader- en delictkenmerken op de voorwaardelijke straftoemeting respectievelijk het opleggen van een tbs-maatregel weergegeven.

De voorwaardelijke straf wordt het meest opgelegd bij mishandeling, 4% van het strafmaximum bij dit delict. Bij pogingen tot moord en doodslag wordt 3% van het strafmaximum opgelegd, bij diefstal/afpersing met geweld en zedenzaken is dit 2% van het strafmaximum. Bij voltooide moorden en doodslagen vinden we geen duidelijk effect; dat is

begrijpelijk, want een voorwaardelijke straf ligt gezien de ernst van het delict minder voor de hand. De overige dader- en delictkenmerken hebben geen aantoonbaar effect.

Het is opvallend dat de mate waarin de hier opgenomen objectieve kenmerken van delict en dader de variatie in straftoemeting verklaren bij de voorwaardelijke vrijheidsstraf veel kleiner is dan bij de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf. Dit blijkt uit de onder aan tabel 1 vermelde verklaringsgraad (6% tegen 32%). Blijkbaar is het opleggen van een voorwaardelijke straf in hoge mate afhankelijk van hier niet in beschouwing genomen factoren. Bij de analyse van de motiveringsgronden krijgt het verschil nadere aandacht.

De tbs-maatregel wordt het meest opgelegd bij voltooide moorden en bij zedenzaken.²⁴ Bij diefstal/afpersing met geweld en mishandeling wordt niet snel een tbs-maatregel opgelegd. Als een dader eerder een soortgelijk delict heeft gepleegd, wordt vaker tbs opgelegd. Ook de leeftijd speelt een rol bij de tbs-maatregel: hoe ouder de dader, des te vaker de rechter tbs oplegt.

2.2.3 De samenhang tussen strafeis en strafmaat

In hoeverre komen opgelegde straf en strafeis overeen in de zaken die in dit onderzoek zijn betrokken? Eerdere bevindingen (Lodewijks e.a. 2010, p. 20, voetnoot 26) laten zien dat in geweldsdelicten gemiddeld 88% van de strafeis van het OM wordt opgelegd. Assink e.a. (Assink & Pepels 2010) constateren in relatief minder zware zaken dan die in dit onderzoek, dat de politierechter een straf oplegt die gemiddeld op 55% tot 60% van de eis ligt.

Om de vergelijking tussen de eis van het OM en de straf van de rechter zuiver te houden, is deze beperkt tot de 137 zaken (32% van totaal) waarbij tenlastelegging en bewezenverklaring volledig overeenkomen.²⁵

Gemiddeld over al deze 137 zaken blijkt de straf van de rechter 86% van de eis te bedragen (niet in tabel 1). Dit komt redelijk overeen met de door Lodewijks e.a. (2010) gevonden mate van overeenkomst. In hoeverre is nu in

24 De coëfficiënten bij tbs kunnen door een andere manier van analyseren (logistische regressie) niet geïnterpreteerd worden als percentages. De weergegeven coëfficiënten zijn 'odds-ratio's' en kunnen worden gezien als de verhouding tussen de kans dat iets gebeurt ten opzichte van de kans dat iets niet gebeurt.

25 Of de bewezenverklaring overeenkomt met de tenlastelegging is op twee verschillende manieren bekeken. Voor de delicten met een strafmaximum tussen 8 en 12 jaar zijn tenlastelegging en bewezenverklaring met elkaar vergeleken door de artikelnummers die het OM hanteert voor de eerste drie feiten naast de door de rechter gehanteerde artikelnummers te leggen. Voor de delicten met een strafmaximum van 12 jaar of meer is een strengere methode toegepast. Behalve de vergelijking op primair en (meer) subsidiair ten laste gelegde feiten, is ook gekeken wat er impliciet primair en (meer) subsidiair geëist werd en bewezen werd verklaard. De hier genoemde 137 zaken (32% van alle zaken) waarin bewezenverklaring gelijk is aan tenlastelegging, zijn dus voor een deel op de strenge methode geselecteerd, voor het andere deel is dit niet het geval.

individuele zaken diezelfde verhouding tussen straf en eis terug te vinden, of is er juist sprake van grote variatie daarin? Een maatstaf daarvoor is de mate waarin de variatie in de straf verklaard wordt door de variatie in de eis. Deze bedraagt 81% (niet in tabel 1); in 81% van de zaken wordt dezelfde verhouding dus teruggevonden. Rechter en OM komen blijkbaar voor een groot deel overeen in hun weging van voor de straftoemeting bepalende factoren.

Dit is echter niet volledig het geval. Tabel 2 laat zien in hoeverre de door de rechter gegeven onvoorwaardelijke vrijheidsstraf samenhangt met de eis van het OM, maar met daarnaast ook specifieke kenmerken van delict of dader. Een percentage bij die kenmerken geeft dus aan in hoeverre rechter en OM verschillen in hun oordeel over de meegewogen kenmerken.

Tabel 2 Invloed kenmerken van delict, dader en strafeis OM op de straftoemeting van de rechter (N=137)^a

Kenmerken	Onvoorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^b
<i>Delict:</i>	
Moord en doodslag – voltooid	15*
Moord en doodslag – poging	4
Diefstal en afpersing met geweld	4
Zeden	4
Mishandeling	2
Overig	-7
Meerdere zware feiten van 8 jaar of meer	3*
Aantal maanden tussen recidivedelict en vonnis	0,0
Gerechtshof	2
<i>Dader:</i>	
Aantal maanden onvoorw. vrijheidsstraf eerdere delict van 8 jaar of meer	0,0
Aantal maanden tussen eerdere delict en recidivedelict	0,0
Eerdere delict gelijk aan recidivedelict	-1
Leeftijd dader in jaren	0,0
<i>OM:</i>	
Eis OM in maanden	
(in % van het strafmaximum)	66*
Verklaringsgraad R2	86%

^a Zaken waar tenlastelegging OM gelijk is aan bewezenverklaring rechter

^b Lineaire regressie

* Schatting is significant op 5%-niveau

Tabel 2 laat zien dat de rechter bij voltooide moorden dichterbij de strafeis van het OM zit dan bij andere delicttypen. Uit de resultaten is af te leiden dat in zaken waarbij de andere kenmerken geen rol spelen, de straf bij voltooide moorden en doodslagen gemiddeld 81% (66%+15%) van de eis van het OM bedraagt. Ook wanneer sprake is van meerdere zware feiten in de zaak, schuift de rechter met zijn straf meer op in de richting van de strafeis van het OM (+3%) dan bij een enkel zwaar feit.

Kortom: de rechter zit wat strafmaat betreft veelal in de buurt van het OM en komt dichterbij de eis naarmate een zaak ernstiger van aard is.

2.2.4 Motivering van de strafmaat

De motiveringsgronden in het vonnis van de rechter worden hier in samenhang met de strafmaat bekeken. Welke motiveringsgronden doen ertoe bij welke straf? Daar er niet veel literatuur bestaat over de motivering als verklaring voor de strafmaat, wordt datgene dat wel bekend is bij het betreffende resultaat besproken. Uit tijdsgebrek zijn niet in alle zaken van het gegevensbestand de motiveringen van het vonnis onderzocht. De gehanteerde selectie bestaat uit 206 zaken; in deze zaken is de dader veroordeeld voor een feit waar minstens een strafmaximum van 12 jaar op staat en is hij eerder ook al veroordeeld voor een feit met een strafmaximum van 12 jaar of meer.

In het vonnis geeft de rechter verschillende motiveringsgronden aan voor zijn beslissing over de opgelegde straffen en of maatregelen. Veelal is uit het vonnis af te leiden of deze motiveringsgrond van strafverlichtende dan wel strafverzwarende aard was (de 'strafrichting'). In bepaalde gevallen was dit echter niet te bepalen; een onduidelijke strafrichting. Daarnaast relateert de rechter de motiveringsgronden nogal eens aan het type straf dat is opgelegd. Naast motiveringen gerelateerd aan de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, zijn ook motiveringen specifiek gericht op het opleggen van een voorwaardelijke vrijheidsstraf of een tbs-maatregel te onderscheiden.

Motiveringsgronden

Tabel 3 geeft weer welke motiveringsgronden in de 206 geanalyseerde zaken zijn gevonden en de daarbij behorende strafrichting. Daarnaast wordt onderscheid gemaakt tussen motiveringen gericht op slachtoffer of samenleving, gericht op de (persoon van de) dader zelf en gericht op het delict.

De meest voorkomende motiveringsgronden worden hier besproken. De gevolgen voor het slachtoffer worden altijd genoemd in de strafmotivering. Het gaat ook altijd om een strafverzwarende motivering. Er zijn in de praktijk wel verschillende manieren om dit in het vonnis te verwoorden: in termen van 'gevoelens van angst en onzekerheid' tot 'het veroorzaken van ernstig letsel bij het slachtoffer'. In de

Tabel 3 Motiveringsgronden rechter (N=206)^a

Motiveringsgronden			Effect op straf				
	Totaal aantal	Totaal %	Verlichtend in %	Verzwarend in %	Onduidelijk in %	Leidt tot voorw. straf in %	Leidt tot tbs in %
<i>Motivering gericht op slachtoffer en samenleving:</i>							
Gevolgen voor slachtoffer	206	100%		100%			
Gevolgen voor samenleving	146	71%		71%			
Aandeel schuld slachtoffer	17	8%	5%		3%	1%	
Relatie dader en slachtoffer	27	13%	2%	1%	11%		
<i>Motivering gericht op dader:</i>							
Strafrechtelijk verleden dader	206	100%	4%	94%	2%		
Advies/voorlichtingsrapport experts	136	66%	1%	10%	24%	21%	11%
Houding dader tijdens delict	141	68%	2%	67%			
Kans op recidive dader	85	41%	2%	6%	4%	18%	11%
Persoonlijkhedenproblematiek dader	58	28%	2%	2%	13%	10%	2%
Dader minder toerekeningsvatbaar ²⁶	46	22%	5%		6%		11%
Houding dader na delict	49	24%	10%	8%	3%	3%	
Leeftijd dader	25	12%	8%		3%	2%	
Rol of aandeel dader in delict	28	14%	2%	3%	8%		
Huidige woon/werk/gezins- omstandigheden dader	5	2%	2%		1%	1%	
<i>Motivering gericht op delict:</i>							
Omstandigheden delict	151	73%	3%	67%	3%		
Tijdsverloop	14	7%	4%		2%	1%	

^a Twaalf-plus-recidivefeiten met een eerder twaalf-plus-feit

26 Het is ondoenlijk motiveringen gericht op ontoerekeningsvatbaarheid en persoonlijkheidsproblematiek volledig uit elkaar te halen. Dit is als volgt opgelost. Als er naast de problematiek rondom ontoerekeningsvatbaarheid nog sprake was van andere persoonlijkheidsproblematiek, zoals alcohol-/drugsmisbruik, gemis aan vaardigheden etc. dan werd dit in deze categorie aangegeven. Wanneer van deze 'extra' problematiek geen sprake was, werd er alleen op/onder 'ontoerekeningsvatbaarheid' gescoord.

analyse is hier geen nader onderscheid in gemaakt.

Ook het strafrechtelijk verleden wordt in alle zaken als motiveringsgrond genoemd. Daar het in al de hier geanalyseerde zaken om zware recidive gaat, is het voor de hand liggend dat deze motiveringsgrond in alle zaken genoemd wordt en ook bijna steeds als strafverzwarend wordt gehanteerd. De maatschappelijke gevolgen van het delict (bijvoorbeeld gevoelens van onrust) en de omstandigheden waaronder het delict plaatsvond (bijvoorbeeld gebruik van vuurwapens) komen veel voor, meestal in strafverzwarende zin. Daarnaast wordt in strafverzwarende zin de houding van de dader tijdens het delict veel genoemd (bijvoorbeeld 'de dader sloeg niets ontziend op het slachtoffer in').

Advies en voorlichting door experts (zoals psychologen, reclassering) worden veel genoemd. Dit geldt bij motiveringen voor bijna alle straf-

richtingen, maar vooral bij die voor een voorwaardelijke straf en bij een motivering met onduidelijke strafrichting.

Opvallend, maar niet direct af te leiden uit tabel 3, is dat strafverzwarende motiveringsgronden duidelijk vaker in vonnissen voorkomen dan motiveringsgronden gericht op tbs of voorwaardelijke straf en motiveringsgronden van strafverlichtende of onduidelijke aard.

Samenhang tussen motivering en onvoorwaardelijke vrijheidsstraf

Tabel 4 laat de samenhang tussen de strafrichting van de motivering en de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf zien. Wederom is het strafmaximum een ijkpunt voor de ernst van de zaak, maar de interpretatie van deze tabel is iets anders dan in de voorgaande tabellen 1 en 2. Uitleg hiervan volgt aan de hand van de bespreking van de resultaten.

Tabel 4 Samenhang tussen strafrichting motivering en straftoemeting van de rechter (N=206)^a

Kenmerken	Onvoorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^b
<i>Strafrichting motivering, dichotoom:</i>	
Strafverlichtend	-7*
Strafverzwarend	31*
Leidt tot voorwaardelijke straf	-16*
Leidt tot tbs	-11*
Richting straf niet duidelijk	5*
Verklaringsgraad R2	19%

^a Twaalf-plus-recidivefeiten met een eerder twaalf-plus-feit

^b Lineaire regressie

* Schatting is significant op 5%-niveau

Wanneer er alleen een strafverzwarende motivering in een zaak voorkomt, wordt gemiddeld 31% van het strafmaximum opgelegd. Wanneer er daarnaast een motivering voor een voorwaardelijke straf wordt genoemd, gaat deze straf gemiddeld 16% van het strafmaximum omlaag, en komt dan dus op 15% van het strafmaximum. Als naast een strafverzwarende motivering een motivering tot een tbs-maatregel voorkomt, leidt dit tot een onvoorwaardelijke straf van gemiddeld 20% ($31\% - 11\%$) van het strafmaximum. Een strafverlichtende motivering in een zaak naast een strafverzwarende motivering leidt tot een gemiddelde straf van 24% ($31\% - 7\%$) van het strafmaximum. De motiveringen met een onduidelijke strafrichting blijken overwegend tot strafverzwaring te leiden: hier wordt gemiddeld 36% ($31\% + 5\%$) van het strafmaximum opgelegd.

Het effect van strafverzwarende motiveringen op de opgelegde onvoorwaardelijke straf is onmiskenbaar groter dan die van strafverlichtende motiveringen. En motiveringen gericht op voorwaardelijke straf of tbs leiden duidelijk tot lagere onvoorwaardelijke straffen dan een strafverlichtende motivering.

Tabel 5 brengt de samenhang tussen de verschillende *inhoudelijke* motiveringsgronden en de straftoemeting in beeld.²⁷ De interpretatie van deze tabel is als volgt (eerste kolom): het percentage van 16% dat bij de constante (tweede regel) staat, is het percentage van het strafmaximum dat wordt opgelegd indien

geen van de in tabel 5 genoemde motiveringsgronden voorkomt in een zaak. Als een van de genoemde motiveringsgronden wel in de zaak voorkomt, dan dient het daarbij genoemde percentage bij deze 16% te worden opgeteld. Een voorbeeld: als de rechter de omstandigheden van het delict in zijn vonnis als strafverzwarend benoemt, dan stijgt het gemiddelde percentage van het strafmaximum dat wordt opgelegd naar 26% ($16\% + 10\%$).

Wanneer de rechter de omstandigheden van het delict (10% extra van het strafmaximum), de houding van de dader na het delict (12% extra) en de kans op recidive (12% extra) in zijn vonnis als strafverzwarend benoemt, neemt de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf sterk toe. Dit geldt ook voor advies of voorlichting door experts (12% extra) en de rol van de dader in het delict (9% extra). Deze laatste twee motiveringsgronden, waarvan de richting niet duidelijk bleek uit het vonnis, zijn per saldo strafverzwarend van aard. De straf wordt juist verminderd wanneer de rechter in zijn vonnis benoemt dat experts adviseren tot een voorwaardelijke straf (9% minder).

Overigens blijkt dat de strafverzwarende motivering 'kans op recidive' sterk samenhangt met 'advies van experts'. Deze twee motiveringsgronden zijn dus in zekere zin voor elkaar in te wisselen. Bij motiveringen tot een voorwaardelijke straf hangen 'persoonlijkheidsproblematiek van de dader', 'kans op recidive' en 'advies van experts' eveneens sterk samen.

27 Daar de hoeveelheid motiveringsgronden zeer groot is en ze ook nog sterk onderling samen kunnen hangen, zijn de relevante motiveringsgronden via een statistische procedure (stepwise) uitgekozen. Op basis van significantie van de verschillende motiveringsgronden werd het uiteindelijke model geselecteerd.

Tabel 5 Samenhang tussen inhoudelijke motiveringsgronden en de straftoemeting van de rechter (N=206)^a

Kenmerken	Onvoorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^b	Voorw. vrijheidsstraf in % van het strafmaximum (B) ^b
Constante	16*	0,4*
<i>Strafverzwarend:</i>		
Omstandigheden delict	10*	
Houding dader na delict	12*	
Kans op recidive dader	12*	
<i>Strafverlichtend:</i>		
Huidige woon/werk/gezinsomstandigheden dader		9*
Kans op recidive dader		-5*
Stafrechtelijk verleden dader		2*
<i>Leidt tot voorwaardelijke straf:</i>		
Advies/voorlichtingsrapport experts	-9*	2*
Kans op recidive dader		4*
Persoonlijkeheidsproblematiek dader		2*
<i>Richting motivering onbekend:</i>		
Advies/voorlichtingsrapport experts	12*	
Rol of aandeel dader in delict	9*	
Omstandigheden delict		-2*
Verklaringsgraad R2	28%	65%

^a Twaalf-plus-recidivefeiten met een eerder twaalf-plus-feit

^b Lineaire regressie via 'stepwise'-procedure, waarbij alleen significante variabelen in het model overblijven

* Schatting is significant op 5%-niveau

Ook hier geldt dat zij voor elkaar inwisselbaar zijn.

Opvallend is dat geen effect blijkt van motiveringen die veel voorkomen in aantal, zoals 'gevolgen slachtoffer', 'strafrechtelijk verleden dader' en 'gevolgen voor de samenleving'. De twee eerstgenoemde motiveringsgronden komen in alle onderzochte zaken voor en leveren dus geen onderscheidende informatie. Bij de laatste motiveringsgrond 'gevolgen voor de samenleving' is dit niet het geval. Uit eerdere bevindingen (Van Tulder & Diephuis 2007) blijkt de motivering 'ernstige verstoring van de rechtsorde', die in de hier gepresenteerde analyse onder 'gevolgen voor de samenleving' valt, tot hogere straffen te leiden. In onderhavig onderzoek is de betreffende motivering duidelijk breder gedefinieerd. Zo vallen bijvoorbeeld ook 'gevoelens van onveiligheid' onder deze motiveringsgrond. Mogelijk is deze invulling te breed en wordt daarom geen effect gevonden. Door Van Tulder en Diephuis (2007) werd ook een sterk effect van 'de houding van de dader' op de opgelegde straf gesignaleerd, zowel strafverzwarend als strafverlagend. Die strafverzwaring zien we hier terug onder de motiveringsgronden 'houding dader na het delict' en bij 'rol dader in delict'.

Samenhang tussen motivering en andere straffen

De samenhang tussen de motiveringsgronden en de opgelegde *voorwaardelijke* vrijheidsstraf staat weergegeven in de tweede kolom van tabel 5. De interpretatie is vergelijkbaar met die van de eerste kolom voor de onvoorwaardelijke straf. Het percentage bij de constante is het referentiepunt; als geen van de motiveringsgronden wordt opgelegd, dan bedraagt de voorwaardelijke straf gemiddeld bijna een half procent (0,4%) van het strafmaximum. De percentages van de in een zaak relevante motiveringsgronden worden hierbij opgeteld.

De strafverlichtende motiveringen 'huidige woon-, werk- en gezinsomstandigheden van de dader' (9% extra van het strafmaximum) en 'strafrechtelijk verleden van de dader' (2% extra) zijn duidelijk een indicator voor een langere voorwaardelijke straf.

Bij strafmotiveringen specifiek gericht op een voorwaardelijke straf – waaronder 'advies van experts' (2% extra), 'persoonlijkheidsproblematiek van de dader' (2% extra), en een (grotere) kans op recidive (4% extra) – wordt eveneens een langere voorwaardelijke straf opgelegd.

Als de (geringe) kans op recidive als strafverlichtende motivering is opgevoerd, wordt er juist minder voorwaardelijke straf opgelegd (5% minder). De omstandigheden van het delict, met een in de motivering onduidelijke

strafrichting, leiden eveneens tot minder voorwaardelijke straf (2% minder).

Deze resultaten duiden erop dat de rechter twee verschillende achterliggende redenen heeft bij zijn beslissing tot het opleggen van een voorwaardelijke straf. De eerdere analyse in paragraaf 2.2.2 liet al zien dat de voorwaardelijke straf als 'korting' werkt op de onvoorwaardelijke straf. Als de rechter reden ziet voor strafvermindering, omdat er sprake is van strafverlichtende omstandigheden, waaronder een geringe kans op recidive, gunstige levensomstandigheden en een niet al te belastend strafverleden, dan krijgt de dader buiten een voorwaardelijke straf vermoedelijk ook een lagere onvoorwaardelijke straf. In dat geval heeft die voorwaardelijke straf dus het karakter van een beloning voor goed of verbeterd gedrag.

De tweede manier van inzetten van een voorwaardelijke straf, zo blijkt uit de analyse, is als 'een stok achter de deur'. Wanneer de rechter motiveert tot (mede) een voorwaardelijke straf, omdat er sprake is van een grotere kans op recidive, van persoonlijkheidsproblematiek en omdat adviezen van experts eveneens die kant op wijzen, wordt de voorwaardelijke straf, naast een onvoorwaardelijke straf, opgelegd om herhaling te voorkomen.

Kortom: de voorwaardelijke straf lijkt twee kanten te hebben, enerzijds beloning voor goed gedrag, anderzijds 'een stok achter de deur' om toekomstig slecht gedrag te voorkomen.

De samenhang tussen de verschillende motiveringsgronden en het opleggen van een tbs-maatregel is niet in tabel 5 weergegeven.

De motiveringen gericht op het opleggen van een tbs-maatregel – waaronder toerekeningsvatbaarheid van de dader, kans op recidive en de adviezen door experts – sluiten volledig op elkaar en op de beslissing tot het opleggen van een tbs-maatregel aan.

Overigens lijkt er in de motivering van de hoogte van de straf een duidelijk verschil te bestaan tussen de voorwaardelijke en de onvoorwaardelijke straf. Dat blijkt uit de in tabel 5 vermelde verklaringsgraad (laatste regel). Dit percentage vermeldt in hoeverre de motiveringsgronden de variatie in de hoogte van de straf verklaren. Het bedraagt 28% bij de onvoorwaardelijke straf en 65% bij de voorwaardelijke straf. De variatie in voorwaardelijke straffen wordt dus veel uitgebreider gemotiveerd dan die in onvoorwaardelijke straffen.

Dit is een opvallende tegenstelling met de analyse waarin de objectieve dader- en delictkenmerken de straf verklaarden (paragraaf 2.2.2). Daar bleek juist de variatie in onvoorwaardelijke vrijheidsstraf (32%) veel beter te verklaren dan die van de voorwaardelijke straf (6%). Dit duidt erop dat de hoogte van de voorwaardelijke straf, veel meer dan die van de onvoorwaardelijke straf, door zeer specifieke (en hier niet in beschouwing genomen) kenmerken en de duiding daarvan door de rechter wordt bepaald.

Verschil tussen huidige straf en minimumstraf

Samenvatting

De zaken die onder het wetsvoorstel minimumstraffen zullen gaan vallen, laten het volgende zien.

- In 88% van de zaken zal de rechter hoger straffen dan in de huidige praktijk: gemiddeld 3 jaar en 3 maanden hoger.
- In 78% van de zaken waar tenlastellegging OM gelijk is aan bewezenverklaring rechter, zal het OM hoger eisen dan in de huidige praktijk: gemiddeld 3 jaar en 3 maanden hoger.
- De minimumstraf zal relatief tot meer strafverzwaring leiden bij diefstal of afpersing met geweld en de categorie overige delicten en relatief tot minder strafverzwaring bij voltooide moord en doodslagen.
- In zaken waar meerdere zware delicten zijn gepleegd en de dader eerder is veroordeeld tot een straf van 2 jaar of meer, zal invoering van de minimumstraf relatief minder strafverzwaring opleveren dan in zaken met andere kenmerken.
- In zaken waar een tbs-maatregel is opgelegd of waar (mede) een voorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd, zal de minimumstraf relatief meer strafverzwaring opleveren.

- De minimumstraf zal relatief tot meer strafverzwaring leiden in zaken met een motivering tot tbs en tot voorwaardelijke straf.
- De minimumstraf zal tot relatief meer strafverzwaring leiden in zaken waar in de motivering het advies van experts tot voorwaardelijke straf wordt benoemd, en tot relatief minder bij motiveringen, gericht op de houding van de dader.

Dit hoofdstuk bevat een analyse van 177 zaken die onder het wetsvoorstel zullen vallen. Allereerst komt de vraag aan de orde hoeveel de rechter hoger zou hebben gestraft en het OM hoger zou hebben geëist, als bij de in de afgelopen jaren behandelde zaken het wetsvoorstel al zou hebben gegolden en de minimumstraf zou zijn toegepast. Daarbij komt ook de vraag aan de orde wat de aard is van de zaken waarvoor de minimumstraf zou hebben gegolden. Die aard van zaken wordt gepresenteerd aan de hand van de specifieke kenmerken van belang voor de straftoemeting, zoals getraceerd in het vorige hoofdstuk. Het gaat dus om de daar relevant gebleken dader- en delictkenmerken, terwijl ook de motiveringen van de rechter aandacht krijgen. In hoeverre hangen deze specifieke kenmerken samen met de mate waarin de rechter hoger zal gaan straffen?

Mogelijke effecten van de wet op het gedrag van rechter, officier van justitie en andere betrokkenen in het strafproces komen in dit hoofdstuk niet aan de orde. Het volgende hoofdstuk besteedt wél aandacht aan die gedragseffecten en de mogelijke consequenties daarvan op het aantal zaken waarvoor de minimumstraf gaat gelden.

3.1 Minimumstraf versus huidige opgelegde straf

Wat is in de zaken die onder het wetsvoorstel vallen het verschil tussen de minimumstraf en de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf? Dat verschil wordt in het vervolg het 'strafverschil' genoemd.

Tabel 6 (derde regel) laat zien dat de rechter in 88% van de zaken hoger zal straffen in geval

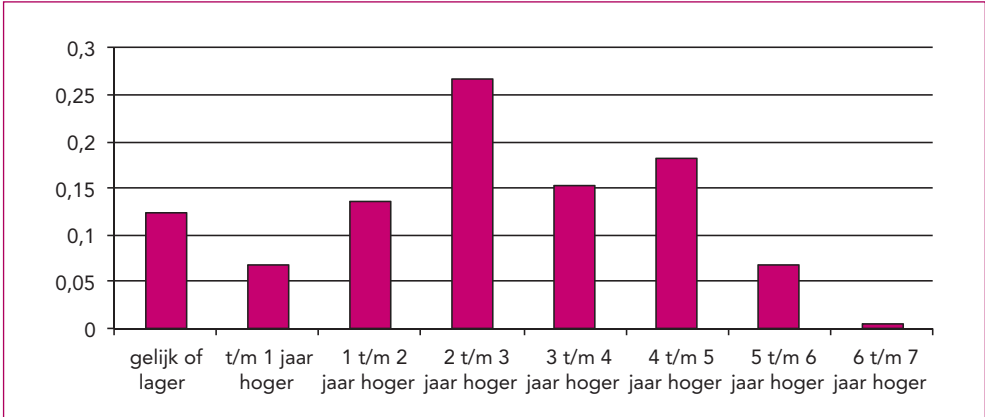
van minimumstraffen. In deze zaken is er een strafverschil van gemiddeld 39 maanden, de rechter zal hier dus drie jaar en drie maanden hoger gaan straffen. In 12% van de zaken (tabel 6, tweede regel) is de minimumstraf juist lager of gelijk aan de door de rechter opgelegde straf. De minimumstraf is hier gemiddeld 83 maanden, terwijl de rechter gemiddeld 47 maanden meer straf oplegt. In deze 12% zaken hoeft er dus niets te veranderen: de rechter is immers vrij hoger te straffen dan de minimumstraf.

Figuur 3 geeft een beeld van de verdeling van zaken naar de grootte van het strafverschil. Daaruit valt af te leiden dat de rechter onder de minimumstraf het vaakst 2 t/m 3 jaar hoger zal gaan straffen: 47 zaken (27%).

Tabel 6 Strafverschil tussen minimumstraf en de huidige door de rechter opgelegde straf (N=177)

<i>Straf is:</i>	<i>Onvoorw. vrijheidsstraf (gemiddeld in maanden)</i>	<i>Minimumstraf (gemiddeld in maanden)</i>	<i>Strafverschil (gemiddeld in maanden)</i>	<i>Percentage op totaal</i>	<i>Aantal (N)</i>
Hoger dan of gelijk aan minimumstraf	130	83	-47	12%	22
Lager dan minimumstraf	24	63	39	88%	155
Totaal	37	65	28	100%	177

Figuur 3 De minimumstraf versus de huidige door de rechter opgelegde straf

3.2 Eis OM versus minimumstraf en huidige opgelegde straf

Deze paragraaf gaat in op de vraag hoeveel hoger het OM zal gaan eisen in geval van

minimumstraffen. Hiertoe gebruiken we alleen die zaken waarin de uiteindelijke tenlastelegging gelijk is aan bewezenverklaring.²⁸ Dit is het geval in 60 zaken, 34% van de zaken onder de minimumstraf.

Tabel 7 Verschil tussen minimumstraf en de huidige eis van het OM (N=60)*

Eis is:	Eis OM (gemiddeld in maanden)	Minimum- straf (gemiddeld in maanden)	Verschil (gemiddeld in maanden)	Percentage op totaal	Aantal (N)
Hoger dan of gelijk aan minimumstraf	161	96	-65	22%	13
Lager dan minimumstraf	30	69	39	78%	47
Totaal	58	75	16	100%	60

* Zaken waar tenlastelegging gelijk is aan bewezenverklaring

28 Aangezien de minimumstraf gebaseerd is op wat de rechter aan feiten bewezen acht, bekijken we de verhoudingen tussen de strafeis van het OM, de minimumstraf en de opgelegde straf door de rechter slechts voor die zaken waar tenlastelegging en bewezenverklaring volledig gelijk zijn.

In tabel 7 wordt de door het OM geëiste onvoorwaardelijke vrijheidsstraf afgezet tegen de minimumstraf. In de meeste zaken, 78%, zal het OM hoger gaan eisen, gemiddeld 39 maanden (tabel 7, derde regel). In 22% van de zaken komt de door het OM geëiste straf overeen met of is hoger dan de minimumstraf. Hier heeft de minimumstraf geen effect, want ook het OM is vrij hoger te eisen dan de minimumstraf voorschrijft.

3.3 Kenmerken van delicten, dader en straf

De variatie in het strafverschil tussen minimumstraf en opgelegde straf van de diverse dader-/delictkenmerken en de bijkomende straffen staat in tabel 8. Dit wordt in tweeën weergegeven, naar het totaal aantal zaken (kolom 4 en 5) en naar zaken waar hoger gestraft zal worden bij invoering van de minimumstraf (kolom 2 en 3). Voor een overzicht van de frequenties van de kenmerken wordt verwezen naar bijlage II.

Het gemiddelde strafverschil in kolom 3 geeft per kenmerk aan hoeveel maanden hoger de rechter zal gaan straffen in zaken waarin nu lager wordt gestraft dan de minimumstraf. Het gemiddelde strafverschil over het totaal aantal zaken (kolom 4), geeft per kenmerk de *algehele* strafverzwaring aan die bij de invoering van de minimumstraf zal optreden.

Bij diefstal of afpersing met geweld zal de rechter in 91% van die zaken gemiddeld 40 maanden hoger straffen (kolom 2 en 3). In zedenzaken zal in 80% van de zaken gemiddeld 42 maanden hoger gestraft worden. Bij mishandeling zal in 96% van de zaken een hogere straf opgelegd worden, namelijk gemiddeld 29 maanden hoger. Bij de categorie overige delicten zal in al deze zaken gemiddeld 51 maanden hoger worden gestraft. Bij pogingen tot moord of doodslag zal in 84% van de zaken gemiddeld 38 maanden hoger gestraft gaan worden. En zelfs bij de voltooide moord en doodslagen, waar we eerder in hoofdstuk 2 de hoogste straffen zagen, zal toch ook nog in 44% van de zaken gemiddeld 30 maanden hoger gestraft gaan worden.

Wanneer we nu het strafverschil tussen de verschillende type delicten onderling willen vergelijken, nemen we de betreffende gemiddelden over alle zaken (kolom 4). Hieruit blijkt het volgende: bij voltooide moorden of doodslagen zal invoering van een minimumstraf, zoals verwacht in hoofdstuk 2, relatief het minste effect hebben, bij de categorie overige delicten en diefstal/afpersing met geweld het meest.

De analyses in hoofdstuk 2 lieten zien dat de rechter relatief zwaarder straft bij een veroordeling voor meerdere zware delicten, dat wil zeggen: meerdere delicten waar een straf van 8 jaar of meer op staat. Uit kolom 2 en 3 blijkt

Tabel 8 Kenmerken van zaken onder het wetsvoorstel minimumstraf (gemiddelden en percentages)

Kenmerken	Zaken waarin de door rechter opgelegde straf zal stijgen N=155		Alle zaken N=177	
	Percentage binnen kenmerk	Strafverschil (gemiddeld in maanden)	Strafverschil (gemiddeld in maanden)	N
<i>Delict:</i>				
Moord en doodslag – voltooid	44%	30	-84	9
Moord en doodslag – poging	84%	38	31	32
Diefstal en afpersing met geweld	91%	40	36	86
Zeden	80%	42	32	15
Mishandeling	96%	29	27	25
Overig	100%	51	51	10
Meerdere zware feiten van 8 jaar of meer	79%	37	16	57
<i>Dader:</i>				
Meer dan 24 maanden onvoorw. vrijheidsstraf eerdere delict	79%	37	14	61
<i>Leeftijd dader:</i>				
18 – 21 jaar	89%	37	31	9
22 – 30 jaar	87%	36	27	87
31 jaar en ouder	88%	41	28	81
<i>Bijkomende strafmaatregel:</i>				
Tbs	90%	47	39	21
Voorwaardelijke vrijheidsstraf	100%	43	43	59

dat in 79% van die zaken de rechter onder de minimumstraf²⁹ toch nog hoger zal gaan straffen, met gemiddeld 37 maanden. Ook de eerder gegeven onvoorwaardelijke straf bleek in voorgaande bevindingen een belangrijke voorspeller voor de huidige straf. In tabel 8 zien we dat in 79% van de zaken waarin een eerdere straf is opgelegd van 2 jaar of meer, de rechter onder de minimumstraf toch nog gemiddeld 37 maanden hoger zal straffen. Daarnaast zal de rechter rond de 90% van de daders van 31 jaar en ouder gemiddeld 41 maanden hoger straffen onder de minimumstraf, zo ook voor die van 22 t/m 30 jaar oud, namelijk 36 maanden hoger, en die van 18 t/m 21 jaar oud: 37 maanden hoger.

Een tbs-maatregel gaat, zo liet hoofdstuk 2 zien, samen met een lagere onvoorwaardelijke straf. In 90% van de tbs-zaken zal de rechter een hogere straf gaan opleggen: gemiddeld 47 maanden hoger. Een voorwaardelijke straf gaat eveneens vaak samen met een lagere onvoorwaardelijke straf. In al deze zaken moet de rechter onder de minimumstraf een (hogere) onvoorwaardelijke straf opleggen: gemiddeld 43 maanden hoger.

Uit een onderlinge vergelijking van de kenmerken (tabel 8, kolom 4) blijkt dat in zaken waar meerdere zware delicten zijn gepleegd en de dader eerder is veroordeeld tot een straf van 2 jaar of meer, invoering van de minimumstraf relatief minder strafverzwaring zal opleveren dan in zaken met andere

kenmerken het geval is. In zaken waar sprake is van een tbs-maatregel of voorwaardelijke straf zal de minimumstraf tot relatief meer strafverzwaring leiden.

Daarnaast zal het opleggen van een voorwaardelijke straf bij een onvoorwaardelijke minimumstraf van meer dan 4 jaar, volgens de huidige strafrechtwetgeving, niet meer tot de mogelijkheden behoren.

3.4 De motivering van de opgelegde straf

Voor een selectie van 102 zaken kennen we de motivering van de rechter. Deze selectie betreft zaken die onder het huidige wetsvoorstel vallen, maar dan alleen die zaken waar de dader is veroordeeld voor een feit van 12 jaar of meer.³⁰

Tabel 9 laat zien welk type motiveringen, de zogenoemde 'strafrichting' van de motivering, de rechter hanteert in zaken die onder het wetsvoorstel vallen. De variatie in het strafverschil per motivering wordt hier opnieuw in tweeën weergegeven, naar zaken waar hoger gestraft zal worden in geval van minimumstraffen (kolom 2 en 3) en naar het totaal aantal zaken (kolom 4 en 5).

29 De minimumstraf wordt volgens het wetsvoorstel niet hoger als er sprake is van een veroordeling voor meer dan één (ernstig) delict in de zaak.

30 Dit zijn twaalfjaarszaken die onder de eerste (consultatie) versie van het wetsontwerp vielen maar ook onder het huidige wetsvoorstel vallen, zie paragraaf 1.5 Onderzoeksmethode.

Tabel 9 Strafrichting motiveringen onder het wetsvoorstel minimumstraf (gemiddelden en percentages)^a

Kenmerken	Zaken waarin de door rechter opgelegde straf zal stijgen N=87		Alle zaken N=102	
	Percentage binnen kenmerk	Strafverschil (gemiddeld in maanden)	Strafverschil (gemiddeld in maanden)	N
Type motivering aanwezig in zaak:				
Strafverlichtend	96%	43	40	25
Strafverzwarend	85%	41	31	102
Leidt tot voorwaardelijke straf	100%	46	46	25
Leidt tot tbs	89%	48	38	18
Richting straf niet duidelijk	81%	39	25	54

^a Twaalf-plus-recidivefeiten met een eerder twaalf-plus-feit

In 96% van de zaken waar een strafverlichtende motivering wordt gegeven (tabel 9, kolom 2), zal de rechter onder de minimumstraf gemiddeld 43 maanden hoger gaan straffen (kolom 3). In 85% van de zaken met een strafverzwarend motivering zal de rechter gemiddeld 41 maanden hoger straffen. Zaken met een motivering gericht op het opleggen van (mede) een voorwaardelijke straf zullen gemiddeld 46 maanden hoger bestraft worden. In 89% van de zaken waar een motivering gericht op een tbs-maatregel wordt genoemd, zal gemiddeld 48 maanden hoger worden gestraft. Dan is er een behoorlijk aantal zaken met motiveringen waarvan de richting

onduidelijk is. Er zal in 81% van die zaken hoger gestraft worden, met een gemiddelde van 39 maanden.

Uit de bevindingen in hoofdstuk 2 weten we dat vooral de strafverzwarend motivering en de motiveringsgrond van onbekende richting samenhangen met een hogere straf. Bij de op tbs en voorwaardelijke straf gerichte motiveringsgronden en de strafverlichtende motiveringen zagen we lichtere straffen. Dit patroon zien we hier terug (kolom 4) in het gemiddelde strafverschil. In zaken met een motivering tot een voorwaardelijke straf zal het wetsvoorstel tot relatief meer strafverzwaring leiden, bij

Verschil tussen huidige straf en minimumstraf

motiveringen van onduidelijke richting tot minder.

Tabel 10 toont de inhoudelijke motiveringen en het strafverschil. Alleen de inhoudelijke

motiveringsgronden die van aantoonbaar belang bleken in het voorgaande hoofdstuk zijn weergegeven, dit op dezelfde wijze als in de voorgaande twee tabellen.

Tabel 10 Inhoudelijke motiveringen onder het wetsvoorstel minimumstraffen (gemiddelden en percentages)^a

Kenmerken	Zaken waarin de door rechter opgelegde straf zal stijgen N=87		Alle zaken N=102	
	Percentage binnen kenmerk	Strafverschil (gemiddeld in maanden)	Strafverschil (gemiddeld in maanden)	N
<i>Strafverzwarend:</i>				
Omstandigheden delict	82%	39	29	67
Houding dader na delict	67%	23	6	6
Kans op recidive dader	80%	33	24	5
<i>Leidt tot voorwaardelijke straf:</i>				
Advies/voorlichtingsrapport experts	100%	47	47	20
<i>Richting motivering onbekend:</i>				
Advies/voorlichtingsrapport experts	73%	37	17	22
Rol of aandeel dader in delict	86%	21	18	7

^a Twaalf-plus-recidivefeiten met een eerder twaalf-plus-feit

Van de strafverzwarende motiveringen is vooral de omstandigheid waarin het delict wordt gepleegd een veelvoorkomende motivering; bij 67 zaken. De rechter zal in 82% van deze zaken gemiddeld 39 maanden hoger straffen. In 67% van de zaken waar de houding van de dader na het delict wordt aangegeven (4 zaken), treedt een strafverhoging op van gemiddeld 23 maanden. In 80% van de zaken waar de kans op recidive als strafverzwarende motiveringsgrond is gehanteerd (4 zaken), zal gemiddeld 33 maanden hoger worden gestraft.

Bij de motiveringsgronden tot voorwaardelijke straf is het advies van experts de enige relevante motivering. In al deze 20 zaken zal de rechter gemiddeld 47 maanden hoger straffen.

De motiveringen waarvan de richting onbekend is, betreffen de rol van de dader in het delict en het advies van experts. In 73% van de zaken met een motivering verwijzend naar het advies van experts, zal de rechter gemiddeld 37 maanden hoger gaan straffen. Wanneer specifiek de rol van de dader in het delict wordt genoemd, zal dit in 86% van die zaken tot een gemiddelde strafverhoging van 21 maanden leiden (6 zaken).

Bij vergelijking van de inhoudelijke motiveringsgronden onderling zal de minimumstraf tot de grootste strafverzwaring leiden in zaken waar experts adviseren tot een voorwaarde-

lijke straf. De relatief kleinste strafverzwaring vinden we in zaken waarin de houding van de dader na het delict als strafverzwarend wordt benoemd.

Gevolgen van invoering van het wetsvoorstel

Samenvatting

Wat zouden de gevolgen zijn van de invoering van het wetsvoorstel minimumstraffen?

- Uit de literatuur blijkt dat minimumstraffen in andere Europese landen vaak op een duidelijk lager niveau liggen dan de straffen die rechters daar plegen op te leggen. Daarnaast zijn via wet- of regelgeving vaak uitzonderingsclausules geregeld. Daar waar OM of rechter minimumstraffen te hoog achten, kunnen 'al dan niet oneigenlijke mechanismen ontstaan om onder het dwingende karakter van deze minimumstraffen uit te komen' (Van Kalmthout & Tak 2003, p. 151).
- Invoering van minimumstraffen volgens het wetsvoorstel zal de systematiek en consistentie van de straftoemeting niet bevorderen en mogelijk zelfs verminderen.
- Wanneer in Nederland het door het kabinet-Rutte ingediende wetsvoorstel al lang zou hebben gegolden, zou het in recente jaren op circa 280 zaken (in eerste aanleg) per jaar betrekking hebben gehad. De kosten voor de benodigde extra celcapaciteit van deze zaken

zouden op termijn circa 43 miljoen euro bedragen. Deze schattingen zijn wel met onzekerheid omgeven.

- Afhankelijk van de invulling door rechters van het criterium 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit', zou het aantal zaken waarvoor de minimumstraf geldt, ook 50% lager kunnen zijn. Hantering van de uitzonderingsclausule zou dit aantal nog verder kunnen verlagen naar 40% van de zaken.
- Een effect op de criminaliteit van de verhoging van de straffen als gevolg van invoering van het wetsvoorstel is met name te verwachten via het effect van extra insluiting. Het effect hiervan kan via informatie over recidivepatronen van zware criminaliteit worden geschat. Dit onder de veronderstelling dat recidivedelicten die een dader in vrijheid zou hebben begaan, niet optreden wanneer hij in de gevangenis zit. Het prijskaartje van één via de minimumstraf verhinderd zwaar delict bedraagt naar schatting 500.000 euro.

Dit hoofdstuk gaat in op de gevolgen die invoering van het wetsvoorstel minimumstraffen in ons land zou kunnen hebben.

Conclusies uit onderzoek naar het functioneren van stelsels van minimumstraffen in ons omringende landen kunnen daarbij behulpzaam zijn. Deze krijgen daarom eerst aandacht. Vervolgens komen, op basis van de in hoofdstuk 3 gepresenteerde resultaten, schattingen aan de orde van het landelijk aantal zaken waar het wetsvoorstel betrekking op heeft en van de gevolgen van invoering ervan voor de straftoemeting, de benodigde celcapaciteit en de kosten daarvan. Ook komt de vraag aan bod in hoeveel zaken er sprake zou kunnen zijn van het criterium 'inbreuk op de lichamelijke integriteit' of gebruik zou worden gemaakt van de uitzonderingsclausule. Ten slotte komen de mogelijke effecten van minimumstraffen op de criminaliteit en de daarmee samenhangende kosten van extra insluiting aan de orde.

4.1 Minimumstraffen in ons omringende landen

Van Kalmthout en Tak (2003) vergeleken de stelsels van bijzondere strafminima in Frankrijk, België, Duitsland en Engeland en Wales en gingen in op de praktijkervaringen daarmee. Hun belangrijkste conclusies waren (p. 151-152):

'1. Met name de ervaringen in Frankrijk en België maar tot op zekere hoogte ook in Duitsland laten zien dat wanneer de hoogte van de minimumstraffen niet meer beantwoordt aan de maatschap-

pelijke opvattingen of de opvattingen binnen de rechterlijke macht over de proportionaliteit van deze strafbedreiging, er tal van al dan niet oneigenlijke mechanismen ontstaan om onder het dwingende karakter van deze minimumstraffen uit te komen. Voorbeelden daarvan zijn de wettelijke en buitenwettelijke mechanismen om een misdrijf bij een lagere rechterlijke instantie aan te brengen dan op grond van de strafbedreiging is voorgeschreven, de oneigenlijke vrijspraken om een veroordeling tot de voorgeschreven straf te vermijden, het ruime en vaak ook oneigenlijke gebruik van strafverzachende omstandigheden en de praktijk om de tenlastellegging zodanig in te richten dat met weglating van één of meer bestanddelen in plaats van het gepleegde strafbare feit een lichtere verschijningsvorm daarvan aan de rechter wordt voorgelegd.

2. Minimumstraffen, zeker wanneer zij op veel strafbare feiten van toepassing zijn, blijken zich niet of moeilijk te verdragen met een geïndividualiseerde straftoemeting. (...)

3. Minimumstraffen, zoals deze voorkomen in de abstracte strafbedreigingen, zeggen doorgaans betrekkelijk weinig over de concrete zwaarte van de opgelegde straf, zelfs wanneer de rechter de straf bepaald heeft binnen de wettelijke limieten van het minimum en maximum.

In alle vier onderzochte landen kan deze opgelegde straf aanzienlijk worden bekort door een gevarieerd stelsel van vervroegde invrijheidstellingsmogelijkheden, soepele tenuitvoerleggingsarrangementen (inverdienregelingen, semi-liberté en semi-détention) of via gratie of amnestie geheel of gedeeltelijk worden kwijtgescholden of omgezet in een niet-vrijheidsbenemende straf.

4. Met name in landen waar de onderzoeksgerechten en/of het Openbaar Ministerie ruime bevoegdheden hebben om de sanctiebeslissing te beïnvloeden via verwijzing naar een lagere rechterlijke instantie of beschikken over zelfstandige afdoeningsmogelijkheden, (...) heeft het stelsel van minimumstraffen aanzienlijk aan betekenis ingeboet (...). Vooral bij die delicten waarop een relatief lage minimumstraf staat zien wij dat deze in toenemende mate buiten de rechter om worden afgedaan met een andere sanctie dan wettelijk is voorgeschreven.'

De auteurs trekken op basis van deze vergelijkende studie naar de toepassing van minimumstraffen in de ons omringende landen conclusies over een eventuele invoering van minimumstraffen in Nederland (p. 153).

'De eerste conclusie (...) is dat het Nederlandse Wetboek van Strafrecht en de bijzondere strafwetten noch wat

betreft het Algemeen Deel noch wat betreft de delictsomschrijvingen, zijn ingericht voor de invoering en toepassing van minimumstraffen als algemeen concept voor de wettelijke strafbedreiging.'

Belangrijke argumenten daarbij zijn dat een dergelijk stelsel 'een gedetailleerde regeling van strafverminderende of strafverlichtende omstandigheden' (p. 153) vergt. Bovendien vereist een stelsel van minimumstraffen dat de wetgever 'zeer gedetailleerd de uiteenlopende vormen omschrijft waaronder een strafbaar feit zich kan manifesteren en dat hij voor elk van deze verschijningsvormen afzonderlijk de minimum- en maximumstraf bepaalt' (p. 153). De beleidsvrijheid van OM en rechter wordt

'vaak ook (...) gehanteerd om onder de druk van de minimumstraffen uit te kunnen komen (...). De ervaringen met België en Frankrijk enerzijds en Duitsland anderzijds geven bovendien aan dat handhaving van strafminima niet mogelijk is zonder de rechter te onderwerpen aan een strikte en toetsbare motiveringsplicht' (p. 154).

Een vervolgstudie (Tak 2010) geeft een aanvulling op dit beeld (p. 44):

'Een stelsel van minimumstraffen bestaat in vrijwel alle EU-landen. In een groot

aantal landen is het stelsel al vele decennia geleden in de wetgeving geïntroduceerd en wordt het gezien als een belangrijk hulpmiddel voor de rechter bij zijn straftoemettingsbeslissingen in concrete zaken. De toepassing van het stelsel levert in deze landen ook nauwelijks enige wetenschappelijke of publieke discussie op, tenzij het stelsel de rechter (vrijwel) iedere mogelijkheid ontnemt in gevallen die daartoe aanleiding geven een straf op te leggen die onder de minimumgrens ligt. In dat geval wordt een spanning zichtbaar tussen de door het stelsel vereiste minimumstraf en de door het OM of de rechter gewenste straf. Die spanning kan in concrete gevallen tot reacties leiden in de vorm van het zoeken naar wegen om onder de druk van de minimumstraf uit te komen. Er komen dan 'oneigenlijke' sepots of vrijspraken of er ontstaan andere vormen van verzet, met als enig doel onder de dwang van de minimumstraf uit te komen. Opmerkelijk is daarbij dat de wetgever in deze landen vaak voor een minimumstraf heeft gekozen die lager is dan de feitelijke straf die in een dergelijk doorsneegeval wordt opgelegd. Dat zorgt ervoor dat spanningen in de praktijk beperkt blijven tot uitzonderingsgevallen. In landen waar recent een stelsel van minimumstraffen is ingevoerd, vaak gebaseerd op het uitgangspunt 'two/three strikes and you're

out' is daarentegen wel vaak sprake van kritiek en verzet bij de rechterlijke macht. Het principe 'two/three strikes and you're out' blijkt daar in de praktijk ook zelden samen te gaan met ruim geformuleerde mogelijkheden om in een concrete zaak een lagere straf dan de minimumstraffen op te leggen. De ervaringen in Frankrijk en Engeland, de belangrijkste landen waar het huidige stelsel van minimumstraffen van recente datum is, laten zien dat naarmate de minimumstraf dwingender is voorgeschreven, de rechter zijn onvrede daarover sterker tot uitdrukking zal brengen.'

In hoofdstuk 3 (tabel 6) werd duidelijk dat de Nederlandse rechter in een substantieel deel (88%) van de zaken waarvoor een minimumstraf zou gaan gelden, op dit moment een lagere straf oplegt dan volgens het wetsvoorstel zou gaan gelden. Bij die zaken is het gemiddelde verschil tussen de opgelegde straf en de voorziene minimumstraf fors: 3 jaar en 3 maanden. Anders dan volgens Tak e.a. vaak in ons omringende landen het geval is, kiest de wetgever hier dus niet voor een niveau van minimumstraffen dat lager ligt dan de rechter gebruikelijk geeft. Genoemd onderzoek (Tak 2010) stelde dat '(...) een spanning zichtbaar [kan zijn FT/JS] tussen de door het stelsel vereiste minimumstraf en de door het OM of de rechter gewenste straf' (p. 44). Omdat invulling van het begrip 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit'

en de uitzonderingsclausule en daarmee de rechtsontwikkeling op dat gebied nog plaats moet vinden, valt te verwachten dat hier ruimte is voor een, wellicht niet door de wetgever bedoelde, interpretatie van deze begrippen. Dit zal juist gelden wanneer OM of rechter een 'spanning' tussen voorgeschreven en rechtvaardige straf ervaren. Concreet zou dit de vorm kunnen krijgen van een enge interpretatie van het voor meerdere uitleg vatbare begrip 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit', een ruime interpretatie van de uitzonderingsclausule of het bij tenlastelegging of bewezenverklaring kiezen voor een lichtere vorm van het delict. Overigens hoeft het, mede op grond van de uitkomsten van eerder onderzoek naar de wijze waarop rechters motiveren (zie paragraaf 2.1), niet te verbazen als deze criteria door verschillende rechters verschillend worden uitgelegd.

Wanneer de rechter de minimumstraf onverkort toepast, maar de systematiek van straftoemeting in zaken buiten het wetsvoorstel ongewijzigd laat, zal er een duidelijke discrepantie ontstaan in de straftoemeting tussen zaken die wel en die niet onder het regime van minimumstraffen zullen vallen. Dat betekent bijvoorbeeld ook dat de feitelijke strafverschillen tussen recidivisten en niet-recidivisten van zware misdrijven groter zullen worden dan de normering van 'een derde extra bij recidive' die in de huidige wetgeving is vervat.

Ook bij de groep zaken die wel onder de minimumstraffen gaat vallen, is de uitwerking ver-

schillend. Bij moord en doodslag hoeft de straf voor recidivisten niet of nauwelijks omhoog (zie hoofdstuk 3), terwijl dat voor andere delicten wel (sterk) het geval is. De rechter brengt in de huidige straffen in belangrijke mate zijn opvatting over de zwaarte van de recidivedelicten tot uiting. Met andere woorden: de straf zal in belangrijke mate proportioneel zijn aan de gepercipieerde zwaarte van het recidivedelict. Bij invoering van minimumstraffen is dat dan niet meer het geval. Voorstanders van de invoering van de minimumstraffen noemen een vergroting van de eenheid in straffen soms als argument. De bovengenoemde effecten maken het echter waarschijnlijk dat invoering van minimumstraffen volgens het wetsvoorstel de systematiek en consistentie van de straftoemeting niet zal bevorderen en mogelijk zelfs zal verminderen.

4.2 Gevolgen voor straffen en kosten gevangeniswezen

Hoofdstuk 3 gaf de resultaten van een analyse van zaken die onder het wetsvoorstel zouden gaan vallen. Het ging bij de 10 onderzochte rechtbanken en gerechtshoven om 89 in 2009 en 88 in 2010 behandelde zaken. Op basis van deze aantallen en informatie over de vullingsgraad van de gebruikte E-archieven is het percentage van de meervoudige kamer (MK)-zaken, dat onder het wetsvoorstel zou gaan vallen, te schatten (zie bijlage III). Deze schatting bedraagt bij de door de rechtbank behandelde MK-zaken circa 1,9%. Dit correspondeert

met circa 283 rechtbankzaken per jaar.³¹ Bij de gerechtshoven gaat het naar schatting om 0,8% van de behandelde MK-zaken, ofwel circa 106 zaken per jaar.³² Omdat deze schattingen zijn gebaseerd op de resultaten van een niet-gegarandeerde aselechte steekproef (zie bijlage III), zijn geen uitspraken te doen over de betrouwbaarheid van deze schatting. Daarnaast is niet geheel uit te sluiten dat, ondanks ruim gekozen elektronische zoekcriteria, sommige onder het wetsvoorstel vallende zaken buiten beeld zijn gebleven. Dit laatste zou tot een onderschatting van deze aantallen kunnen leiden.

Wanneer het wetsvoorstel dus in de jaren 2009 en 2010 al geruime tijd zou hebben gegolden, zou het genoemde aantal zaken onder het stelsel van minimumstraffen zijn gevallen. Vanwege overgangsbepalingen zou-

den vlak na invoering van het wetsvoorstel de effecten kleiner zijn. De genoemde 'geruime tijd' geeft aan dat het een schatting van de structurele effecten op lange termijn betreft. Het is overigens heel wel denkbaar dat het aantal zaken waarop een minimumstraf van toepassing is, op langere termijn door wijzigingen in criminaliteit en recidivepatronen verandert. Zo is vanaf 2002 het aantal zware strafzaken gedaald en vertonen ook recidivecijfers sinds een aantal jaren dalingen (Wartna e.a. 2011). Ook in de toekomst kunnen veranderingen optreden. De genoemde aantallen zaken, die ook het uitgangspunt vormen van de volgende schattingen, zijn dus geen prognoses.

Tabel 11 geeft een overzicht van de schatting van gevolgen voor straftoemeting, behoefte aan cellen en de daarmee gemoeide kosten.

Tabel 11 Structurele (langetermijn)gevolgen invoering wetsvoorstel minimumstraffen

aantal zaken per jaar met minimumstraf ^a	283
% onvoorw. vrijheidsstraf (ovs) lager dan minimumstraf	88%
gemiddeld verschil tussen minimum en ovs (maanden)	39
extra celjaren per jaar bij minimumstraf, inclusief VI	809
extra celjaren per jaar bij minimumstraf, exclusief VI	540
kostprijs cel volwassenen per dag (euro) 2010 ^b	217
totaal kosten per jaar (mln. euro)	43

^a Een zaak in eerste aanleg geeft ofwel een onherroepelijk vonnis, of wordt vervangen door een zaak in hoger beroep. Om dubbeltellingen te vermijden zijn hogerberoepszaken hier niet meegeteld.

^b Omdat het om structurele effecten gaat, is in de tabel geen rekening gehouden met tijdelijke leegstand van cellen.

31 Het aantal door de sectoren straf van de rechtbanken meervoudig behandelde strafzaken was in 2009 15.356 en in 2010 15.104 (bron: Rvdr).

32 Het aantal door de gerechtshoven meervoudig behandelde zaken was in 2009 12.310 en in 2010 13.319 (bron: Rvdr).

Bij 88% van de zaken zou de rechter een langere onvoorwaardelijke vrijheidsstraf opleggen, gemiddeld 3 jaar en 3 maanden meer. Dit betekent dat er, ten opzichte van de situatie zonder minimumstraffen, op termijn naar schatting circa 540 extra cellen nodig zijn. De extra kosten hiervan zijn op termijn circa 43 miljoen euro. Ook deze schattingen zijn, vanwege eerder genoemde redenen, met onzekerheid omgeven en mogelijk aan de voorzichtige kant (zie ook bijlage III). Deze raming is in termen van cellen lager dan en in termen van kosten ongeveer gelijk aan die in de memorie van toelichting (700 extra cellen; 42 miljoen euro).

De invoering van minimumstraffen kan ook gevolgen hebben voor de kosten van de Rechtspraak. De betreffende zaken voor de Rechtspraak worden mogelijk bewerkelijker en er zal mogelijk meer hoger beroep en cassatie worden aangetekend. Deze effecten kunnen tot een verhoging van de kosten leiden.³³ De meerkosten zullen overigens gering zijn in vergelijking met die van de extra benodigde cellen. Daarnaast kunnen door het insluitings-effect (zie ook paragraaf 4.6) het aantal recidivezaken en daarmee de kosten van de Rechtspraak verminderen. Een schatting van de totale extra kosten voor de Rechtspraak is daarmee gecompliceerd. Bovendien zullen deze kosten bij die van de celbehoefte in het niet vallen. Daarom is hier afgezien van een schatting van deze kosten.

4.3 Gevolgen van scherpere invulling criteria wetsvoorstel

De bovengenoemde gevolgen, in termen van celjaren en bijbehorende kosten, zijn anderszids mogelijk te hoog. Er is namelijk geen rekening mee gehouden dat rechters wellicht bij een deel van de zaken de minimumstraf niet zullen toepassen, omdat zij menen dat er geen sprake is van een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' of een beroep doen op de uitzonderingsclausule. Hoofdstuk 1 ging in op deze criteria. De conclusie was dat het nog onduidelijk is hoe rechters deze twee bepalingen uiteindelijk zullen invullen. Een gevoeligheidsanalyse kan duidelijk maken wat de mogelijke consequenties van een alternatieve invulling zijn voor de aantallen zaken waarvoor de minimumstraf zal gaan gelden.

In de voorgaande schatting van het bereik van het wetsontwerp zijn alleen die typen delicten weggelaten, waarbij in beginsel geen sprake is van directe gevolgen voor een slachtoffer in persoon (bijlage III). Dit betekent dat bij alle andere typen delicten, zoals 'diefstal met geweld' (bijna de helft van de betreffende zaken; zie bijlage II) en ook bij pogingen tot moord of doodslag impliciet is aangenomen dat er altijd sprake is van een 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit'. Het is echter waarschijnlijk dat rechters niet in al deze gevallen een dergelijke inbreuk aanwezig zullen achten. De hier volgende gepresenteerde gevoeligheidsanalyse laat zien wat

33 Zie voor een globale inschatting bij de eerdere versie van het wetsvoorstel het wetgevingsadvies van de Raad voor de rechtspraak (www.rechtspraak.nl/Organisatie/Raad-Voor-De-Rechtspraak/Wetgevingsadvisering/Adviezen%202011/Advies-minimumstraffen-15-06-2011.pdf, p. 23).

het mogelijke effect zou kunnen zijn van een strakkere invulling van dit criterium op het aantal zaken dat onder de wet valt. Hiertoe heeft een viertal rechters en raadsheren per delict een inschatting gemaakt van het percentage zaken waar, naar hun ervaring, sprake zou zijn van 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit'.

Bij een aantal typen delicten is dit op voorhand duidelijk. Deze delicten vallen met zekerheid onder het criterium 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit'. Het gaat om delicten als 'voltooide doodslag' of 'zware mishandeling die leidt tot zwaar lichamelijk letsel'. Bij andere typen delicten is dit minder duidelijk en bleken de ondervraagde rechters sterk te verschillen in hun schatting. Dit gold in extreme mate bij een aantal zedendelicten, de schatting van de inbreuk liep hier van 0 tot 100%. Voor de gevoeligheidsanalyse is, als ruwe indicatie, per delict het gemiddelde percentage gebruikt.³⁴ Dit bedraagt voor een voltooide diefstal met geweld of afpersing 48%, bij een poging daartoe 24%, bij een voltooid zedendelict 46% en bij een poging tot een zedendelict 31%.

Toepassing van deze percentages wijst erop dat via beperking van het criterium 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' de minimumstraf mogelijk op een substantieel deel

van de bovengenoemde aantallen zaken niet van toepassing zal worden verklaard. Het zou daarbij om ongeveer 50% van de zaken kunnen gaan.³⁵

Ook het effect van toepassing van de uitzonderingsclausule is nog onduidelijk. Mogelijk zou deze van toepassing kunnen worden verklaard in een deel van de zaken met niet of verminderd toerekeningsvatbare daders, die tbs of opname in een forensisch-psychiatrische kliniek krijgen opgelegd. Het is overigens volgens de wetgever in de memorie van toelichting (zie hoofdstuk 1) niet de bedoeling al deze zaken van minimumstraffen uit te sluiten. Het gaat hier om 10% van de zaken, waarbij een beroep op de uitzonderingsclausule niet onmogelijk lijkt.

Wanneer beide criteria van het wetsvoorstel tegelijkertijd op deze manier maximaal zouden worden aangescherpt, dan zou nog bij circa 40% van de bovengenoemde aantallen zaken de minimumstraf van toepassing zijn.³⁶

4.5 Afschrikkingseffecten

De onderzoeksliteratuur over de afschrikkingseffecten van hogere straffen is heel divers. Het meeste criminologisch getinte onderzoek richt zich op de effecten van zogenoemde *speciale*

34 Het percentage is door slechts vier rechters geschat. Het betreft hier dus slechts een indicatie. De relevante passages uit de memorie van toelichting werden vooraf aan de rechters verstrekt.

35 Daarnaast zal bij zaken waarbij sprake is van 'ernstige inbreuk' het verschil tussen nu gegeven straf en minimumstraf waarschijnlijk gemiddeld kleiner zijn dan bij de andere, gemiddeld minder ernstige, zaken. Daarmee zullen ook de gevolgen in termen van verhoging van de straffen kleiner zijn. Dit betekent dat de behoefte aan extra celcapaciteit en de daarmee gemoeide kosten mogelijk minder worden.

36 Vanwege enige overlap tussen de twee criteria is de geschatte uitval bij hantering van de twee criteria tegelijkertijd (58%) kleiner dan de som van de uitval bij hantering van de afzonderlijke criteria (51 respectievelijk 12%). Door afronding is dit niet meer waarneembaar.

afschrikking. Anders gezegd: op het effect dat een straf heeft op de verdere criminele carrière van de bestrafte dader zelf, dus op zijn eigen recidive.

‘Er is nog veel onbekend over de effecten van vrijheidsbeneming op het opnieuw plegen van delicten’ (Tollenaar & Van der Laan 2012, p. 17). Internationale overzichtsstudies van de empirische literatuur bereiken geen duidelijke conclusies op dit gebied. Nagin e.a. (2009, p. 115) concluderen:

‘The existing research is limited in size, in quality, in its insights into why a prison term might be criminogenic or preventative, and in its capacity to explain why imprisonment might have differential effects depending on offenders’ personal and social characteristics. Compared with noncustodial sanctions, incarceration appears to have a null or mildly criminogenic effect on future criminal behavior.’

In Nederland constateerde Van der Werff (1979) zes jaar na het uitzitten van een vrijheidsstraf geen effect op recidive. Wermink e.a. (2009) onderzochten de recidive van daders die een werkstraf kregen opgelegd en vergeleken die met de recidive van daders die een gevangenisstraf opgelegd hadden gekregen. Uit hun onderzoek bleek dat na een werkstraf minder werd gerecidiveerd dan na een gevangenisstraf. Overigens heeft hun

analyse betrekking op een veel grotere groep daders van overwegend lichtere delicten dan waarop het wetsvoorstel zich richt. En dan is er onderzoek dat laat zien dat gevangenisstraf criminele carrières kan stimuleren (Dirkzwager e.a. 2009). Deze bevindingen zijn in lijn met die van buitenlands onderzoek (Nieuwbeerta e.a. 2009).

Personen die al enige tijd in het ‘criminele circuit’ verkeren, zijn daar niet makkelijk van af te brengen (Slotboom & Wiebrens 2003). Hoewel voornoemde studie met name veelplegers van merendeels kleinere delicten onderzocht, lijkt het waarschijnlijk dat dit principe ook geldt voor degenen die met zwaardere criminaliteit hun broodwinning in het criminele circuit hebben gevonden. Vooral bij diefstal met geweld kan dit materiële element een rol spelen, bij mishandeling en zedendelicten waarschijnlijk minder.

Deze studies geven dus weinig aanwijzingen dat onvoorwaardelijke vrijheidsstraf een speciaal-afschrikkende werking heeft. Er is slechts weinig onderzoek over de specifieke effecten van minimumstraffen. Onderzoek naar de werking van een aantal ‘tough-on-crime’-maatregelen die in de jaren negentig van de vorige eeuw in de Verenigde Staten zijn ingevoerd, gaf geen aanwijzing dat deze tot afschrikkingseffecten zouden hebben geleid (Tonry 2008, p. 98-117). Tak (2010, p. 44) meldt:

‘In geen van de landen die een stelsel van minimumstraffen hebben is helaas

specifiek onderzoek beschikbaar waaruit valt af te leiden of de minimumstraf daar onomstotelijk heeft geleid tot de beperking van de criminaliteit of tot de vermindering van de recidive.'

Daarbij merkt Tak overigens op dat in de meeste landen de wettelijk voorgeschreven minimumstraf lager is dan de in het algemeen gegeven feitelijke straf. Dat is anders dan in het Nederlandse wetsvoorstel, waarin wel sprake is van strafverhoging.

Hoofdstuk 3 laat zien dat rechters in die gevallen waarin zij verplichte onvoorwaardelijke minimumstraffen zouden moeten gaan opleggen, op dit moment regelmatig (mede) voorwaardelijke vrijheidsstraffen opleggen. De rechter legt deze veelal op met het oog op de speciale afschrikking die van de naleving van de voorwaarden zou uitgaan. Deze mogelijkheid van het opleggen van (deels) voorwaardelijke straffen en het langs die weg bereiken van deze effecten zou bij invoering van de minimumstraffen volgens het wetsvoorstel vervallen.

Daarnaast is het denkbaar dat hogere (vrijheids)straffen een *generaal afschrikkend effect* hebben, dat wil zeggen: potentiële daders afhouden van een misdrijf omdat zij het risico op die straf niet willen lopen. Omdat de minimumstraffen volgens het wetsvoorstel alleen gelden voor recidivisten van zware misdrijven, is echter niet te verwachten dat de daardoor optredende verhoging van gevangenisstraffen

personen die voor de eerste keer in de fout willen gaan ('first offenders') zal afschrikken. Onderzoek naar dit generaal afschrikkend effect van hogere straffen levert geen eenduidige resultaten op. Dat heeft veel te maken met het feit dat de straf wel specifiek op aanwijsbare daders betrekking heeft, maar dat generale afschrikking potentieel de hele bevolking omvat en dan ook tot uiting komt in de omvang van de criminaliteit onder de hele bevolking. Maar die omvang van de criminaliteit wordt ook door allerlei maatschappelijke ontwikkelingen beïnvloed. Vooral economen hebben getracht via modelmatige analyses de effecten van straf te isoleren van die andere maatschappelijke effecten (Van Tulder 1994; Suurmond & Van Velthoven 2008). De resultaten van deze analyses zijn niet tot individuele gevallen te herleiden. Dit brengt met zich mee dat achterliggende causale mechanismen, bijvoorbeeld het onderscheid tussen afschrikings- en insluitingseffecten, moeilijk te achterhalen zijn. Insluitingseffecten ontstaan doordat gevangenisstraf daders fysiek verhindert om verdere misdrijven te plegen. Daar waar in economische analyses wel onderscheid wordt gemaakt tussen afschrikings- en insluitingseffecten, blijken laatstgenoemde veel substantiëler dan eerstgenoemde (Van Tulder 1994). Insluitingseffecten komen in de volgende paragraaf aan de orde. Tonry (2008) concludeert dat er geen duidelijk empirisch bewijs is voor het bestaan van afschrikkende effecten van zwaardere straffen. Hoewel beleidsmatig vaak meer aandacht

wordt besteed aan de hoogte van de straf, is de kans op straf, anders gezegd: de kans dat je gepakt wordt en daadwerkelijk bestraft, relatief belangrijker om afschrikkingseffecten te bereiken (Van Tulder 1994; Elffers 2008).

4.6 Insluitingseffecten

In de literatuur worden in het algemeen wel insluitingseffecten van (langere) gevangenisstraffen gevonden. Van Tulder (1994, p. 76) vond met name bij gekwalificeerde diefstallen een insluitingseffect. Hij schatte dat daarbij 1% meer insluiting zou leiden tot 0,4% minder gekwalificeerde diefstallen. Bij geweldsdelicten was dit naar schatting 0,2% minder. Zijn schattingen waren overigens gebaseerd op een periode (midden jaren tachtig van de vorige eeuw) waarin het aantal gedetineerden aanzienlijk lager lag dan in recente jaren (Suurmond & Van Velthoven 2008, p. 31). Ook Van der Torre en Van Tulder (2001) vonden een effect van de duur van de gevangenisstraf op gekwalificeerde diefstallen. Zowel Theeuwes en Van Velthoven (1994) als Scheele (2006) schatte dat een 1% langere duur van gevangenisstraf leidt tot tussen de 0,15 en 0,20% minder criminaliteit.³⁷ Vollaard (2010) vond een sterk insluitingseffect van de SOV/ISD-maatregelen, die zijn gericht op verslaafde veelplegers. Per jaar insluiting van een SOV/ISD'er gaat het naar schatting om 90 extra voorkomen aangiften van auto-diefstallen en 16 extra voorkomen aangiften van woninginbraak. Hij vindt echter ook aanwijzingen dat bij ruimere toepassing van de

maatregel de effectiviteit ervan vermindert. Wermink e.a. (2011) vonden bij een analyse van criminele carrières een gering effect van insluiting in het algemeen: zij schatten dat circa 0,2 geregistreerde delicten worden voorkomen per jaar insluiting.

Suurmond en Van Velthoven (2008) leiden uit een verkenning van de (econometrische) literatuur af dat gevangenisstraf (al dan niet via een insluitingseffect) werkt. In kwantitatieve termen: een 1% langere gevangenisstraf betekent circa 0,3% minder criminaliteit (Suurmond & Van Velthoven 2008, p. 40). Zij stellen echter ook (p. 42):

‘Een bijkomend probleem is, dat formele controle om de criminaliteit terug te dringen maar beperkt effectief is. Als we de criminaliteit met 25% willen terugdringen, zullen uitgaande van de elasticiteit van Spelman (2000), de gevangenisstraffen met ruim 80% moeten worden opgevoerd.’

De conclusie is dat gevangenisstraf via een insluitingseffect gevolgen kan hebben voor de criminaliteit. De effectiviteit ervan is echter sterk afhankelijk van de mate waarin de insluiting zich richt op daders die in vrijheid opnieuw ‘in de fout’ zouden gaan. Bij te ruime toepassing dreigt insluiting een ‘bot’ instrument te worden.

Wat betekent dit nu voor de inschatting van de gevolgen van het wetsvoorstel? In gevallen van recidive van juridisch zwaar gekwalificeerde

37 In deze alinea genoemde schattingen zijn overigens, met uitzondering van Van Tulder (1994), schattingen van de afschrikings- en insluitingseffecten van gevangenisstraf gezamenlijk. Een aparte schatting van afschrikings- en insluitingseffecten is in de gevogde macrobenadering van deze onderzoeken in het algemeen moeilijk.

misdrijven zou de straf 75% omhoog kunnen gaan, van 37 naar 65 maanden (zie hoofdstuk 3). Uitgaande van de schattingen van Suurmond en Van Velthoven (2008) komt dit neer op circa 20% minder zware recidivedelicten. Dit betekent dat per 100 extra jaren gevangenisstraf 11 zware delicten zouden worden verhinderd.³⁸

Nu zijn deze insluitingseffecten in werkelijkheid afhankelijk van het recidivepatroon, dat ingesloten daders in vrijheid zouden hebben vertoond en daarmee afhankelijk van type delict, tijd en plaats. Is het mogelijk om, gegeven de kennis over het actuele recidivepatroon bij zware criminaliteit, via simulatie meer zicht te krijgen op de specifieke uitwerking van de invoering van minimumstraffen voor recidive bij zware misdrijven in de huidige Nederlandse situatie?³⁹

Het WODC verschaft via de recidivemonitor inzicht in recidivepatronen en maakt schattingen daarmee mogelijk.⁴⁰ Als voorbeeld geeft figuur 4 een schatting van de prevalentie (het vóórkomen) van recidive, via het promillage ex-gedetineerden dat minstens één keer een

zwaar recidivedelict pleegt, dat wil zeggen: een misdrijf waarop een strafmaximum van 8 jaar of meer staat. Daarbij worden 5 leeftijden bij uitstroom uit de gevangenis onderscheiden.⁴¹

De recidive in zware zaken neemt af, naarmate de leeftijd van de ex-gedetineerde bij uitstroom uit de gevangenis hoger is. Bij uitstroom op 19-jarige leeftijd plegen circa 360 op de 1000, ofwel 36% van de ex-gedetineerden, binnen 10 jaar weer een zwaar delict. Bij 30-jarigen is dit nog maar 20%. Bij 50-jarigen ligt het onder de 10%.

Het is met deze cijfers mogelijk om de effecten en de kosten van insluiting te schatten. Daarbij is de veronderstelling dat delicten die een dader in vrijheid via recidive zou hebben begaan, niet optreden wanneer hij in de gevangenis zit. Dit betekent overigens ook dat wordt verondersteld dat er geen 'vervanging' optreedt van de dader in het criminele circuit. Dit laatste verschijnsel zal waarschijnlijk vooral spelen bij niet onder het wetsvoorstel spelende zware drugsdelicten e.d., als bijvoorbeeld een groep drugsmokkelaars wordt

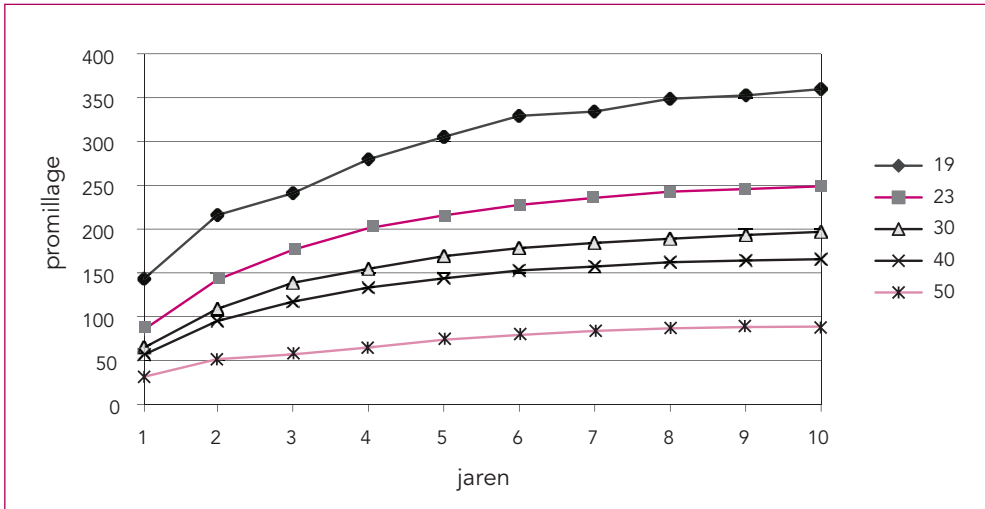
38 De verhoging van de straf met 75% is te zien als het cumulatieve effect van 57 verhogingen van de straf met 1%. Een verhoging van 1% heeft, via de elasticiteit van -0,3 een effect van -0,3% op de criminaliteit. Het cumulatieve effect is dan -16%. Het genoemde effect is de som van een (hier niet onderscheiden) insluitings- en afschrikkings-effect. Op basis van de hier verder aangehaalde literatuur mag het insluitingseffect dominant worden geacht.

39 Vergelijkbare simulaties van verhoging van gevangenisstraffen in het algemeen zijn te vinden in Nieuwbeerta e.a. (2009). Een simulatie van Blokland en Nieuwbeerta (2006) van een stelsel van 'three strikes and you're out' liet zien dat de kosten van extra insluiting niet tegen de baten van minder criminaliteit opwoegen.

40 Het bestand REPRIS op de WODC-site verschaft, via een keuzemenu, toegang tot gegevens op dit gebied (link: www.wodc.nl/onderzoek/cijfers-en-prognoses/Recidive-monitor/repris). De gegevens waren de meest actuele op 27 april 2012 (jaar aanmaak gegevens volgens site: 2011). Zie voor de gebruikte schattingen bijlage IV.

41 Deze cijfers zijn door interpolatie en extrapolatie van de door het WODC gepubliceerde cijfers verkregen (zie bijlage IV). Er is geen informatie over de recidive voor verschillende typen delicten binnen de groep 'zeer zware delicten'.

Figuur 4 Cumulatief recidivepatroon: prevalentie recidive zware criminaliteit per 1000 ex-gedeteneerden, naar leeftijd bij uitstroom, van 1 tot en met 10 jaar na uitstroom uit gevangenis

opgerold, maar een andere ervoor in de plaats komt.

Uitgangspunt vormt een cohort van personen die op hun 23^e jaar uit de gevangenis wordt vrijgelaten.⁴² Zoals figuur 2 laat zien, pleegt 25% van de 1000 personen die op hun 23^e uit de gevangenis vrijkomen een eerste zwaar recidivedelict.

Figuur 5 kijkt een stap verder, naar een eventueel tweede, derde en vierde zwaar recidivedelict. De prevalentie daarvan zal afhangen van de straf die de dader na het eerste recidive-

delict krijgt. Deze wordt bij invoering van minimumstraffen mogelijk hoger. Ter vergelijking worden twee varianten geformuleerd: bij de eerste is de rechter niet gebonden aan een minimumstraf en geeft hij/zij voor het recidivedelict een onvoorwaardelijke vrijheidsstraf van 3 jaar.⁴³ Daarbij is de veronderstelling dat de rechter bij eventuele derde en vierde recidivedelicten de straf in de varianten zonder minimumstraf verhoogt tot 4,5 jaar in plaats van 3 jaar. Bij een eventueel vijfde en zesde recidivedelict wordt dit 6 jaar. Deze veronderstellingen zijn globaal conform de in hoofdstuk 2 gevon-

42 Bij het doorrekenen met dit cohort van verlaters van de gevangenis op hun 23e, blijkt de gemiddelde leeftijd bij het begaan van een recidivedelict 32 jaar te zijn. Dit strookt met de gemiddelde leeftijd van de dader, gevonden bij de onder de minimumstraf vallende zaken (zie hoofdstuk 3 en bijlage II).

43 Dit is voor aftrek voor voorwaardelijke invrijheidstelling (VI) en correspondeert dus met een nettostraf van 2 jaar. Ter vergelijking: de gemiddelde straf voor de in hoofdstuk 3 onderzochte recidivedelicten bedraagt (voor aftrek VI) 3 jaar en 1 maand.

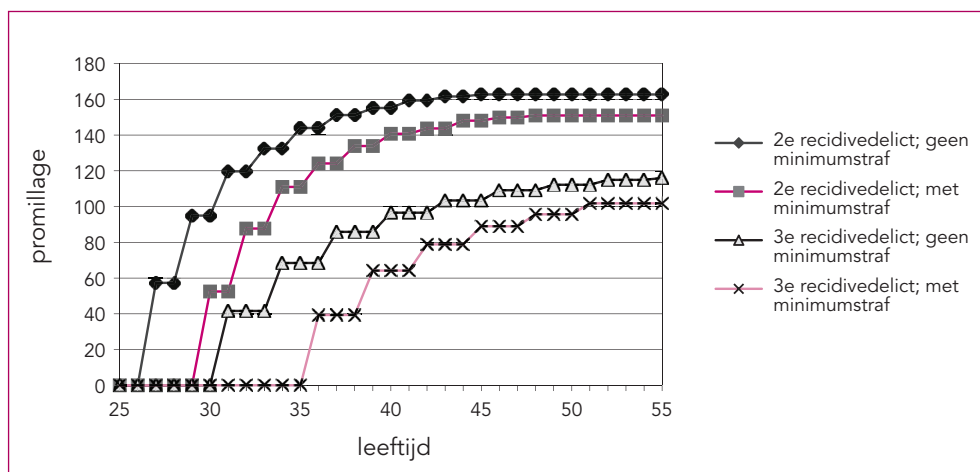
den rol van de straf die de dader eerder heeft gehad in de straftoemeting bij recidivedelicten (zie verder bijlage IV).

De tweede variant gaat ervan uit dat voor het betreffende recidivedelict een minimumstraf geldt van 7,5 jaar.⁴⁴ De twee varianten leiden, via insluitingseffecten, tot verschillende ontwikkelingen in de prevalentie van een tweede zwaar recidivedelict.

Rechtstreekse informatie over het recidivepatroon van daders die al eerder een zwaar recidivedelict hebben begaan, is niet beschikbaar. Aanvullende veronderstellingen zijn: (1) als een dader x jaren na vrijlating uit de gevan-

genis weer zwaar recidiveert, zal hij dat met grote waarschijnlijkheid, namelijk in 80%⁴⁵ van de gevallen, na de volgende vrijlating in principe weer doen; (2) wél zorgt veroudering van de dader ervoor dat deze waarschijnlijkheid – volgens het bij de recidive waargenomen patroon – vermindert. Zie bijlage IV voor de afleiding van het recidivepatroon. Figuur 5 geeft, opnieuw in promillages, het cumulatieve recidivepatroon van het tweede en derde recidivedelict voor het cohort van de eerder genoemde groep daders die op hun 23^e voor de eerste keer de gevangenis verlaten.

Figuur 5 Cumulatief recidivepatroon: prevalentie tweede en derde recidivedelict van zware criminaliteit naar leeftijd, per 1000 verlaters van de gevangenis op 23-jarige leeftijd, twee varianten

44 Ofwel 5 jaar na aftrek van VI.

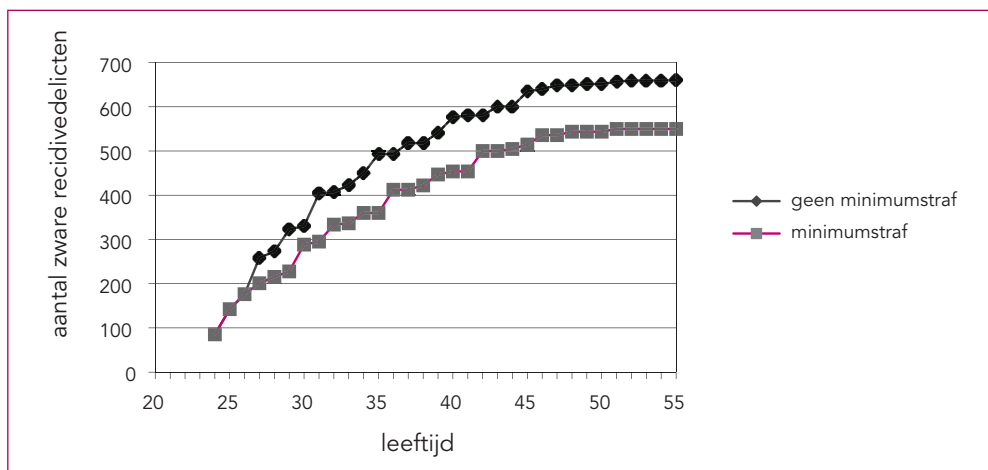
45 Bij de keuze van 80% wordt de frequentie van recidivedelicten, zoals die door het WODC wordt gegeven, het beste benaderd (zie bijlage IV).

De recidive ligt in de varianten zonder minimumstraf hoger dan in die met minimumstraf, omdat daders in de eerste variant eerder vrijkomen en dan dus eerder (voor een deel) in recidive vervallen. Van het cohort van 23-jarige verlaters van de gevangenis pleegt naar schatting circa 16% op termijn een tweede recidivedelict, wanneer er geen minimumstraf wordt opgelegd. Is dat wel het geval, dan komt de

schatting uit op 15%. Het verschil wordt groter bij het derde recidivedelict: tegen de 12% in de variant zonder minimumstraf en 10% in de variant met minimumstraf. Op dezelfde manier is ook de recidive van een vierde en eventuele volgende delict(en) geschat.

Figuur 6 brengt nu het totaal aantal recidivedelicten in de twee varianten in beeld.

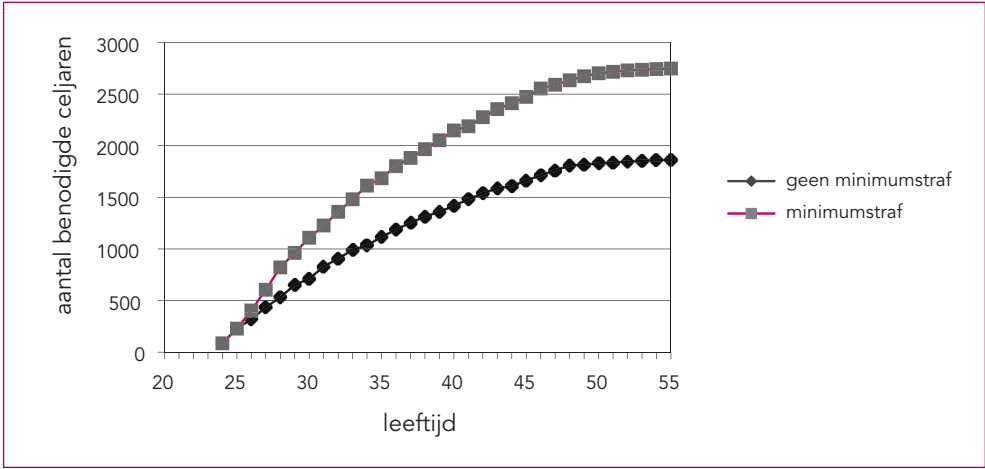
Figuur 6 Totaal aantal zware recidivedelicten, cumulatief naar leeftijd, per 1000 verlaters van de gevangenis op 23-jarige leeftijd, twee varianten

In de variant zonder minimumstraf pleegt het cohort van 1000 verlaters van de gevangenis uiteindelijk circa 660 zware recidivedelicten. In de variant met minimumstraf zijn dat er, als gevolg van de extra insluiting, circa 550. Circa 110 zware delicten minder dus dan in de variant zonder minimumstraf.

Wat zijn nu de consequenties voor de behoefte aan celcapaciteit voor het cohort, gerekend vanaf het eerste zware recidivedelict? Figuur 7 brengt dat in beeld voor dezelfde twee varianten.

Figuur 7 Behoefte aan celcapaciteit, cumulatief naar leeftijd, per 1000 verlaters van de gevangenis op 23-jarige leeftijd, twee varianten

Het zal geen verbazing wekken dat de cel-behoeft in de variant met minimumstraf groter is. Cumulatief komt deze uit op ruim 2700 celjaren. Bij de variant zonder minimumstraf is dat bijna 1900 celjaren. Het *extra* aantal celjaren bij invoering van de minimumstraf is bijna 900.

Tabel 12 vat deze gegevens samen en geeft de aan de varianten verbonden kosten van insluiting.

In de variant met minimumstraf is het aantal zware (recidive)delicten 111 minder. Daarvoor zijn 886 extra celjaren nodig, hetgeen betekent

Tabel 12 Cumulatief aantal zware recidivedelicten, aantal jaren insluiting en daaraan verbonden kosten, per 1000 ex-gedetineerden^a

	Recidivedelicten	Jaren insluiting	Kosten insluiting (mln. euro)
Geen minimumstraf	660	1862	147
Met minimumstraf	550	2748	218
Verschil	-110	886	71

^a Met leeftijd 23 jaar bij uitstroom

dat per extra celjaar gemiddeld 0,12 zware delicten worden verhinderd. Deze schatting is vrijwel gelijk aan de in het begin van deze paragraaf gegeven schatting op basis van een verkenning van de econom(etri)sche literatuur (Suurmond & Van Velthoven 2008). Twee geheel verschillende benaderingen geven dus hetzelfde beeld.

De bij de variant met minimumstraf behorende insluiting kost in totaal 71 miljoen meer. Dit betekent dat de (insluitings)kosten per verhinderd delict naar schatting 635.000 euro bedragen.

Overigens spelen er, volgens de in dit onderzoek verzamelde gegevens, in circa 30% van de gevallen meerdere zware delicten in één zaak (zie bijlage II). Onder de veronderstelling dat ook deze bijkomende delicten worden verhinderd door de extra insluiting, wordt het effect daarvan dus circa 30% groter en zouden de insluitingskosten per verhinderd zwaar delict circa 500.000 euro bedragen.

Hoe is dit prijskaartje te waarderen? Het uiteindelijk oordeel of het verhinderen van zware delicten via insluiting een dergelijk prijskaartje waard is, is aan de publieke besluitvorming. Wél is het mogelijk deze uitkomsten in een kosten-batenperspectief te plaatsen. Daarvoor is dan een schatting nodig van de maatschappelijke schade die het gevolg is van de onderhavige zware delicten. In buitenlands economisch onderzoek zijn op verschillende manieren schattingen op dit gebied gemaakt. Een van de methodes is gebaseerd op schat-

tingen van directe schade, medische kosten, productieverlies en immateriële schade ('leed'). De schattingen bedragen voor een voltooide moord of doodslag circa 2,4 miljoen euro, voor mishandeling circa 4200 euro en voor zedendelicten circa 1800 euro (Van Velthoven 2008, p. 18).

Een andere methode van waardering is gebaseerd op het antwoord dat ondervraagden geven op de vraag: hoeveel zou u bereid zijn neer te tellen voor de vermindering van het risico slachtoffer te worden van een bepaald geweldsmisdrijf (Atkinson e.a. 2005). Dat levert voor een 'common assault' 5000 pond en voor een geweldsmisdrijf dat leidt tot ernstig letsel 36.000 pond op. Dit laatste bedrag correspondeert met circa 45.000 euro. Deze schattingen zijn gemiddeld over een heterogene groep delicten en kunnen niet meer dan een globale indicatie geven van de baten die zijn toe te kennen aan het verhinderen van dergelijke delicten.

Wat levert een confrontatie van aldus geschatte baten per verhinderd delict met de bovvermelde schattingen van de kosten van insluiting op? Een verhinderd geval van moord en doodslag heeft een zodanige waarde (enkele miljoenen euro), dat insluiting via gevangenisstraf (kosten 500.000 euro) hier haar vruchten afwerpt. Merk overigens op dat het hier volgens de analyses in hoofdstuk 3 juist gaat om typen delicten waarbij de straftoemeting door de rechter niet erg sterk van de voorziene minimumstraf verschilt. Bij andere

typen delicten is het verschil tussen minimumstraf en opgelegde straf veel groter. Maar het prijskaartje dat verbonden is aan de extra insluiting, nodig om één recidivedelict te verhinderen (500.000 euro), ligt al snel vele malen hoger dan de daarmee gemoeide maatschappelijke schade die op circa 45.000 euro of lager kan worden getaxeerd.

Kortom: juist bij die delicten waar de straffen van de rechter nu al dicht bij de minimumstraffen volgens het wetsvoorstel liggen, weegt de opbrengst van extra insluiting mogelijk tegen de kosten op. Bij andere zware recidivedelicten onder het wetsvoorstel, waarbij het verschil tussen de huidige straftoemeting en de voorziene minimumstraffen veel groter is, weegt de opbrengst van extra insluiting waarschijnlijk niet tegen de kosten op.

Samenvatting en conclusies

5.1 Samenvatting

Aanleiding en vraagstelling onderzoek

Aanleiding voor dit onderzoek was het voorstellen van het kabinet-Rutte om minimumstraffen in te voeren voor recidive bij juridisch zwaar gekwalificeerde delicten. Dit is een nieuw element in de Nederlandse strafwetgeving, die tot nu toe geen specifieke minimumstraffen kent. Hoewel de actuele aanleiding met de val van het kabinet-Rutte is verdwenen, zal de maatschappelijke discussie over de wenselijkheid van invoering van minimumstraffen vermoedelijk niet verstommen. Daarmee blijven de resultaten van dit onderzoek van belang.

Het in januari 2012 ingediende wetsvoorstel formuleert minimumstraffen voor personen die eerder tot een (voorwaardelijke of onvoorwaardelijke) gevangenisstraf zijn veroordeeld voor een misdrijf waarop een strafmaximum van 12 jaar of meer staat en die binnen een periode van 10 jaar in vrijheid opnieuw een misdrijf begaan waarop een strafmaximum staat van 8 jaar of meer. Dat laatste misdrijf moet een ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit van het slachtoffer met zich hebben meegebracht. Eerdere misdrijven tellen volgens het wetsvoorstel niet mee indien de dader minderjarig was tijdens het plegen daarvan.

Daders van dergelijke zware recidivedelicten dienen een straf te krijgen die minimaal de helft bedraagt van het wettelijk strafmaximum.

Alleen in individuele, zeer specifieke omstandigheden mag de strafrechter lager straffen dan de minimumstraf. In die gevallen moet de rechter motiveren waarom en in welke mate de afwijking van het minimum gerechtvaardigd is.

Dit onderzoek richt zich op de te verwachten gevolgen voor de straftoemeting bij invoering van het wetsvoorstel en de daarvan te verwachten effecten op de kosten van het justitiële systeem (de extra benodigde celcapaciteit) en de criminaliteit. De hiertoe geanalyseerde gegevens zijn afkomstig uit de E-archieven van de gerechten en verrijkt met informatie over recidive uit de Justitiële Documentatie. De analyse is gebaseerd op twee gegevensbestanden, met respectievelijk 425 zware recidivedelicten en 177 zware recidivedelicten die onder de in het wetsvoorstel genoemde criteria vallen. Het gaat steeds om door rechtbanken en gerechtshoven in 2008, 2009 en 2010 afgehandelde zaken.

Huidige straftoemeting

Om zicht te krijgen op de te verwachten veranderingen in de straftoemeting komt eerst de huidige straftoemeting in gevallen van recidive bij juridisch zwaar gekwalificeerde delicten in beeld. De gemiddelde straftoemeting, onderscheiden naar verschillende delicttypen, hangt weliswaar samen met het voor deze delicttypen gemiddeld geldende wettelijk strafmaximum, maar dat verband is

zeker niet evenredig. Specifieke kenmerken van een zaak, zowel van het delict zelf als van de dader, zijn duidelijk ook van belang in de straftoemeting.

Bij voltooide moorden en doodslagen bedraagt de straf gemiddeld 56% van het strafmaximum. Bij pogingen tot moord en doodslag is dit 23% van het strafmaximum, gevolgd door diefstallen of afpersingen met geweld met 18%, zedendelicten met 15% en mishandelingen met 11%.

Als er in een zaak meerdere zware feiten spelen, is de straf gemiddeld hoger. Daarnaast maakt het uit hoeveel onvoorwaardelijke vrijheidsstraf is opgelegd voor een eerder zwaar delict: hoe langer de voorgaande onvoorwaardelijke vrijheidsstraf, des te hoger de huidige straf. Het strafrechtelijk verleden en de daarin opgelegde sancties werken dus in de huidige straftoemeting door. Voorts gaat een hogere leeftijd van de dader gemiddeld gepaard met een lagere straf.

Er blijkt verder sprake van een uitrui tussen de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf en alternatieve straffen en maatregelen, zoals de voorwaardelijke vrijheidsstraf en de tbs-maatregel. Een voorwaardelijke vrijheidsstraf, het meest opgelegd bij mishandeling, gaat ongeveer een-op-een samen met een lagere onvoorwaardelijke vrijheidsstraf: een maand voorwaardelijke straf leidt tot een maand minder onvoorwaardelijke straf. Bij het opleggen van een tbs-maatregel, die het meest wordt opgelegd bij voltooide moorden/doodslagen en zedenzaken, is de

onvoorwaardelijke vrijheidsstraf eveneens lager. Tbs wordt vaker opgelegd als de dader ouder is en eerder een soortgelijk delict heeft gepleegd.

Hoe verhoudt de straf van de rechter zich tot de eis van het OM? In zaken waar bewezenverklaring gelijk is aan tenlastelegging, bedraagt de door de rechter opgelegde straf gemiddeld 86% van de eis van het OM. In zaken waarbij sprake is van voltooide moord of doodslag of meerdere zware feiten ligt de straf van de rechter dicht bij de strafeis van het OM.

Het onderzoek besteedt ook aandacht aan de wijze waarop de rechter zijn straf motiveert. Het aantal strafverzwarende motiveringen in de onderzochte zaken van zware recidive is duidelijk in de meerderheid ten opzichte van strafverlichtende motiveringsgronden of op tbs of voorwaardelijke straf gerichte motiveringsgronden. Een strafverzwarende motivering heeft gemiddeld ook meer effect op de opgelegde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf dan de overige motiveringen, gericht op strafverlichting, voorwaardelijke straf of tbs.

Motiveringen gericht op de omstandigheden van het delict, de houding van de dader na het delict en de kans op recidive, hebben een aantoonbare, sterke strafverzwarende invloed. Ook motiveringen gericht op het advies of de voorlichting door experts en de rol van de dader in het delict hebben een strafverzwarend

effect. De onvoorwaardelijke straf is lager wanneer de rechter zich beroept op het advies van experts tot een voorwaardelijke straf. Uit de inhoudelijke motiveringen tot een voorwaardelijke straf blijkt dat deze twee kanten heeft: enerzijds vormt deze een beloning voor goed gedrag, anderzijds een stok achter de deur om toekomstig slecht gedrag te voorkomen.

De door de rechter gegeven motiveringen geven meer inzicht in de achtergronden van de hoogte van de voorwaardelijke straf dan in die van de onvoorwaardelijke straf. De hoogte van de voorwaardelijke straf hangt dus sterker samen met de motivering van de rechter dan de onvoorwaardelijke straf. Daarentegen blijkt de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf meer samen te hangen met objectieve kenmerken van de zaak, zoals het specifieke type delict, het aantal zware feiten in de zaak, het strafrechtelijk verleden en de leeftijd van de dader.

Verskil tussen huidige straftoemeting en minimumstraf

In hoeverre zal de minimumstraf die is voorzien in het wetsvoorstel, de huidige straftoemeting veranderen? In 88% van de zaken zou de rechter hoger gaan straffen: gemiddeld 3 jaar en 3 maanden. In 78% van de zaken, waar de tenlastelegging van het OM gelijk is aan de bewezenverklaring van de rechter, zou het OM hoger gaan eisen: gemiddeld eveneens 3 jaar en 3 maanden.

Invoering van het wetsvoorstel zal tot relatief meer strafverzwaring leiden bij diefstal of afpersing met geweld en de categorie 'overige delicten' en tot relatief minder strafverzwaring bij voltooide moord of doodslag. In zaken waar meerdere zware delicten zijn gepleegd en de dader eerder is veroordeeld tot een straf van 2 jaar of meer, zal invoering van de minimumstraf relatief minder strafverzwaring opleveren dan dat dit bij andere zaken het geval is.

In zaken waar nu sprake is van een tbs-maatregel of een voorwaardelijke straf zal de minimumstraf tot een relatief sterke strafverzwaring leiden. Minimumstraffen leiden eveneens tot een relatief sterke strafverzwaring in zaken waar experts de rechter adviseren tot een voorwaardelijke straf, en tot een relatief minder sterke strafverzwaring in zaken waar de rechter de houding van de dader benoemt in de motivering voor de straf.

Daarbij is van belang dat het opleggen van een voorwaardelijke straf naast een onvoorwaardelijke straf van meer dan 4 jaar, volgens de huidige strafrechtwetgeving niet tot de mogelijkheden behoort. Met de invoering van de hogere minimumstraffen verdwijnt dus de mogelijkheid van deze 'stok achter de deur'.

Gevolgen minimumstraf

Op grond van de geconstateerde verschillen tussen de minimumstraffen en de huidige straftoemeting door de rechter is te verwachten

dat invoering van deze minimumstraffen tot hogere straffen zal leiden. Onder de veronderstelling dat de wet minimumstraffen in 2009 en 2010 al lange tijd zou hebben gegolden, zou deze betrekking hebben op circa 1,9% van de door de rechtbank afgehandelde meervoudige kamer (MK)-zaken en op circa 0,8% van de door de gerechtshoven afgehandelde MK-zaken.

Als de rechter in al deze zaken minimaal de minimumstraf zou toepassen, betekent dit de oplegging van 540 extra celjaren per jaar. Hiermee is naar schatting structureel 43 miljoen euro per jaar gemoeid. Er zijn ook mogelijke effecten op de werklast en kosten van de Rechtspraak, maar deze vallen hierbij in het niet.

Echter, over de betrouwbaarheid van deze schattingen is moeilijk een uitspraak te doen. De aselechtheid van de steekproef van onderzochte zaken kan helaas niet worden gegarandeerd. Daarnaast is niet geheel uit te sluiten dat sommige onder het wetsvoorstel vallende zaken buiten beeld zijn gebleven. Dit laatste zou tot een onderschatting van de effecten kunnen leiden. Maar er kan, zoals uit het volgende zal blijken, om heel andere redenen ook juist sprake zijn van overschatting van de effecten van de minimumstraf.

De toepassing van twee, nogal 'open', criteria in het wetsvoorstel dient via jurisprudentie verder vorm te krijgen. Het gaat om de criteria 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' en 'de uitzonderingsclausule'. Om toch enige

indicatie te krijgen van het effect van toepassing van deze criteria, is een aantal rechters gevraagd hier een inschatting van te maken. In hoeveel zaken zou er nu sprake zijn van voornoemde criteria? Mogelijk zou bij circa 50% van de hierboven vermelde 'onder het wetsvoorstel vallende zaken' geen sprake zijn van een dergelijke inbreuk op de lichamelijke integriteit. En daarmee zou het aantal zaken waarbij minimumstraffen worden toegepast en de effecten van invoering van het wetsvoorstel op het aantal celjaren aanzienlijk minder kunnen zijn dan hierboven geschetst. Het andere criterium, met ruimte voor interpretatie, is de uitzonderingsclausule. Wanneer de minimumstraf volgens de rechter zou leiden tot een 'onbillijkheid van zwaarwegende aard', hoeft deze niet te worden opgelegd. Deze 'onbillijkheid' zou mogelijk van toepassing kunnen zijn op daders met ernstige psychiatrische problematiek in zaken waar nu sprake is van tbs of opname in een forensisch-psychiatrische kliniek. Dit is in circa 10% van de hierboven geïdentificeerde 'onder het wetsvoorstel vallende zaken' het geval. Wanneer beide criteria van het wetsvoorstel tegelijkertijd op deze manier worden toegepast, dan zou nog bij circa 40% van de bovengenoemde aantallen zaken de minimumstraf van toepassing zijn.

Het effect van invoering van minimumstraffen op het gedrag van rechter, officier van justitie en andere betrokkenen bij het strafproces is eveneens een factor van belang. Ervaringen uit het buitenland met stelsels van minimum-

straffen laten zien, dat spanning tussen de vereiste minimumstraf en de door OM en rechter rechtvaardig geachte straf in concrete gevallen kan leiden tot 'al dan niet oneigenlijke mechanismen' (Van Kalmthout & Tak 2003, p. 151) om de minimumstraf niet te hoeven toepassen. Te denken valt aan een ruim gebruik van de wettelijke mogelijkheden om strafverzachtende omstandigheden aan te voeren of een aanpassing van de tenlastelegging of bewezenverklaring, zodat de dader voor een lichtere verschijningsvorm van het gepleegde feit wordt veroordeeld. In hoeverre hier in de Nederlandse situatie sprake van zal zijn, valt niet te voorspellen. Wel bieden de in de wet nogal 'open' geformuleerde criteria 'ernstige inbreuk' en 'onbillijkheid' ruimte voor interpretatie. Deze zou, in gevallen waarin de minimumstraf sterk afwijkt van de door officier van justitie en de rechter rechtvaardig geachte straf, tot zulke mechanismen kunnen leiden.

Wat zijn de te verwachten effecten van deze verhoging van straffen op het gedrag van potentiële daders en daarmee op de criminaliteit? De dreiging met (langere) vrijheidsstraf kan recidive minder aantrekkelijk maken, maar vrijheidsstraf kan ook de voortzetting van criminele carrières stimuleren. De onderzoeksliteratuur is niet eenduidig over deze effecten. De criminaliteit wordt wel verminderd via het directe effect van insluiting. Insluitingseffecten ontstaan doordat gevangenisstraf daders fysiek verhindert om verdere misdrijven te plegen. Daar hangt echter een prijskaartje

aan. Uitgaande van informatie van recidivepatronen zijn schattingen van het insluitings-effect en de bijbehorende kosten te maken. Deze komen erop neer dat het verhinderen van één zwaar (recidive)delict via extra insluiting circa 500.000 euro kost. De schattingen van de maatschappelijke schade, ofwel de baten van een verhinderd zwaar delict, liggen voor een voltooide moord of doodslag duidelijk boven dit bedrag, maar voor andere delicten is dit niet het geval. De kosten van de via de minimumstraffen bereikte extra insluiting wegen bij laatstgenoemde typen delicten dus niet op tegen de geschatte baten, in termen van verhinderde maatschappelijke schade.

5.2 Conclusies

Het wetsvoorstel beoogt een 'nadere normering van de strafoplegging in zware gevallen van recidive' te stellen. Dat doet het inderdaad, want de vastgelegde minimumstraffen wijken fors af van de huidige straftoemeting door de rechter. Het wetsvoorstel hanteert daarbij als ijkpunt (de helft van) het wettelijk strafmaximum, dat in de straftoemeting nauwelijks een rol speelt en weinig zegt over de feitelijke zwaarte van een delict in een concreet geval.

De huidige straftoemeting laat grote variatie zien in straffen bij juridisch zwaar gekwalificeerde recidivedelicten. Deze variatie hangt voor een belangrijk deel samen met de praktijk om de straf af te stemmen op specifieke kenmerken van delict en dader. Daarbij past

de rechter nu ook regelmatig voorwaardelijke vrijheidsstraf en tbs toe. Dit gebeurt in die gevallen waarvoor hij deze sanctiemodaliteiten – in het algemeen op advies van experts – het meest aangewezen of effectief acht. Het wetsvoorstel beperkt deze mogelijkheden.

Het wetsvoorstel leidt tot een sterke verhoging van straffen bij zeer specifieke delicten. Deze ingreep zal de consistentie in de straftoemeting niet bevorderen. Wanneer rechters de minimumstraffen onverkort gaan toepassen, terwijl de straftoemeting in andere gevallen onveranderd blijft, zal een kloof ontstaan tussen de straf in de zaken die onder het wetsontwerp vallen en de zaken daarbuiten. Soortgelijke delicten zullen zeer verschillend bestraft gaan worden. Ervaringen uit het buitenland leren dat officier van justitie en rechter bij voorgeschreven minimumstraffen die ver afwijken van de straffen die zij rechtvaardig achten, een manier zoeken om de minimumstraf niet te hoeven toepassen. In het wetsvoorstel bieden de criteria 'ernstige inbreuk op de lichamelijke integriteit' en 'de uitzonderingsclausule' hierbij mogelijkheden omdat die criteria voor meerdere uitleg vatbaar zijn. Rechters zullen ongetwijfeld onderling in de uitleg hiervan verschillen en dit kan, zeker in de fase waarin jurisprudentie op dit gebied nog tot ontwikkeling moet komen, tot inconsistenties leiden in de straftoemeting bij recidive van zware delicten. Het wetsvoorstel beoogt bij te dragen aan de 'beveiliging van de samenleving en individuen'.

De onderzoeksliteratuur geeft geen aanwijzing dat een verhoging van straffen bij gevallen van zware recidive afschrikkende effecten zal hebben. Bij de betreffende groep recidiverende daders zijn geen specifieke preventie-effecten te verwachten, en ook een preventieve werking op 'first offenders' is niet te verwachten. Het wetsvoorstel zal wél leiden tot vermindering van criminaliteit via het effect van extra insluiting. Daaraan hangt echter een aanzienlijk prijskaartje. Alleen bij de zwaarste delictvormen van moord en doodslag lijken de baten van insluiting de kosten ervan te overtreffen. Maar juist bij die delicttypen is het verschil tussen de huidige straftoemeting door de rechter en de voorgestelde minimumstraffen het kleinst.

Literatuur

B. Assink & N. Pepels, 'Rechters houden het hoofd koel', *Trema* 2010, nr. 9, p. 398-402.

G. Atkinson, A. Healey & S. Mourato, 'Valuing the costs of violent crime: a stated preference approach', *Oxford Economic Papers*, 2005, 57 (4), p. 559-585.

A.C. Berghuis, 'De harde en de zachte hand – een statistische analyse van verschillen in sanctiebeleid', *Trema* 1992, nr. 3, p. 84-93.

A.C. Berghuis & M. Mak, 'De straftoemeting in Nederland van 1995 tot en met 2001', in: *Goed beschouwd*, Den Haag: Openbaar Ministerie 2002.

A.A.J. Blokland & P. Nieuwbeerta, 'De consequenties van "three strikes you're out" in Nederland. Kosten en baten van het selectief detineren van veelplegers', *Proces, Tijdschrift voor strafrechtspleging* 2006, nr. 4, p. 124-130.

G.J.M. Corstens, 'Eenheid van rechtspraak, in het bijzonder in de strafrechtspleging', *Nederlands Juristenblad* 1998, nr. 7, p. 297-302.

A.J.E. Dirkzwager, W. Lamet, P. Nieuwbeerta, A.A.J. Blokland & P.H. van der Laan, 'Na detentie: de gevolgen van rechtspraak', *Rechtstreeks* 2009, p. 7-34.

H. Elffers, 'Afschrikking en het aanleren van normen; de theorie van Kelman toegepast op het strafrecht', in: *Afschrikking en generale preventie* (Justitiële Verkenningen 2008/02), p. 82-97, Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC 2008.

J.P.S. Fiselier, 'Regionale verscheidenheid in de strafrechtspleging', *Delikt en delinkwent* 1985, nr. 16, deel I, p. 204-221 en deel II, p. 283-300.

M. Grapendaal, P.P. Groen & W. van der Heide, *Duur en volume. Ontwikkelingen van de onvoorwaardelijke vrijheidsstraf tussen 1985 en 1995; feiten en verklaringen* (WODC-reeks Onderzoek en beleid nr. 163), Den Haag: WODC 1997.

M.J.G. Jacobs, A.M. van Kalmthout & M.Y.W. von Bergh, *Toepassing van bijzondere voorwaarden bij voorwaardelijke vrijheidsstraf en schorsing van de voorlopige hechtenis bij volwassenen*, Tilburg: WODC/IVA Beleidsonderzoek en Advies 2006.

S.N. Kalidien & N.E. de Heer-de Lange (red.) m.m.v. M.M. van Rosmalen, *Criminaliteit en Rechts-handhaving 2010. Ontwikkelingen en samenhangen* (WODC-reeks Onderzoek en Beleid nr. 298), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2011.

A.M. van Kalmthout & P.J. Tak, *Ups en downs van de minimumstraf*, Nijmegen: Wolf Legal Publishers 2003.

J.W. de Keijser, *Punishment and purpose: from moral theory to punishment in action*, Amsterdam: Thela Thesis 2000.

J.W. de Keijser & P.J. van Koppen, 'Compensatoir straffen: over de relatie tussen bewijs, overtuiging en straf', in: J.W. de Keijser en H. Elffers (red.), *Het maatschappelijk oordeel en de strafrechter*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2004, p. 133-183.

A. Klijn, F. van Tulder, R. Beaujean, T. van der Heijden & G. Rodenberg, *Moord, doodslag, taakstraf? Een Zembla-uitzending nader bekeken* (Research Memoranda nr. 1-2008), Raad voor de rechtspraak 2008.

I. A. J. Lodewijks, M. Laxminarayan, S. van der Aa & A. Pemberton, *Straftoemeting bij geweld tegen kwalificerende slachtoffers*, Tilburg: Intervict 2010.

D.S. Nagin, F.T. Cullen & C.L. Jonson, 'Imprisonment and reoffending', *Crime and Justice: A Review of Research* 2009, 38, p. 115-200.

P. Nieuwbeerta, D. Nagin & A.A.J. Blokland, 'Assessing the Impact of First-Time Imprisonment on Offenders Subsequent Criminal Career Development: A Matched Samples Comparison', *Journal of Quantitative Criminology* 2009, 25, p. 227-257.

Th.A. de Roos & G.K. Schoep, 'Samenwerkend straffen – coördinatie van straftoemeting in een eerlijk proces', in: C.P.M. Cleiren & G.K. Schoep (red.), *Rechterlijke samenwerking*, Deventer: Gouda Quint 2001 (E.M. Meijers Instituut) p. 33-48.

D. Scheele, *Doelmatigheid in de rechtshuishouding; een rechtseconomische analyse* (diss. Amsterdam UvA), Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006.

A. Slotboom & C. Wiebrens, 'Opsluiten of sleutelen? Kosten en baten van detentie en resocialisatie', in: *Kosten en baten van beleid* (Justitiële Verkenningen 2003/09), Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC 2003, p. 40-53.

W. Spelman, 'What recent studies do (and don't) tell us about imprisonment and crime', in: M. Tonry (red.), *Crime and Justice; a Review of Research*, 27e jrg., 2000, p. 419-494.

G. Suurmond & B.C.J. van Velthoven, 'Werkt gevangenisstraf echt niet?', in: *Afschrikking en generale preventie* (Justitiële Verkenningen 2008/02), Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC 2008, p. 27-45.

P.J.P. Tak, *De minimumstraf opnieuw bezien: Een geactualiseerde beknopte rechtsvergelijking* (Research Memoranda nr. 4-2010), Raad voor de rechtspraak 2010.

J.J.M. Theeuwes & B.C.J. van Velthoven, 'Een economische visie op de ontwikkeling van criminaliteit' (Justitiële Verkenningen 1994/08), p. 42-65.

N. Tollenaar & A.M. van der Laan, *Effecten van de ISD-maatregel. Technisch rapport* (Memorandum 2012-2), Den Haag: WODC 2012.

M. Tonry, 'Onderzoek naar afschrikking; de noodzaak om klein te denken als we iets nieuws willen leren', in: *Afschrikking en generale preventie* (Justitiële Verkenningen 2008/02), Den Haag: Boom Juridische uitgevers/WODC 2008, p. 98-117.

A.G.J. van der Torre & F.P. van Tulder, *Een model voor de strafrechtelijke keten* (SCP-onderzoeksrapport 2001/15), Den Haag: Sociaal en Cultureel Planbureau 2001.

F.P. van Tulder, *Van misdaad tot straf, een economische benadering van de strafrechtelijke keten* (Sociale en Culturele Studies nr. 21), Rijswijk: Sociaal en Cultureel Planbureau 1994.

F. van Tulder, 'Is de rechter zwaarder gaan straffen?', *Trema Straftoemetingsbulletin* 2005, nr. 1, p. 1-5.

F. van Tulder & B. Diephuis, *Afgewogen straffen* (Research Memoranda nr. 4-2007), Raad voor de rechtspraak 2007.

F. van Tulder & B. Diephuis, 'Onderzoek "Straftoemeting en informatie"', *Trema Straftoemetings-bulletin* 2009, nr. 1, p. 17 e.v.

F. van Tulder, 'De straffende rechter, 2000-2009', *NJB* 2011, p. 1544-1550.

B.C.J. van Velthoven, 'Kosten-batenanalyse van criminaliteitsbeleid', *Tijdschrift voor strafrechtspleging (PROCES)* 2008, nr. 4, p. 108-120.

B. Vollaard, *Het effect van langdurige opsluiting van veelplegers op de maatschappelijke veiligheid* (in opdracht van Politie & Wetenschap), Tilburg: Universiteit van Tilburg, Tilburg Law and Economics Center 2010.

B.S.J. Wartna, N. Tollenaar, M. Blom, S.M. Alma, I.M. Bregman & A.A.M. Essers, *Recidivebericht 2002-2008, Ontwikkelingen in de strafrechtelijke recidive van Nederlandse justitiabelen* (Factsheet 2011-5), Den Haag: WODC 2011.

C. van der Werff, *Speciale preventie: Een penologisch onderzoek*, Amsterdam: Universiteit van Amsterdam 1979.

H. Wermink, A. Blokland, P. Nieuwbeerta & N. Tollenaar, 'Recidive na werkstraffen en na gevangenisstraffen', *Tijdschrift voor Criminologie* 2009, nr. 3, p. 211-227.

H.T. Wermink, R. Apel, P. Nieuwbeerta & A.A.J. Blokland, 'Het incapacitatie-effect van de eerste gevangenisstraf: een gematchte vergelijking', *Mens & Maatschappij* 2011, nr. 3, p. 233-255.

H.T. Wermink, J.W. de Keijser & P.M. Schuyt, 'Verschillen in straftoemeting in soortgelijke zaken: Een kwantitatief onderzoek naar de rol van specifieke kenmerken van de dader', *NJB* 2012, p. 726-733.

S.G.C. van Wingerden & P. Nieuwbeerta, 'Ontwikkelingen in de lengte van gevangenisstraffen voor moord en doodslag: een trend naar langere straffen', *Trema* 2006, nr. 8, p. 329-337.

S.G.C. van Wingerden & P. Nieuwbeerta, 'Straftoemeting bij moordenaars. De invloed van dader-, slachtoffer- en delictkenmerken', *Trema Straftoemetingsbulletin* 2010, nr. 1, p. 11-21.

S.G.C. van Wingerden, L.M. Moerings & J.A. van Wilsem, *Recidiverisico en straftoemeting* (Research Memoranda nr. 3-2011), Raad voor de rechtspraak 2011.

O.J. Zoomer, *De strafvordering en straftoemeting in gevallen van zware criminaliteit. Een overzicht van de jaren 1973-1976 en een analyse van de beslissingen van officieren van justitie* (WODC-rapport nr. 25), Den Haag: Staatsuitgeverij 1981.

Bijlage I

Kenmerken bestand zware recidive zaken

Bestand zware recidive zaken (N=425)		
Kenmerk	Percentage	Aantal
<i>Delict:</i>		
Moord en doodslag – voltooid	3%	11
Moord en doodslag – poging	13%	54
Diefstal en afpersing met geweld	55%	233
Zeden	6%	26
Mishandeling	18%	78
Overig	5%	23
Poging tot of medeplichtig aan delict	36%	152
Meerdere zware feiten in een zaak	33%	140
<i>Proces:</i>		
Tijdsverloop tussen delict en vonnis groter dan 12 maanden	38%	162
Gerechtshof	32%	135
<i>Dader:</i>		
Leeftijd dader:		
18–21 jaar	20%	84
22–30 jaar	45%	193
31 jaar en ouder	35%	148
<i>Recidive:</i>		
Meer dan 24 maanden onvoorw. vrijheidsstraf eerder delict	15%	65
Minder dan 5 jaar tussen eerder delict en recidivedelict	65%	274
Eerder delict gelijk aan recidivedelict	58%	248
<i>Opgelegde straf:</i>		
Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	89%	379
Tbs	8%	34
Voorwaardelijke vrijheidsstraf	37%	159
<i>OM:</i>		
Eis OM lager of gelijk aan opgelegde straf	42%	176
Tenlastelegging gelijk aan bewezenverklaring	32%	137

Tabel 13 Gemiddelde onvoorwaardelijke vrijheidsstraf in maanden ten opzichte van strafmaximum per type delict (N=425)

Gemiddelde onvoorw. vrijheidsstraf per type delict	Strafmaximum in maanden:										Totaal
	64	72	80	96	108	120	144	180	320	480 ^a	
Moord en doodslag – voltooid								132		286	230
N								4		7	11
Moord en doodslag – poging						28			92		40
N						44			10		54
Diefstal en afpersing met geweld		22		21	16		34				27
N		15		14	73		131				233
Zeden				12		0	38				21
N				15		1	10				26
Mishandeling	5		4	11		21					7
N	60		2	14		2					78
Overig				25	0,5	12	14	34			23
N				10	1	1	5	6			23
Totaal	5	22	4	16	16	27	34	73	92	286	30
N	60	15	2	53	74	48	146	10	10	7	425

^a Bij voltooide moorden is het strafmaximum levenslang, dit is in de analyse op 40 jaar gesteld

Bijlage II

Kenmerken bestand minimumstrafzaken

Bestand minimumstrafzaken (N=177)		
Kenmerk	Percentage	Aantal
<i>Delict:</i>		
Moord en doodslag – voltooid	5%	9
Moord en doodslag – poging	18%	32
Diefstal en afpersing met geweld	49%	86
Zeden	9%	15
Mishandeling	14%	25
Overig	6%	10
Poging tot of medeplichtig aan delict	40%	71
Meerdere zware feiten in een zaak	32%	57
<i>Proces:</i>		
Tijdsverloop tussen delict en vonnis groter dan 12 maanden	42%	74
Gerechtshof	38%	67
<i>Dader:</i>		
Leeftijd dader:		
18–21 jaar	5%	9
22–30 jaar	49%	87
31 jaar en ouder	46%	81
<i>Recidive:</i>		
Meer dan 24 maanden onvoorw. vrijheidsstraf eerder delict	27%	47
Minder dan 5 jaar tussen eerder delict en recidivedelict	69%	122
Eerder delict gelijk aan recidivedelict	50%	88
<i>Opgelegde straf:</i>		
Onvoorwaardelijke vrijheidsstraf	94%	167
Tbs	12%	21
Voorwaardelijke vrijheidsstraf	33%	59
<i>OM:</i>		
Eis OM lager of gelijk aan opgelegde straf	42%	75
Tenlastelegging gelijk aan bewezenverklaring	34%	60

Bijlage III

Verantwoording gegevensverzameling

De gegevens voor het onderzoek zijn betrokken uit de E(lektronische)-archieven. Er zijn echter aanzienlijke verschillen tussen de gerechten in de mate waarin de E-archieven worden gevuld. Enkele gerechten deden dit in de jaren 2008 tot 2010 (nog) niet of nauwelijks, de meeste slaan in genoemde jaren een deel van de voor dit onderzoek van belang zijnde meervoudige kamer (MK)-zaken op en enkele slaan (vrijwel) alle MK-zaken op.⁴⁶

Weliswaar zijn er geen duidelijke aanwijzingen dat er, binnen de groep MK-zaken, bewuste beleidsmatige selectie bij de vulling van deze E-archieven plaatsvindt,⁴⁷ maar van een gecontroleerde aselechte vulling is evenmin sprake. Daarom is over de betrouwbaarheid van de schatting van de landelijke aantallen moeilijk een uitspraak te doen. Daarnaast is niet geheel uit te sluiten dat, ondanks ruim gekozen elektronische zoekcriteria, sommige onder het wetsvoorstel vallende zaken buiten beeld zijn gebleven. Dit laatste zou tot enige onderschatting van het aantal onder het wetsvoorstel vallende zaken kunnen leiden.

Een overzicht van het aantal voor een minimumstraf in aanmerking komende zaken per rechtbank en gerechtshof staat in tabel 14, een lijst van de uitgesloten delicten in tabel 15.⁴⁸ Tabel 16 geeft een schatting van het percentage afgehandelde MK-zaken dat per gerecht per jaar in de E-archieven is opgenomen.

Deling van het aantal in de analyse gevonden zaken waarvoor het wetsvoorstel zou gaan gelden door het aantal in de E-archieven opgenomen MK-zaken, levert een schatting van het percentage

46 Sommige gerechten nemen naast MK-zaken ook andere zaken in de E-archieven op, m.n. specifieke typen Raads-kamerzaken of -beschikkingen.

47 Dit bleek uit een inventarisatie bij de rechtbanken van hun beleid op dit gebied (met dank aan Ralph Beaujean van het Stafbureau Straf). Eén gerecht meldde wel voorrang te geven aan de opnemings van PROMIS-vonnissen in het E-archief.

48 De precieze selectie en uitsluitingen in het minimumstrafbestand zijn als volgt: Het eerdere feit betreft delicten met een strafmaximum van 12 jaar en meer waarvoor een voorwaardelijke of onvoorwaardelijke gevangenisstraf is opgelegd. Het criterium voor het recidivefeit betreft delicten met een strafmaximum van 8 jaar of meer. Daarnaast dient het recidivefeit binnen 10 jaar na het plegen van het eerdere feit plaats te hebben gevonden. De gevangenisstraf voor het eerdere feit wordt bij deze 10 jaar opgeteld. Daders die voor het eerdere feit onder het jeugdstrafrecht zijn veroordeeld, vallen buiten het bereik van het wetsvoorstel. Overigens zijn in de analyse 10 zaken betrokken waarvan het onduidelijk is welke straf er is opgelegd voor het eerdere feit. Bij alle overige zaken is een onvoorwaardelijke gevangenisstraf voor het eerdere feit opgelegd. Delicten waarbij slechts sprake was van 'voorbereiding' aan een delict, zijn uitgesloten.

van het totale aantal door de MK behandelde zaken dat onder het wetsvoorstel zou gaan vallen. Deze schatting bedraagt bij de door de rechtbank behandelde MK-zaken circa 1,9%. Dit correspondeert met circa 283 rechtbankzaken per jaar.⁴⁹ Bij de gerechtshoven gaat het naar schatting om 0,8% van de behandelde MK-zaken, ofwel circa 106 zaken per jaar.⁵⁰ Voorzichtigheid met deze schattingen is zoals eerder gezegd op haar plaats.

Tabel 14 Aantal zaken naar jaar vonnis en rechtbank of hof in minimumstrafbestand

Rechtbank/gerechtshof	Jaar vonnis		Totaal
	2009	2010	
Gerechtshof 's-Gravenhage	23	23	46
Gerechtshof Leeuwarden	11	10	21
Rechtbank Alkmaar	7	2	9
Rechtbank Almelo	3	8	11
Rechtbank Amsterdam	7	7	14
Rechtbank Assen	0	3	3
Rechtbank Breda	6	4	10
Rechtbank Dordrecht	5	2	7
Rechtbank Middelburg	3	1	4
Rechtbank Rotterdam	16	16	32
Rechtbank Utrecht	6	10	16
Rechtbank Zutphen	2	2	4
Totaal	89	88	177

49 Het aantal door de sectoren straf van de rechtbanken meervoudig behandelde strafzaken was in 2009 15.356 en in 2010 15.104 (bron: Rvdr).

50 Het aantal door de gerechtshoven meervoudig behandelde strafzaken was in 2009 12.310 en in 2010 13.319 (bron: Rvdr).

Tabel 15 Uitgesloten delicten in minimumstrafbestand

Deelneming aan terroristische organisatie – Sr art. 140a:15
Verkoop van voor gezondheid schadelijke waren – Sr art. 174 lid 1: 15
Brandstichting met gevaar voor goederen – Sr art. 157 sub 1: 12
Drugsdelicten – Invoer/uitvoer harddrugs – Opw art. 2 onder A: 12
Invoer/uitvoer harddrugs – Opw art. 2 onder A: 12
Deelneming aan misdadige organisatie met strafverzuwende omstandigheden – Sr art. 140 lid 1, art. 140 lid 3: 9
Diefstal – Diefstal, nachtelijk in woning, in vereniging of d.m.v. braak, etc. – Sr art. 311 lid 2: 9
Meineed – valse verklaring afleggen in strafzaak ten nadele van verdachte – Sr art. 207 lid 2: 9
Vals geld uitgeven – Sr art. 209: 9
Vals geld maken (valsemunterij) – Sr art. 208 9
Bewerken/handel harddrugs met opzet – Opw art. 2 onder B jo. 10 lid 4: 8
Toegang verschaffen aan ongewenste vreemdelingen (mensensmokkel), beroep of gewoonte of in vereniging – Sr art. 197a lid 4: 8
Vervaardigen harddrugs – Opw art. 2 onder D: 8
Wapens of munitie overdragen, beroep of gewoonte – WWM art. 31 lid 1, art. 55 lid 4: 8.

Tabel 16 Percentage meervoudige kamer-zaken, dat naar schatting in de E-archieven is opgenomen

Rechtbank/gerechtshof	Jaar vonnis	
	2009	2010
Gerechtshof 's-Gravenhage	90%	100%
Gerechtshof Leeuwarden	95%	74%
Rechtbank Alkmaar	54%	51%
Rechtbank Almelo	38%	49%
Rechtbank Amsterdam	39%	28%
Rechtbank Assen	53%	46%
Rechtbank Breda	58%	51%
Rechtbank Dordrecht	42%	25%
Rechtbank Middelburg	50%	58%
Rechtbank Rotterdam	26%	41%
Rechtbank Utrecht	29%	68%
Rechtbank Zutphen	48%	27%

Bijlage IV

Verantwoording schatting insluitingseffect

Het in hoofdstuk 4 geschatte insluitingseffect is gebaseerd op een aantal schattingen van het patroon van recidive, die op de hieronder beschreven wijze tot stand zijn gekomen. Dit patroon is onder andere afhankelijk van leeftijd bij uitstroom uit detentie en de ernst van de uitgangszaak en de daaropvolgende zaken.

Tabel 17 vermeldt de op 27 april 2012 via het REPRIS-programma op de WODC-site verkregen gegevens over 'zeer ernstige recidive' en de op basis daarvan gemaakte schattingen. De aanduiding 'zeer ernstige recidive' of 'zeer zwaar' of 'zeer ernstig' delict' gebruikt het WODC voor een delict waarop een strafmaximum van 8 jaar of meer staat. De direct uit WODC-gegevens afgeleide tabel 17 hanteert deze WODC-terminologie. In deze bijlage en dit rapport worden deze delicten verder korthedshalve als 'zware delicten' aangeduid en recidive op dit gebied als 'zware recidive'.

De recidive van de uitgestroomde gedetineerden in recente jaren is logischerwijs nog niet over het totaal van 10 jaar bekend. Dat is wel het geval bij de cijfers uit waarnemingsjaar 2001 en eerder, maar sindsdien zijn de recidivecijfers over vrijwel de gehele linie gedaald. De meest actuele recidivecijfers over prevalentie in de eerste 3 jaren die REPRIS geeft, betreffen de uitstroom uit 2008.

De in tabel 17 vermelde en verder gehanteerde schattingen zijn gebaseerd op een combinatie van de recidivecijfers, waargenomen bij de uitstroom in 2001 en 2008. Voor de recidive na 1, 2 en 3 jaar zijn de cijfers uit 2008 genomen. De recidive van 4, 5, etc. na uitstroom is gebaseerd op de verhouding tussen de recidivecijfers 3 jaar na uitstroom in 2008 en 2001 en het recidivecijfer 4, 5, etc. jaren na uitstroom in 2001.

De combinatie van een zwaar (in tabel 17: zeer zwaar) recidivedelict met een zwaar (in tabel 17: zeer zwaar) uitgangsdelict is niet uit te splitsen naar leeftijd bij uitstroom uit detentie na het eerste delict. Dit is wél het geval voor de prevalentie van een zwaar recidivedelict na een niet verder gespecificeerd uitgangsdelict. De prevalentie van zware recidive na een zwaar uitgangsdelict per leeftijdsgroep (bij uitstroom uit detentie) is geschat via de verhouding van de prevalentie van zware recidive per leeftijdsgroep en de prevalentie van zware recidive na een zwaar uitgangsdelict in totaal. Vervolgens is de prevalentie per leeftijdjsjaar bij uitstroom uit detentie via interpolatie van de gegevens voor de diverse leeftijdsgroepen geschat.

Bijlage IV: Verantwoording schatting insluitingseffect

Tabel 17 Zeer ernstige recidive: prevalentie na x jaren, na uitstroom uit detentie

Selectie	Waar- nemings- jaar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
zeer ernstige uitgangsaak	2001	12,4	19,6	23,9	27,1	29,4	31,1	32,1	33,1	33,6	34,0
zeer ernstige uitgangsaak	2008	6,7	11,0	13,5							
zeer ernstige uitgangsaak	Schatting	6,7	11,0	13,5	15,3	16,6	17,6	18,1	18,7	19,0	19,2
Totaal	2001	9,9	15,6	19,7	22,6	24,7	26,1	27,2	28,1	28,8	29,2
Totaal	2008	4,9	8,1	10,2							
Totaal	Schatting	4,9	8,1	10,2	11,7	12,8	13,5	14,1	14,5	14,9	15,1
<20 jaar (bij uitstroom)	2001	11,9	18,4	23,0	27,0	29,7	32,0	32,8	34,3	35,0	35,8
<20 jaar (bij uitstroom)	2008	10,5	15,9	18,2							
<20 jaar (bij uitstroom)	Schatting	10,5	15,9	18,2	21,4	23,5	25,3	26,0	27,1	27,7	28,3
20-24 jaar (bij uitstroom)	2001	11,0	17,4	21,9	25,4	27,3	28,8	30,1	31,1	31,7	32,1
20-24 jaar (bij uitstroom)	2008	6,6	11,0	13,9							
20-24 jaar (bij uitstroom)	Schatting	6,6	11,0	13,9	16,1	17,3	18,3	19,1	19,7	20,1	20,4
25-29 jaar (bij uitstroom)	2001	10,6	16,8	20,9	23,4	26,0	27,4	28,7	29,4	30,5	31,3
25-29 jaar (bij uitstroom)	2008	4,9	8,4	11,0							
25-29 jaar (bij uitstroom)	Schatting	4,9	8,4	11,0	12,3	13,7	14,4	15,1	15,5	16,1	16,5
30-39 jaar (bij uitstroom)	2001	10,6	16,8	21,1	24,2	26,2	27,6	28,5	29,5	30,2	30,5
30-39 jaar (bij uitstroom)	2008	4,5	7,4	9,6							
30-39 jaar (bij uitstroom)	schatting	4,5	7,4	9,6	11,0	11,9	12,6	13,0	13,4	13,7	13,9
40-49 jaar (bij uitstroom)	2001	8,3	12,8	16,8	19,4	21,2	22,7	23,8	24,5	25,0	25,3
40-49 jaar (bij uitstroom)	2008	3,8	6,6	8,1							
40-49 jaar (bij uitstroom)	schatting	3,8	6,6	8,1	9,4	10,2	10,9	11,5	11,8	12,1	12,2
50+ jaar (bij uitstroom)	2001	3,1	5,6	7,2	8,3	9,5	10,2	10,9	11,3	11,6	11,7
50+ jaar (bij uitstroom)	2008	2,3	3,8	4,3							
50+ jaar (bij uitstroom)	schatting	2,3	3,8	4,3	5,0	5,7	6,1	6,5	6,7	6,9	7,0
omvang totaal	2001	11,9									51,6
omvang totaal	2008	5,6									
Frequentie totaal	2001	1,2									1,8
Frequentie totaal	2008	1,1									
Frequentie totaal	schatting	1,1									1,7

De zo geschatte prevalentie van zware recidive na een zwaar uitgangsdelict naar leeftijd bij uitstroom uit detentie (na uitgangsdelict) wordt vermeld in tabel 18.

In hoeverre zijn de recidivepatronen na het uitgangsdelict, na een eventueel tweede zwaar delict, etc., onafhankelijk van elkaar? De meest lichte veronderstelling is dat de prevalentie van recidive bij uitstroom uit detentie na een recidivedelict onafhankelijk is van de eerder vertoonde recidive en het in tabel 18 vermelde patroon vertoont. Dus ook al pleegde iemand een eerste recidivedelict binnen 1 jaar na vrijlating, dat betekent niet dat hij een van het gemiddelde afwijkend patroon vertoont nadat hij na het eerste recidivedelict is vrijgelaten. Het percentage plegers van een eerste recidivedelict dat voor de tweede keer in de fout gaat, is dan vergelijkbaar met het percentage plegers van een uitgangsdelict dat opnieuw in de fout gaat.

Het is echter goed denkbaar dat personen die voor de eerste keer zwaar recidiveerden, dit ook vaker een tweede en volgende keren zullen doen en dat ook de snelheid van de eerste recidive aanwijzingen geeft voor de snelheid van de tweede recidive. De meest extreme veronderstelling is dat het recidivepatroon zich volledig herhaalt: zij die eerder binnen 1 jaar recidiveerden, doen dat ook nu weer na vrijlating uit detentie na het eerste recidivedelict. Alleen het algemene leeftijdseffect maakt dat het niet om 100% van deze gevallen gaat, maar een iets lager percentage.

Het zal duidelijk zijn dat bij de eerste veronderstelling de frequentie, dat is het gemiddeld aantal zware recidivedelicten dat een recidiverende ex-gedetineerde binnen 10 jaar na vrijlating pleegt, lager is dan bij de tweede veronderstelling. Zo is in het eerste geval deze frequentie bij vrijlating uit detentie na het uitgangsdelict op 23-jarige leeftijd 1,2, terwijl dit in het tweede geval 1,9 is.

Dit zijn dus schattingen van de frequentie van zware recidive, afhankelijk van de veronderstelling over de herhaling van het recidivepatroon. Er zijn echter in REPRIS ook enige feitelijke gegevens beschikbaar over de frequentie van zware recidive, dat wil zeggen: het gemiddelde aantal zware recidivedelicten dat een recidiverende ex-gedetineerde pleegt. Dit bedraagt binnen 10 jaar na uitstroom 1,7 zware delicten (zie tabel 17, onderste regels). Dit ligt dus het meest in de buurt, maar wel iets onder de waarde die we bij de tweede genoemde veronderstelling vonden. Bij algehele vermenigvuldiging van de prevalentie van recidive ten opzichte van deze veronderstelling met de factor 0,8 bedraagt de geschatte frequentie 1,7, hetgeen overeenkomt met de waarneming in REPRIS. De bijbehorende veronderstelling is dat, afgezien van de uitval vanwege het leeftijdseffect, ofwel veroudering, 80% van zij die een eerste keer recidiveerden, opnieuw in de fout gaan en van deze groep opnieuw 80% een volgende keer recidiveert. De berekeningen zijn verder gebaseerd op deze veronderstelling, die niet meer dan een globale schatting kan opleveren.

Bijlage IV: Verantwoording schatting insluitingseffect

Tabel 18 Ernstige recidive na een zwaar uitgangsdeldict: geschatte prevalentie na x jaren, na uitstroom uit detentie, naar leeftijd bij uitstroom

Leeftijd bij uitstroom	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
19	14,4	21,6	24,1	27,9	30,5	32,9	33,4	34,9	35,3	36,0
20	12,6	19,4	22,2	25,7	27,9	29,9	30,5	31,7	32,1	32,7
21	10,8	17,1	20,3	23,4	25,1	26,8	27,5	28,5	28,8	29,2
22	9,0	14,9	18,4	21,1	22,5	23,8	24,6	25,4	25,6	25,9
23	8,6	14,2	17,6	20,1	21,6	22,8	23,6	24,3	24,6	24,9
24	8,1	13,5	16,9	19,1	20,6	21,8	22,5	23,2	23,5	23,9
25	7,6	12,8	16,1	18,1	19,7	20,8	21,5	22,1	22,5	22,9
26	7,2	12,1	15,3	17,1	18,7	19,7	20,5	21,0	21,5	21,9
23	8,6	14,2	17,6	20,1	21,6	22,8	23,6	24,3	24,6	24,9
24	8,1	13,5	16,9	19,1	20,6	21,8	22,5	23,2	23,5	23,9
25	7,6	12,8	16,1	18,1	19,7	20,8	21,5	22,1	22,5	22,9
26	7,2	12,1	15,3	17,1	18,7	19,7	20,5	21,0	21,5	21,9
27	6,7	11,4	14,6	16,1	17,8	18,7	19,4	19,9	20,4	20,9
28	6,6	11,2	14,3	15,9	17,5	18,4	19,1	19,6	20,1	20,5
29	6,6	11,1	14,1	15,7	17,2	18,1	18,8	19,2	19,7	20,1
30	6,5	10,9	13,9	15,5	16,9	17,8	18,4	18,9	19,3	19,7
31	6,4	10,7	13,6	15,3	16,6	17,5	18,1	18,6	19,0	19,3
32	6,4	10,6	13,4	15,0	16,3	17,2	17,7	18,2	18,6	18,9
33	6,3	10,4	13,2	14,8	16,1	16,9	17,4	17,9	18,2	18,5
34	6,2	10,2	12,9	14,6	15,8	16,6	17,0	17,6	17,9	18,0
35	6,2	10,0	12,7	14,4	15,5	16,3	16,7	17,2	17,5	17,6
36	6,1	9,9	12,5	14,2	15,3	16,1	16,5	17,0	17,3	17,4
37	6,0	9,8	12,3	14,0	15,0	15,9	16,3	16,8	17,1	17,2
38	5,9	9,7	12,1	13,8	14,8	15,7	16,1	16,6	16,8	17,0
39	5,8	9,6	11,9	13,5	14,6	15,5	15,9	16,4	16,6	16,8
40	5,7	9,5	11,7	13,3	14,4	15,3	15,7	16,2	16,4	16,6
41	5,6	9,4	11,5	13,1	14,2	15,1	15,5	16,0	16,2	16,3
42	5,5	9,3	11,3	12,9	13,9	14,9	15,3	15,8	16,0	16,1
43	5,4	9,2	11,1	12,7	13,7	14,6	15,2	15,6	15,8	15,9
44	5,3	9,1	10,9	12,5	13,5	14,4	15,0	15,4	15,6	15,7
45	5,2	9,0	10,7	12,2	13,3	14,2	14,8	15,2	15,3	15,5
46	4,8	8,2	9,7	11,1	12,1	13,0	13,5	13,9	14,0	14,2
47	4,4	7,4	8,7	9,9	10,9	11,7	12,2	12,6	12,7	12,8
48	4,0	6,7	7,7	8,8	9,7	10,4	10,9	11,3	11,4	11,5
49	3,6	5,9	6,7	7,6	8,5	9,2	9,7	10,0	10,1	10,2
50	3,1	5,2	5,7	6,5	7,4	7,9	8,4	8,7	8,8	8,9

Over de auteurs

Dr. Frank van Tulder is werkzaam als adviseur/onderzoeker bij de directie Strategie&Ontwikkeling van de Raad voor de rechtspraak. Hij houdt zich bezig met de ontwikkeling en uitvoering van economisch en statistisch onderzoek bij de Raad en advisering op dit gebied. Het onderzoek betreft onder andere het beroep op de rechter (waaronder prognosemodellen op dit gebied), productiviteit van de rechtspraak, straftoemeting en rechtseenheid en de kosten-batenafweging van rechtzoekenden.

Drs. Jacqueline van der Schaaf is empirisch georiënteerd socioloog en was als onderzoeker tijdelijk werkzaam bij de directie Strategie&Ontwikkeling van de Raad voor de rechtspraak. Zij was eerder verbonden aan het WODC waar zij zich vooral bezighield met empirisch onderzoek naar de rechtsbijstand, en deed in Australië aan de University of Newcastle empirisch onderzoek naar letselschade.